

Годъ изданія III-й

ეროვნა

და ქალაქი

ГОРОДА

И ЗЕМЛЕВЪ

ფასი ნომერისა 50 ვანა

ცენა ნომერა 50

№ 7

თბილისი
ТИФЛИСЬ

15 მაისი
мая 1920

საქართველოს რესპუბლ. ქალაქთა გაზეთის

მიიღება ხელის მოწერა 1920 წლისათვის.

ყოველ-თვიური ჟურნალი

მ რ ლ ბ ბ

წელიწადი 8მ-3.

12 № წელიწადში.

დ ე პ ლ ბ ე ი

(ყოფილი ჟურნალი „კავკასიის ქალაქი“).

ორბანო ერობათა და ძალაქთა კავშირებისა.

გამოდის ქართულ და რუსულ განყოფილებებით.

რედაქტორები: ა. ს. ბრიტნევისა და ლ. ი. ნათაძე.

ხელისმოწერის პირობანი:

ერთი წლით	500 მან.
ნახევარი წლით	275 „
სამი თვით	140 „
ცალკე ნომერი	30 „

განცხადებების ფასი:

პეტრიტის სტრიქ. ტექ. წინ—15 მ.
 „უკან—19 მ.
 ვინც „ქალაქთა“ და ერობ. მმართვე-
 ლობებში ალაგს ეძებენ, მათ გადა-
 ხედებათ ნახევარი.

ჟურნალი მისხნათ ისახავს ადგილობ. მართველ. თეორიულ და პრაქტიკ. საკითხების ყოველ მხრივს გარკვევა-გამუქებას, მის იდეების განმტკიცებას და გაფართოებას. ჟურნალში მოთავსებულ წერილებში შემდეგი საკითხები იყო გარკვეული: ქალაქის და ერობის ორგანიზაცია, ფინანსები, წარმოების მუნიციპალიზაცია, მუნიციპალური უფლება, მედიცინა, სანიტარია, სხალხო განათლება, გზები, შეფასების საქმე, სტატისტიკა და სხ. იბეჭდებოდა კორესპონდენტები ადგილებიდან, ქრონიკა, ბიბლიოგრაფია, სავალდებულო დადგენილებანი.

რედაქცია და კანტორა იმყოფება: თბილისი, პუშკინის ქუჩა,

№ 3 ქალაქთა კავშირის ბინა.

ტელეფონი 1-78.

СОЮЗЪ ГОРОДОВЪ

РЕСПУБЛИКИ ГРУЗИИ

симъ объявляеть, что Министерствомъ Финансовъ, Торговли и Промышленности Республики Грузиі разрешено Союзу Городовъ ПРИНИМАТЬ на свои склады слѣдующіе изъ заграничныя товары съ СОХРАНЕНІЕМЪ ДЛЯ НИХЪ ПРАВА ТРАНЗИТА безъ особаго разрѣшенія на вывозъ изъ предѣловъ Республики.

Съ заявленіями о принятіи товаровъ въ транзитный складъ Союза Городовъ и за всѣми справками по данному вопросу надлежитъ обращаться:

въ Тифлисъ—въ Коммерческій Отдѣлъ Союза Городовъ Гоголевская ул. 51, тел. 11-54,

въ Ватумъ—къ агенту Союза Городовъ С. Г. Снектору—Смѣкаловская, 13, кв. Вардзелова,

въ Поти—временно къ Н. Глonti, Продовольственный Отдѣлъ Городской Управы.

ეროვნა და ქალაქი

— — — — — ო რ გ ა ნ ო — — — — —

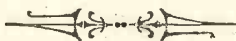
ეროვნა და ქალაქი — მუნიციპალიტეტი

სოციალ-დემოკრატიული რევოლუციური მუნიციპალიტეტის შესახებ

ГОРОДЪ И ЗЕМСТВО

Органъ Союзовъ Городовъ и Земствъ Республики
Грузіи.

Ежемесячное издание по вопросамъ муниципальной жизни.

№ 7

თბილისი
Тифლისь

15 მაისი 1920 წ.
май 1920 г.

შინაარსი:

ძარღუღად:	გვერდი.
ქ. თევზაია—კერძო და საზოგადოებრივი წარმოება.	1— 5
ვიკ. ღლონტი—რა სახე უნდა ჰქონდეს ჩვენი რესპუბლიკის მმართველ და თვითმმართველ ძირითად ერთეულს?	6—12
კ. ნ.— ¹¹ / ₂₈ ივლისის 1919 წლის კანონი უძრავ ქონების იძულებით ჩამორთმევისა, დროებით დაჭერისა და მის სარგებლობაში მონაწილეობის დაწესებისა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ საჭიროებისათვის.	15 18
ლ. ასათიანი—გლესთა უფლებანი ტყეზე და დამფუძნებელ კრების დეკრეტი ტყის მფლობელობისა და სარგებლობისა.	18—27
გ. სახანაშვილი.—თვითმმართველობის ფინანსიური უფლებები. ცნობები ადგილებიდან. დ. თურდოზსპირელი—დუშეთის მაზრის მდგომარეობა	27—35
ქრანიკა. ბიბლიოგრაფიული შენიშვნა.	36—40
	40—48

Содержаніе:

На русскомъ:

	Страница
Е. Козловскій.—Источники покрытія земскихъ и городскихъ дефицитовъ. (Октяч.)	1 10
В. Ахобадзе-Тчацэвъ.—Къ вопросу о бюджетныхъ правахъ городовъ.	11—17
Е. Маддисенъ.—Вознагражденіе за отчуждаемое имущество	17 20
З.—Къ вопросу о принудительномъ отчужденіи	21—26
Б. Уварэвъ.—Основныя задачи земской агрономической работы. (Октяч.)	26—32
Изъ работъ М.—С. Отд.—Курортный вопросъ въ городахъ Респ. Грузіи.	32—38
В. Яновичъ.—Земская и городская жизнь	38—49
Стъ наш. корресп.—Арменія	50—51
Почтовый ящикъ	51—52

კერძო და საზოგადოებრივი წარმოება.

III

რაციონალური წარმოება.

საზოგადოებრივ წარმოების მოწინააღმდეგეებს ჩვეულებრივად მოჰყავთ ის მოსაზრება, რომ კერძო წარმოება უფრო ხელსაყრელია, რადგანაც ის იძლევა იაფ-ფასიან საქონელს და იმავე დროს თავის პატრონს უტოვებს შესამჩნევ მოგებას. ეს აიხსნება იმ გარემოებით, რომ კერძო მწარმოებელი დაინტერესებულია სათანადო დარგი მოაწყოს რაციონალურად, გაუწიოს ანგარიში ტენიკის განვითარებას, იქონიოს მუდმივი ზედამხედველობა საქონლის ეკონომიურად დამზადების და გასაღების საქმეზე. — ერთი სიტყვით კერძო მწარმოებლისთვის ესა თუ ის დარგი წარმოადგენს მთელი მისი ენერჯის და ცოდნის გამოცდილების ნაყოფს და დაგვირგვინებას.

თუ რამდენათ მართალია ზემოდ მოყვანილი დებულება და რამდენათ შეესაბამება ის ეკონომიურ ცხოვრების ცნობებს, მკითხველი დაინახავს ქვემოთ მოყვანილ ფაქტებიდან. ჯერ განვიხილოთ ზოგიერთი კერძო და საზოგადოებრივი წარმოება ფასების მხრივ. ინგლისის ქალაქებში ელექტრონის ძალას აძლევს მომხმარებლებს, როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობები, ისე კერძო მწარმოებელი. უტყუარი სტატისტიკური ცნობებიდან ჩვენ ვტყობილობთ, რომ ნაკლები კაპიტალით, საზოგადოებრივი წარმოება იძლევა მეტს მოგებას და უფრო იაფ-ფასებში ჰყიდის ელექტრონულ ძალას. საშუალო რიცხვით ელექტრონულ წარმოებაში

	კერძო წარ- მოება.	მუნიციპალი- ტეტი.
თითო კილოვატერზედ არის დასარჯული ღირებულება გასაყიდ ერთეულისა	95 ლივრი 1)	71 ლივრი.
კაპიტალის გაბათილება და რეზერვზე მიდის 100 ლივრი კაპიტალზედ	1,52 პენნი.	1,02 პენნი.
მომხმარებელი იხდის კილოვატერზედ	24 შილინგი 2)	52 შილ.
	3,15 პ.	2,2 პ.

როგორც მკითხველი ამ ცნობებიდან დაინახავს, რომელიც მოჰყავს თავის ცნობაში ინგლისელ მწერალ ბეკერს, 3) საზოგადოებრივი წარმოება ინგლისის ელექტრონულ ძალის ექსპლუატაციაში ჯდება უფრო იაფი და ეკონომიურია, ის იძლევა მეტს მოგებას და იმავე დროს მომხმარებლები ყიდულობენ ელექტრონულ ძალას უფრო იაფად მაშინ, როდესაც მისი

1) ლივრი სტერლინგი დაასლოვებით ათი მანეთია.

2) შილინგი უდრის წინანდელ რუსულ ფულით დაახლოვებით 50 კაპ.

3) Baker, Socialist Review. მარტი 1909 წ.

წარმოება მუნიციპალიტეტის (ადგილობრივი თვითმმართველობის) ხელშია, ვიდრე მაშინ, როდესაც კერძო მწარმოებლების ხელშია.

მაგრამ შეიძლება ვინმემ იფიქროს, რომ ეს იშვიათი მოვლენაა, რომელიც აიხსნება ინგლისის განსაკუთრებულ მდგომარეობით და მისი ძველი ტრადიციული მუნიციპალური პოლიტიკით. კერძო წარმოებას ყოველ პირობებში ერთგული დამცველები დაჟინებით იმეორებენ, რომ საზოგადო წარმოება ცხოვრობს იმ გადასახადით, რომელიც მძიმე ტვირთად აწვება მოქალაქეებს. ხოლო თავის-თავად მას მოგების მიცემა არ შეუძლიან. განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ის უფრო იაფად ჰყიდის საქონელს, ვინემ კერძო მწარმოებელი. შეეფერება ეს სიმართლეს?

ავიღოთ გერმანიის მაგალითი. 1907 წელს გერმანიის ქალაქებმა, რომელთაც მოუწყვიათ საზოგადოებრივი წარმოება, მიიღეს დიდი მოგება. იმავე დროს უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული ის გარემოება, რომ თავიანთ დაწესებულებებს უმეტეს შემთხვევაში გერმანიის მუნიციპალიტეტები გაზს, ელექტრონს და სხ. აძლევენ სრულიად უფასოდ, ან მეტად შეღავათიან ფასებში ⁴⁾.

ქალაქები.	გ. რ. მ. მ. ბ. ა. 1907 წ. ე. ლ. შ. ი.				
	გაზზედ.	ელექტრონული განათებაზედ.	ტრამვაიზედ.	წყალზედ.	სასაკლავოზედ.
ბერლინი . . .	7,896,639	4,749,308	3,337,057	2,534,299	776,425
დრეზდენი . . .	2,995,649	1,478,276	275,276	—	—
ლუიპციგი . . .	1,446,192	278,010	—	396,060	61,571
მიუნხენი . . .	1,573,295	—	401,230	643,891	89,265
ბრესლაუ . . .	2,085,258	705,066	—	199,677	148,553
კელნი	1,533,927	632,504	150,000	886,964	72,721
ნიურენბერგი . . .	1,579,833	—	455,000	347,366	117,854
ფრანკფურტი . . .	354,720	1,786,000	826,000	744,595	54,289
შტუტგარტი . . .	832,550	214,866	—	423,288	—
ჰანოვერი	763,615	400,000	257,306	556,498	—

⁴⁾ ეს ცნობები მოყვანილია გერმანულ სპეციალურ ჟურნალში Kommunale Rundschau № 12. 1909 წ.

⁵⁾ მარკა უდრის წინანდელ რუსულ ფულით 46 კაპეიკს.

როგორც მკითხველი ხედავს ზემოდ მოყვანილ ცნობებიდან, საზოგადოებრივი წარმოება გერმანიაშიც იძლევა დიდ მოგებას. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ გერმანიაში არ არის არც ერთი ზემოდ მოყვანილ დარგის მონოპოლია დაკანონებული. ამნაირად ცხრილებში ნაჩვენები მოგება არ არის ნაყოფი პრივილეგიურ მდგომარეობისა ბაზარზედ. ის შედეგია თავისუფალ კონკურენციის კერძო და საზოგადოებრივ წარმოების სხვა-და-სხვა დარგებში. მთელი წმიდა შემოსავალი ქ. ბერლინის 1909 წ. მუნიციპალურ წარმოებიდან (გაზი, ელექტრონი, ტრამვაი, წყალი და სასაკლაო) იყო დაახლოვებით ცხრამეტი მილიონი მარკა. ამ მოგებით ბერლინს შეეძლო, თუ ამას მოისურვებდა მისი მუნიციპალიტეტის შემადგენლობა, სრულიად უფასოდ მიეწოდებია წყალი ქალაქის მრავალ—მილიონ მოსახლეობისთვის და მოეწყო ყველა მცხოვრებლებისთვის უფასო აბანოები. საერთოდ, რასაკვირველია, ეს მოგება იხარჯებოდა ერთის მხრივ მუნიციპალურ წარმოების სხვა-და-სხვა დარგის გასაუმჯობესებლად და ნაწილი კი ქალაქის ჰიგიენურად და ესთეტიურად მოწყობისთვის. საკვირველი არ არის, რომ ასეთი მოგების მქონე ქალაქი ითვლებოდეს პირველ რიგში სისუფთავის და საერთოდ ჰიგიენის მხრივ.

შეიძლება ვინმემ იფიქროს, რომ გერმანიაც შეადგენს გამონაკლისს როგორც ინგლისი. სხვა ქვეყნებში საზოგადოებრივ წარმოებას ზარალი მოაქვს და, როგორც ამბობს წინა წერილებში დასახელებული ლორდი აგებიური *) „ქალაქ—ერობებს არა აქვს შესაფერისი ინტერესი, რომ დაიცვან ეკონომია. იმის მაგიერ, რომ მოგება ნახონ, საზოგადოებრივი წარმოება ზარალობს და ამით ზიანს აყენებს მოქალაქეებს“.

ზემოდ ჩვენ მოვიყვანეთ კონსერვატიულ და ნახევრად ლიბერალურ ქვეყნების მაგალითები. ახლა ვისარგებლოთ ქ. ციურახის (შვეიცარიაში) ზოგიერთ წარმოების მდგომარეობით. ქვემოდ მოყვანილ ცხრილებში გამოანგარიშებულია მთელი კომერციული ხარჯები და შემდეგ მოყვანილია წმიდა მოგება. ცნობა ეხება 1907 წელს.

მუნიციპალური წარმოება.	დანარჯულ კაპიტალის პროცენტები.	სესხის ნაწილის დაფარვა.	მუშების პენსია.	წმიდა მოგება.
გ ა ზ ი	446,888	521,507	80,000	1,001,245
წყალი	253,289	523,900	44,500	559,458
ელექტრონის გა- ნათება	257,843	242,860	23,500	294,497

*) ლორდი აგებიური. ქალაქები და სახელმწიფო კერძო წარმოების წინააღმდეგ. (ფრანგულად ნათარგმნია).

ამნაირად ქალაქ ციურისის წმინდა შემოსავალი სამი წარმოებიდან (გაზი, წყალი, ელექტრონი) 1907 წელს იყო 1,885,200 ფრანკი. ეს შეადგენს მთელი ქალაქის ბიუჯეტის 11 პროცენტს. როგორც ვხედავთ, ქალაქს არამც თუ არაფერი წაუგია, არამედ მას შესამჩნევი მოგება უნახავს. ქალაქ ციურისის თვითმმართველობა არის დემოკრატიულად მოწყობილი და იქ მუშების წარმომადგენელნი შესამჩნევ როლს თამაშობენ. ამით აიხსნება სხვათაშორის ის გარამოება, რომ სამზარეულოსთვის გაზს ის აძლევს მომხმარებლებს 17 სანტიმად, ხოლო ფაბრიკა-ქარხნების გასანათებად იმავე გაზს ის ჰყიდის 22 სანტიმად. ასეთ სისტემას ეძახიან განსხვავებითი (დიფერენციალური) ფასის სისტემას. მისი მეოხებით ერთსა და იმავე საგანზედ სხვა-და-სხვანაირი ფასი არსებობს იმის და მიხედვით, თუ ვინ არის მომხმარებელი, ღარიბია ის თუ მდიდარი. დემოკრატიულ მუნიციპალიტეტებში ღარიბები ნაკლებს იხდიან, ვიდრე მდიდრები. მაგალითად ჟენევაში ის, ვისაც სამი ელექტრონის ლამპა აქვს ოთახებში იხდის ერთ სანტიმს (მეოთხედი კაპეიკი) საათ—ლამპაზედ, ხოლო ვისაც მეტი ლამპები აქვს თავის ოჯახში, ან სავაჭრო-სამრეწველო დაწესებულებაში ის იხდის 4 სანტიმს საათ—ლამპაში. ამნაირად საზოგადოებრივი წარმოება არამც თუ არ ზარალობს, არამედ მას მოაქვს მოგება მუნიციპალურ კასისთვის და ფარავს საერთო ხარჯების ნაწილს. მეორე მხრივ დემოკრატიულ ქვეყნებში, სადაც თვითმმართველობას პოლიტიკაზედ აქვს გავლენა მუშებს და საერთოდ საზოგადოების ღარიბ ნაწილს, იქ განსხვავებითი ფასი არსებობს ერთ იმავე საგანზედ და მის რაოდენობაზედ ღარიბებ და მდიდრებ შორის.

მეტად საინტერესოა ამ მხრივ ჟენევის მაგალითი, რომელსაც ჩვენ უფრო ვრცლად შევეხებით. ელექტრონის მუნიციპალიზაცია იქ მოხდა პირველ იანვარს 1896 წელს. იმავე დროს ქალაქმა 20% დაუკლო ფასი ელექტრონულ ძალას. კილო-ვატ-საათი კერძო მწარმოებლების ხელში ღირდა ერთი ფრანკი, (ასი სანტიმი), ქალაქმა ის გახადა 80 სანტიმად. ქალაქი ყოველ ღონეს ხმარობდა, რომ გადაეხადა ელექტრონული განათება ყველა მცხოვრებლებისთვის ხელმისაწვდომად. ამის გამო მან გამოიტანა გადაწყვეტილება უფასოდ დაეთმო სათვალავი (счетовая) ღარიბ მომხმარებელთათვის. შემდეგ შემოიღო ერთნაირი განსხვავებითი დიფერენციალური ფასი იმისდა მიხედვით, თუ რომელ კატეგორიას ეკუთნოდა მომხმარებელი, ბევრ ოთახებში ცხოვრობდა ის თუ ჰქონდა დაქირავებული სამი, ან ნაკლები ოთახი. თუ მოქალაქეს უჭირავს სამი ოთახი ან ნაკლები და აქვს გაყვანილი 4 ელექტრონის ლამპა, ან ნაკლები, მაშინ მას თითო ლამპა საათში უჯდება ერთი სანტიმი. რაც შეეხება უფრო მდიდარ მომხმარებლებს, ვისაც სამი ოთახზე ზემო უჭირავს და გაყვანილი ჰყავს ოთხზედ მეტი ლამპა, ის მეტ ფასს იხდის; ამასთან უნდა ითქვას, რომ ელექტრონის გასაყვანად ქალაქი იხდის 60 ფრანკს და ლამპებს ნახევარ ფასებში

აძლევს ღარიბ მოქალაქეებს. რადგანაც სამს ოთახში ელექტრონის გაყვანა სამოც ფრანკზე მეტი არ ჯდება—ხელმოკლე ხალხისთვის ესეც უფასოა.

ფასის დაკლებით ქალაქმა ელექტრონული განათების ხმარება ყველა მცხოვრებლებისათვის მისაწდომად გახადა. ჟენევის კანტონში დღეს თავლაც კი ელექტრონით განათებულია. მომხმარებლების რიცხვის გადიდების გამო ქალაქიც მეტს მოგებას ღებულობს და მის წლიურ თანხაში ელექტრონიდან შემოსულ ფულს შესამჩნევი ადგილი უჭირავს. 1908 წელს ჟენევას ჰქონდა ელექტრონულ წარმოებიდან საერთო შემოსავალი 3.452.885 ფრანკი, თუ ამას გამოვაკლებთ საადმინისტრაციო ხარჯებს 1.762.076 ფრანკს—დარჩება 1.690.809 ფრანკი. იმავე დროს უნდა მივიღოთ მხედველობაში, რომ ქალაქს ვალი აქვს აღებული ელექტრონულ სადგომის კერძო კომპანიისაგან შესასყიდათ, რომლის პროცენტებს ის იხდის და ყოველ წლივ ვალის ნაწილს ისტუმრებს. როდესაც ჩვენ ამ პროცენტებს და ვალის დასაფარავ თანხას გამოვაკლებთ დარჩება წმინდა შემოსავალი 662.093 ფრანკი.

1908 წელს გადასახადის სახით ქალაქის კასაში შემოვიდა 1.402.545 ფრანკი. საშუალოდ თითო სულზედ გადასახადის სახით ბიუჯეტში შედის 23 ფრ. და 35 სანტიმი. იმავე წელს ქალაქის კასაში საზოგადოებრივ წარმოებიდან (გაზი, ელექტრონი და წყალი) შემოვიდა 1.633.828 ფრ. თითო სულზედ მოდის 27 ფრ. 30 სანტ. ჟენევას რომ აქ მოეწყო საზოგადოებრივი წარმოებები, როგორც შემოსავლის წყარო, მისი მცხოვრებლები იძულებულნი იქნებოდნენ ქალაქის ხარჯებისთვის ორჯელ მეტი გადაეხადათ, ვიდრე ნამდვილად იხდიდნენ⁷⁾.

ელექტრონის მუნიციპალიზაციის შედეგებზედ ერთი შვეიცარიის ბურჟუაზიული ორგანო სწერდა: „ეს საქმე დღეს ნამდვილ კომერციულ პრინციპზეა დაყენებული. დღეს წვრილ მომხმარებლებისთვის ელექტრონით სარგებლობა მეტად გაადვილებულია. ელექტრონის წარმოებას მაგალითმა დაგვიმტკიცა, რომ დღეს ზოგიერთ წარმოების მუნიციპალიზაცია შეიძლება იყოს მეტად სახეირო საქმე როგორც ქალაქის ბიუჯეტისთვის, ისე მდაბიო მომხმარებლებისთვის“⁸⁾.

ბიქტორ თევზაია.

⁷⁾ ეს ციფრები ამოღებულია ჟურნალ „Les annales de la regie directe“-იდან №№ 4, 21.

⁸⁾ Genevois 12 ოქტომბერი 1910 წ.

რა სახე უნდა ჰქონდეს ჩვენი რესპუბლიკის მმართველ და თვით-
მმართველ მირითად ერთეულს? *)

თუ ვისმე წინათ ერობა მიაჩნდა არა-სახელმწიფოებრივ ორგანოთ, განსაკუთრებულ თვითმმართველ ერთეულად, მას შემდეგ, რაც ცენტრალურმა მთავრობამ გადასცა ერობას ადმინისტრაციის მოწყობა და აგრარული რეფორმის გატარება, ეს აზრი უნდა უკუაგდოს და დარწმუნდეს იმაში, რომ ჩვენი ერობა არის არა მარტო თვითმმართველი, არამედ მმართველი ორგანიზაცია და, როგორც ასეთი, ის წარმოადგენს ჩვენი რესპუბლიკის ადგილობრივ აპარატს.

ეს ნათელი და გარკვეული გარემოება ძირში სწვევტს და გარკვეულ მიმართულებას აძლევს აგრეთვე მეორე ფრიად მნიშვნელოვან და მწვავე საკითხს, სახელდობრ: სახელმწიფოსა და ერობის ურთიერთობას.

რადგანაც ერობა და მისი საფეხურები წარმოადგენენ სახელმწიფოს ადგილობრივ აპარატს, ამიტომ რესპუბლიკის ცენტრალურ მთავრობას არ შეუძლია არ იქონიოს მასზე კონტროლი, როგორც კანონიერების ისე მიზანშეწონილობის მხრივ. აქ შეიძლება საკითხი დაისვას მხოლოდ შრომის, მოვალეობის და პასუხისმგებლობის განაწილების ნიადაგზე და ერობისა და მთავრობის ინტერესთა დაპირდაპირება ერთხელ და სამუდამოთ უნდა ჩაბარდეს ისტორიას.

ორ წერილში „ერობათა ცენტრი“ ¹⁾ და „ჩვენი ერობის საფეხურები და მათი კომპეტენცია“ ²⁾ ჩვენ შევეცადეთ ზოგადათ მოგვეჩვენა ის პრინციპები, რომლებიც უნდა დაედვას საფუძველად ჩვენი რესპუბლიკის კანონმდებლობას თვითმმართველობის მოწყობის საქმეში.

ეხლა შევეცდებით გამოვთქვათ რამდენიმე მოსაზრება თემის ორგანიზაციის შესახებ.

როგორც ზევით ვთქვით, ჩვენი ცხოვრების სინამდვილემ ერობას დააკისრა სახელმწიფო ფუნქციები, როგორც თვითმმართვეის ისე მართვას საქმეებში და ეს უნდა იქნას დადასტურებული რესპუბლიკის კანონით.

დემოკრატიული რესპუბლიკა ისეთს სახელმწიფო წყობილებას გულისხმობს, სადაც მმართველობა თვითმმართველობაზე უნდა ემყარებოდეს, სადაც ერთნაირი მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს როგორც ცენტრის ისე ადგილობრივ საკითხებს. და სადაც უდავო ქვემარტებით უნდა იქნას მიჩ-

¹⁾ ამ წერილში აღძრული საკითხებს რედაქცია სადისკუსიო საკითხებათ სფელის და ჟურნალის ფურცლებზე ადგილს მისცემს მოწინააღმდეგე შეხედულებასაც.

²⁾ „ერთობა“ №18 და 199—1919 წელი.

³⁾ „ერობა და ქალაქი“ № 1-2—1919 წელი.

ნეული ის აზრი, რომ რესპუბლიკა ცენტრში მხოლოდ მაშინ არის უზრუნველყოფილი, როცა ის მტკიცე და ძლიერია ძირში, პერიფერიებში. და რადგანაც თემი საძირკველია ჩვენი რესპუბლიკისა და ამ საძირკველის სიმტკიცე თვით რესპუბლიკის ერთი უმთავრესი პირობაა, ამიტომ, ვისაც აინტერესებს ჩვენი რესპუბლიკის ბედ-იღბალი, მას არ შეუძლია უპირველესი ყურადღება არ მიაქციოს თემის ორგანიზაციის საკითხს.

როგორ უნდა აშენდეს ჩვენი თემი და რა კომპეტენციები უნდა მიენიჭოს მას?—აი საკითხი, რომლის გარშემო ტრიალებს დღეს ჩვენი მოწინავე საზოგადოების აზროვნება.

რადგანაც ერობა არის სახელმწიფო ორგანიზაცია, თემი, როგორც მისი პირველი საფეხური, უნდა იყოს აღჭურვილი თავის ფარგლებში ფართო უფლებებით. თუ ერთ ნაწილში ის იქნება ცენტრისა და სამაზრო ერობის განკარგულებათა გამტარებელი, როგორც ამ ორგანოების ადგილობრივი წარმომადგენელი, მეორე მხრივ ის უნდა იყოს სრულ უფლებიანი განსაკუთრებით ადგილობრივი ხასიათის საკითხებში. მას ფართოდ უნდა ჰქონდეს გახსნილი თვითმოქმედების ასპარეზი; მხოლოდ ამ შემთხვევაში შესძლებს იგი შეიტანოს სახელმწიფო აღმშენებლობაში თავისი წვლილი; წინააღმდეგ შემთხვევაში ის ვერ გამოიჩენს აქტუალობას სახელმწიფო აღმშენებლობაში, დარჩება პასიური ელემენტად და, როგორც ასეთი, ვერ შეიქმნება რესპუბლიკის სიმტკიცის საიმედო ძალად. მართალია, ფართო უფლებამოსილებას ესაჭიროება დიდი ქონებრივი საშუალება და ეს კი დღევანდელ „სოფლის საზოგადოების“ ფარგლებში გამოჭრილ ერთეულს არ შეეძლება, მაგრამ მართა ამ მოსაზრებით ჩვენ უფლებებზე უარს ვერ ვეტყვით თემს. ეს აზრი უნდა მივიღოთ უდავოთ. რაც შეეხება თემის სტრუქტურას აქ კი მეტი სიფრთხილე გვმართებს.

წვრილი ერთეულების გამოჭრის შესახებ სხვათა შორის ჩვენ ვწერდით:—„ყველაზე უფრო იდეალურ თვითმმართველ ერთეულად ითვლება ის ერთეული, რომელიც საკუთარი საწარმოო ძალებით და ფინანსური საშუალებით გაუძღვება თავის საქმეს და რომლის ყველა მოზინადრეს შეძლება ექნება ყველა იმ ერთეულების მიერ შექმნილ საზოგადო დაწესებულებით თანაბრათ ისარგებლოს. ასეთი ერთეულები არ შეიძლება გამოიჭრას ჩვენში. არამც თუ სოფლის საზოგადოებანი, რომელთა რადიუსი საშუალოდ უდრის 4—5 ვერსს და მცხოვრებთა რიცხვი 5000 სულს, თვით ისეთი პატარა ქალაქებიც კი, როგორც არის ორვერსიანი ოზურგეთი, ვერ არიან ისე მოწყობილი, რომ განაპირა საკითხი არ არსებობდეს. ოზურგეთსაც აქვს თავისი „ნაძალადევი“. რაც შეეხება სოფლის საზოგადოებებს, ისინი ხომ სულ შორს არიან ამ შესაძლებლობისაგან. ჩვენი საზოგადოების საშუალო რადიუსათ შეიძლება ჩაითვალოს 4—5 ვერსი: არ არის არც ერთი საზოგადოება, სადაც ყველა მოზინადრეს შეეძლოს თანაბრათ ისარგებ-

ლოს საზოგადოებათა დაწესებულებით, ამის გამო ყოველგან ჩნდება ერთი ცენტრი და რამდენიმე განაპირა სოფელი“⁴⁾.

წვრილი საერებო ერთეული, როგორც რესპუბლიკის მმართველი და თვითმმართველი ძირითადი ორგანიზაციაა, ჩემის ღრმა რწმენით, უნდა ყოფილიყო აღჭურვილი რაც შეიძლება ფართო უფლებებით: სხვა გვარად მათი არსებობა, დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ჩვენ ვერ წარმოგვედგინა; ჩვენ იმიტომ ვიცავდით რამდენიმე საზოგადოების შეჯგუფებით ერთი მომსხო ერთეულის გამოჭრას, რომ შექმნილიყო ისეთი ერთეული, რომელსაც შესძლებოდა თვისი ფინანსიურ-ეკონომიური სიძლიერის საშუალებით ამ რთულ თვითმმართველი აპარატის რიგზე მოწყობა. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. დღევანდელი თემები გამოიჭრა „სოფლის საზოგადოებათა“, ზოგან კიდევ უფრო წვრილ, ფარგლებში და ამ გარემოებამ შექმნა მოჯადობული წრე... თემს ფართო უფლებები უნდა, მისი განსახორციელებელი საშუალებანი კი ეკონომიურ-ფინანსიური და ინტელექტუალური ძალა მას არ მოეპოვება; ამის გამო კომპეტენციის დიდი ნაწილი შეიძლება დარჩეს ქალაქზე დაწერილი და სინამდვილეში ვერ გატარდეს: ამიტომ ჩვენ უმჯობესად მიგვაჩნია, რომ პირველად მოემარებულებოდა ერთი უფრო მსხვილი ერთეულებში და შემდეგ დაენაწილებულიყავით უფრო წვრილ ერთეულებათ.

რადგანაც მთავრობის ორგანიზაცია ჩვენში ზევიდან ეწყობოდა, მოსახერხებლათ და მიზანშეწონილათ მიგვაჩნდა სოფლის საზოგადოებათა შეერთებით ერთი ძლიერი თემის გამოჭრა, მაგრამ გლეხების ერთმა ნაწილმა არსებული ცენტრის მოშლაში დაინახა დიდი ხიფათი, ერთნაირი გადაგვარება და ამჯობინა ძველ ფარგლებში დარჩენა.

მაგრამ ზოგი არც ამით კმაყოფილდება და უფრო შორს მიდის. ზოგს შესაძლებლად მიაჩნიათ 100 სრულ-წლოვან მოქალაქისაგან შეადგინონ საერობო ერთეული.

ამას წინათ „სახალხო საქმემ“ დასტამბა რამდენიმე მუხლი იმ პროექტისა, რომელიც შეუდგენია საერობო ცენტრის დავალებით კომიტეტის წევრს მ. ცეკვაშვილს. რადგანაც ეს პროექტი ჯერ არ დაბეჭდილა სახეებით, ამიტომ მის განხილვას აქ ჩვენ ვერ შევუდგებით. შევეხებით მხოლოდ მას იმდენათ, რამდენათაც ის ერთი მხრივ აპატარავებს წვრილ ძირითად ერთეულს და მეორე მხრივ აყენებს პრინციპს, რომლის ძალით უნდა აღდგენილ იქნას სოფლის ერთეულის ყრილობა. ამ ყრილობას ენიჭება საკანონმდებლო უფლება თითქმის ყველა ადგილობრივ საკითხში, მას მეთაურობს მამასახლისი თითქმის ძველებურად.

აქ „ოცისთავებიც“ არის ნახსენები, მაგრამ არ არის გარკვეული

⁴⁾ იხ. წვრილი ერთეულების გამოჭრა გურიაში „საქართველოს ეკონომისტი“ 1919 წელი.

მათი კომპეტენცია. ყრილობა, მამასახლისი და ოცისთავები—აი სამი სახე პროექტში წამოყენებულ სასოფლო ერობისა. პირველი უხერხულობა იმაში მდგომარეობს, რომ ყოველ 100 – 300 სრულწლოვან ამრჩეველზე რომ თითო ერთეული გავიჩინოთ, თითო მაზრაში გავგიჩნდება რამდენიმე ასი წვრილი ერთეული, რომლის მოსაწყობათ და შესანახად ჩვენს რესპუბლიკას დღეს არავითარი საშუალება არ მოეპოვება. ის გარემოება რომ თემი გამოჭრა არსებულ სოფლის საზოგადოების ფარგლებში, ერთ რამის დამამტკიცებელია. როცა ძალთა ურთიერთობაში არ არის მომხდარი შესაფერი ცვლილება ცხოვრების განახლებისათვის, მაშინ ცხოვრებაში ამ რეფორმის გატარება დიდს სიფრთხილეს და წინდახედულობას მოითხოვს. თუ არ მოხდა შეერთება, მით უმეტეს არ უნდა იქნეს დაშვებული არსებული ერთეულების დანაწილება. სასოფლო ერობა რომ ასე წვრილი ერთეულებისგან შესდგეს, მაშინ მასა და სამაზრო ერობას შუა უნდა გაჩნდეს ორი ან ერთი საფეხური მაინც, რომელიც სრულებით საჭირო არ არის. თუ წინათ სოფლის საზოგადოება უვლიდა სოფლებს, დღეს ფართო უფლებამოსილებით მით უფრო მოუვლიან მათ. აქ უფრო მიზანშეწონილათ ის გზა უნდა ჩაითვალოს, რომელიც უფრო ბუნებრივი და ნაკლებათ ხელოვნურია.

სოფელს არ ესაჭიროება არავითარი ცალკე ორგანიზაცია. ძველი წესწყობილების დროს მას ჰყავდა მხოლოდ ნაცვალი, „სბორშიკი“, კეთილსინდისიერი, რომელთა მოვალეობა ეხლა უნდა შეასრულოს თემის მილიციამ და გამგეობამ; შეიძლება დიდ თემში მილიციის შტატი გადიდდეს და რამდენიმე სამილიციო პოსტიც მოეწყოს, მსგავსათ დღევანდელ ქალაქებისა, რომლებიც დაყოფილია რამდენიმე სამილიციო უბნებათ.

მაგრამ აქ უფრო პრინციპიალური საკითხია—ყრილობის აღდგენის საკითხი.

ჩვენს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ხალხის ბატონობა საკუთარ საქმეებზე ხორციელდება წარმომადგენლობითა სისტემით. ხალხი, მასსა, ეწევა მართვა-გამგეობას თავის წარმომადგენლების საშუალებით. აქ მეტად ფართოდ არის დაყენებული ხალხის სუვერენობა. ირჩევენ არა მარტო საკანონმდებლო ორგანოს, არამედ თვით მოხელეებსაც. თუ ასეთს პრინციპზეა აშენებული ხალხის ბატონობის სრული უსრუწველმყოფელი, დემოკრატიულ სისტემაზე არჩეული ჩვენი დამფუძნებელი კრება და სამაზრო და სათემო ერობები, ეხლა რა საჭიროა ძირითად ერთეულში ყრილობის აღდგენა?

არავინ იფიქროს, რომ სოფლის ყრილობის დაკანონება რეფერენდუმის განხორციელებას ნიშნავდეს. თუ ყრილობის მიერ არჩეული ოცისთავები და მამასახლისი იქნება, იქ მართვა-გამგეობაც მათ ხელში უნდა იყოს და ყრილობას ამ მართვა-გამგეობის უფლება უნდა მიენიჭოს. ხომ სთქვა მეცნიერმა: ყველაზე უკეთესი კონსტიტუცია ის არის, რომელიც დაწერილ კანონში სისწორით გამოხატავს იმ ძალთა განწყობილებას, რომელიც სი-

ნამდვილეშიაო—სხვა ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, უნდა გვახსოვდეს, რომ ჩვენი პატარა საქართველო პოლიტიკური ცხოვრების მომზადებითაც ძლიერ მრავალფეროვანია. რესპუბლიკის ძირითადი ერთეულიც ისეთს წარმომადგენლობით სისტემაზე უნდა ავაშენოთ, როგორზედაც ცენტრია აშენებული. სოფლის ყრილობა ვერასვხით ვერ გამოდგება ვერც მმართველად ვერც გამტარებლათ ცენტრის დადგენილებებისა.

ჩვენი სოფლის საზოგადოება იყო აშენებული მე 61 წლის რეფორმებზე. თვითმმართველ ერთეულად ითვლება საზოგადოების ყრილობა, აღმასრულებლათ კი მისგან არჩეული მამასახლისი, რომელიც ამავე დროს იყო მთავრობის აგენტიც. კანონის ძალით მას ორნაირი პასუხისგება ჰქონდა დაკისრებული, სინამდვილეში კი ის მხოლოდ მთავრობის მოხელეთ ხდებოდა და ამრჩეულებს სრულებით არ უწყევდა ანგარიშს. უნდა მართალი ითქვას, ვერც ყრილობა იღვა თავის სიმალლეზე. ის დაახლოვებითაც კი ვერ იყენებდა იმ უფლებებს, რასაც ანიჭებდა მას კანონი. თუ ერთის მხრით ამის მიზეზი იყო მთავრობა, რომელიც მაჯლაჯუნსაგაით აწვა მას თავზე და არ აძლევდა გასაქანს, მეორე მხრით თვით ეს ყრილობაც ვერ წარმოადგენდა ისეთს ორგანიზაციას, რომელსაც ღირსეულად შესძლებოდა თავისუფლების ცხოვრებაში გატარება. ყრილობა იყო მრავალრიცხოვანი ამის გამო მისი შეკრება ძალიან გასაჭირი ხდებოდა.

თუ რამდენათ შეუსაბამო იყო ეს ყრილობები და რა ნაკლულეანება ჰქონდა მათ, ამას ნათლად ამტკიცებს ძველი რეჟიმის ერთი წინდახედული ბიუროკრატის სიტყვები:—„ასრულებენ რა საეოლოსტო ყრილობის თითქმის ყველა ფუნქციებს ამიერ კავკასიის გუბერნიათა სასოფლო ყრილობანი, როგორც კანონით ერთი სოფლისთვის დანიშნული, გაერთიანების შემდეგ აღმოჩნდნენ მეტად მრავალრიცხოვანი და ნაკლებად შესაბამი თავისი ვალდებულებათა აღსრულების მხრივ. სოფლის საზოგადოების ყველა სახლის პატრონთა საერთო ყრილობა დიდი ხანია იწვევდა საჩივარს არა მარტო ხალხის, არამედ იმ ადმინისტრაციის მხრივაც, რომელმაც შექმნა აუცილებლობის ძალით ეს უზარ-მაზარი ყრილობები დიდი ხანია უთითებდნენ. ასეთი ყრილობების სინამდვილეში შეკრების სიძნელეზე, ასეთი ყრილობის ფიქტიურობაზე, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ განაჩენზე ხელის მომწერმა არც კი იცის დადგენილების შინაარსი, რომელსაც ხელს აწერს, აგრეთვე უთითებდნენ იმ გარემოებაზე, რომ ასეთ ყრილობებზე ხალხის ყვირილსა და ხმაურობაში ძნელი გასაგებია რა დადგენილებაა გამოტანილი, მაშინაც კი როცა მას ხელმძღვანელობენ თვით უფროსები და სხვა ამ გვარი“—4).

მართალია ეს სიტყვები ეკუთვნის ძველი წყობილების დამცველს, რო-

4) იხ. მეფის მოადგილის ვორონცოვ-დაშკოვის საკანონმდებლო მოხსენება 1915 წლის 3 ივნისიდან № 18492.

მელსაც აწერენ ალექსანდრე მესამეს გამეფების და მეფის ტახტის გადარჩენას ალექსანდრე მეორეს სიკვდილის შემდეგ, მაგრამ ყრილობის ნაკლთა ეს დახასიათება სრულს ჭეშმარიტებას წარმოადგენს და ეს შეხედულება ჩვენის აზრით ძალაში რჩება ესლაც. ისტორიულად დამტკიცებულია შეიძლება ჩაითვალოს ის აზრი, რომ მეფის ჩინოვნიკები მხოლოდ მაშინ მიმართავენ ამ თუ იმ რეფერმას, როცა მათი საერთო-პოლიტიკური მდგომარეობისთვის საჭირო იყო ხალხის, ფართო მასის, ამოძრავება და მათი მხარის დაჭერა. განსაკუთრებით ომიანობის დროს. ამას ამტკიცებს რეფორმათა ისტორია. ასეთივე საომარი მდგომარეობით იყო გამოიწვეული მეფის მოადგილის ზემოთ დასახელებული საკანონმდებლო წინადადება, რომელსაც მართლაც მოჰყვა კანონი, რომელიც საობდა სოფლის და საზოგადოების ყრილობას და მათ უფლებას ანიჭებდა საზოგადოებაში. საზოგადოების ოცისთავთა ყრილობას მამასახლისის მეთაურობით და სოფელში სოფლის ოცისთავთა ყრილობის ნაცვალის მეთაურობით.

დღევანდელი ყრილობა უმთავრესად მით განსხვავდება ძველი ყრილობისაგან, რომ მას ექნება მინიჭებული ფართო უფლება თავის საქმეების მართვისა, მაგრამ საქმე იმდენათ უფლებაში არ არის, რამდენათაც მის გამოყენებაში.

ვინც აკვირდება ჩვენი სოფლის დღევანდელ ცხოვრებას, ის დამერწმუნება, რომ დღესაც აქვს გასავალი დროიძეებს და მოსე მწერლებს. ძველად ყრილობას ხუთიოდ თავალებული კაცი პატრონობდა ფაქტიურად, თავს იქით უზამდა, საითაც მას მოესურვებოდა. მამასახლისსაც ის ირჩევდა, გადასახადსაც ის ანაწილებდა. ერთი სიტყვით, მთელი მართვა-გამგეობა ამ მოქანრაკეთა ხელში იყო. არც დღეს ვართ ამ მდგომარეობიდან მაინცა-დამაინც დაშორებული. ივ. გომართელის სიტყვები ზღაპრული ფორმით გამოხატული სრულს სინამდვილეს წარმოადგენენ.

იგი უსაყვედურებს სოფელს, რათ აირჩიეთ სოფლის მეთაურად ისეთი კაცი, რომელიც უსამართლოდ მართავს სოფელს, ხომ მას კარგათ იცნობდით,—ამაზე სოფელი ასე გულახდილათ უპასუხებს:—„ცოდნით კი ვიცი, მაგრამ დასახელეს და მეც რალა მექნა ხათრი ვერ გაფუტებე, ავიღე და ჩავუგდე თეთრი—სოფელი, ხო იცი, შე დალოცვილო, ყრუ არი. შეუგნებლობითა და ხათრით ბევრი საქმე ფუჭდება“.—

ეს ჩვენი სოფლის ტიპიური დახასიათებაა. დღევანდელი ჩვენი სოფლის ყრილობა ვერ გამოიყენებს უფლებას ღირსეულად. ხაზგასმით უნდა ვაღიაროთ, რომ ხალხი ჯერ კიდევ არ არის იმდენათ მომზადებული რომ, მან პირდაპირ უმეშვეოთ გასწიოს კანონმდებლობა მმართველისა და თვითმმართვეის საქმეში. აქეთკენ ჩვენ უნდა მივიღებოდეთ. ეს ჩვენი იდეალი უნდა იყოს, რომ ხალხი ავიყვანოთ იმ შეგნებამდე, როცა მას შეეძლება უმეშვეოთ თავის საქმეების გაძლოა—საკუთარი ჭკუა-გამოცდილებით მმართველ და თვითმმართველ. რეფერენდუმს ფართო განათლება და დიდი გამოცდილება უნდა

უძლოდეს წინ. მეორე მხრით ყრილობის ასეთი უფლებით აღჭურვა ერთიანად დასცემს არჩეულთა ავტორიტეტს და დაუკარგავს გავლენას ამრჩეულებზე. თუ საქმის მმართველი იქნება ყრილობა, მაშინ რა საჭიროა ოცნთავეები და ხმოსნები? ასეთმა გარემოებამ ბოლოს-და-ბოლოს პირდება დამფუძნებელი კრების ავტორიტეტიც კი შეარყიოს.

არა, ჩვენ უნდა შევაჩვიოთ ჩვენი ხალხი წარმომადგენლობითს სისტემას. ამას ვასწავლიდით დღემდე. მან უნდა იცოდეს, რომ მართვა-გამგეობის წარმოება არჩეულების საქმეა განსაზღვრულ ვადის განმავლობაში და მათ ამ საქმეში პირდაპირ უმეშვეოთ ჩარევა არ შეუძლიანთ. ბიუროკრატის მიერ დაწუნებულ ყრილობას ჩვენ ვერ დავუბრუნდებით. შეიძლება ჩვენ სოფელში გვჭიროდეს საკუთარი ძალა, მაგრამ არა კანონმდებელი არამედ გამტარებელი და ეს საჭიროების მიხედვით ადგილობრივ პირობებთან შეთანხმებით უნდა გაიჩინოს თვით თემმა.

ზემონათქვამი შეიძლება გამოიხატოს შემდეგ დებულებებში:

1, ძირითად მმართველ და თვითმმართველ ერთეულად უნდა იქნას აღიარებული თემი.

2, თემი უნდა იქნეს აგებული წარმომადგენლობით სისტემაზე ფართო უფლებამოსილებით მმართველსა და თვითმმართველის საქმეში დამოუკიდებლად მის სიღიადე სიპატარავისა.

3, უნდა გერიდოთ თემის ხელფუნურათ დაპატარავებას და ხელი შევუწყვთ საზოგადოებათა შეჯგუფებით მის გამოჭრას სადაც ეს მოსახერხებელი და ილღი გაპატარებელი იქნება თვით მცხოვრებლებში.

4, თემსა და სამაზრო ერობას შუა არავითარი თვითმმართველი საფეხური არ არის დასაშვები.

5, უნდა კიტევორიულად იქნეს უარყოფილი მმართვეისა და თვითმმართვეის საქმეში სოფლის ყრილობის უფლებამოსილებით აღჭურვა.

6, სოფელში შეიძლება გაიჩინოს თემმა საჭიროების მიხედვით მხოლოდ გამტარებელი, დამხმარე, აღმასრულებელი ძალა და არა თვითმმართველი.

ვიქ. ლლონტი.

11|28 იელისის 1919 წლის კანონი უძრავ ქონების იძულებით ჩამორთმევისა, დროებით დაჭერისა და მის სარეგებლობაში მონაწილეობის დაწესებისა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ საჭიროებისათვის.

1. კანონის მიზანი.

სახელმწიფო ვალდებულია მცხოვრებთა საერთო ინტერესებზე იზრუნოს. თითოული მოქალაქე კერძოთან რომელიმე კერძო ხასიათის დაწესებულება ემსახურება საკუთარ კერძო საქმეს; სახელმწიფო კი ზრუნავს მთელ სახელმწიფოზე, მთელს ხალხზე.

ასეთი საქმე აქვს კანონით დაკისრებული საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, თვითმმართველობის ორგანოებს—საქალაქო და საერობო დაწესებულებებს.

ერობების და ქალაქების მოვალეობები გაიზარდა განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ისინი ადგილობრივ მმართველობის ორგანოებათ გადაიქცნენ.

ჯერ კიდევ რუსეთის ძველი რეჟიმის დროს არსებობდა სასტიკი განსხვავება კერძოსა და საზოგადოს შორის. კანონით გათვალისწინებული იყო შემთხვევები, როცა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ საჭიროებისათვის დაწვებული იყო სხვისი უძრავი ქონების იძულებით ჩამორთმევა ან დროებით დაჭერა, რაც აწერილია კანონთა კრებულის მე-10-ე ტომის პირველ ნაწილში, მუხლ. 575—608.

სამოქალაქო ურთიერთობის სფეროში ყველაფერი ურთიერთ შეთანხმებაზეა დამყარებული. სახელმწიფოსაც შეუძლია შეუთანხმდეს ამა თუ იმ პირს და შეთანხმების შემწეობით შეიძინოს ესა თუ ის ქონება.

მაგრამ ხშირად ეს შეუძლებელი ხდება. კერძო პირი ან ჯგუფი გატაცებულია პირადი ანგარიშებით, და ამიტომ ის ან სულ არ დათანხმდება, ნებით პირობის დადებაზე ან, თუ დათანხმდება, მიუწოდომელ პირობებს დასდებს. ამით დაიზარება საერთო ინტერესი. მაგრამ რომ კერძო პირიც არ დაზარალდეს, ამისთვის კანონით სახელმწიფოსაც აქვს დადებული ერთგვარი საზღვარი: სამოქალაქო კანონის 575 მ. ძალით ჩამორთმევა შეიძლებოდა მხოლოდ საშარტლიან და რივიან ფასში.

ასე იყო საქმე ჯერ კიდევ რუსეთის თვითმყრობელობის ბატონობის დროს.

საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას არ შეეძლო ეს სამართლიანი დებულება არ მიეღო. მხოლოდ მისაღებად ვერ ჩასთვლიდა ის იმ

ტლანქ წესს, რომელიც ჩამორთმევის დროს იხმარებოდა. ამიტომ 1919 წლის 11 ივლისს საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო ზემოთ აღნიშნული პრინციპი იძულებით ჩამორთმევისა და დროებით დაჭერისა, გააუქმა ძველი წესი და მის ნაცვლად შემოიღო ახალი: სათანადო კანონი გამოქვეყნდა გასული წლის 28 ივლისს.

რა ცვლილება მოახდინა ამ ახალმა კანონმა? დიდი არაფერი. უპირველეს ყოვლისა მან მხოლოდ გააუქმა ის დახლართული წესი, რომლითაც „სამართლიანი“ საფასურის გამოანგარიშება ხდებოდა. ჩამორთმევის ან დროებით დაკავების საქმე. საბოლოოდ ხელმწიფემდე მიდიოდა. ახალმა კანონმა ეს შესცვალა და უფრო მარტივი და თანაც დემოკრატიული წესი შემოიღო. რაც შეეხება „სამართლიანი“ ფასის განსაზღვრას, ახალმა კანონმა აქაც მეტი გარკვეულობა გამოიჩინა.

2. საფასურის გამოანგარიშების წესი და საფუძველი.

საფასურის გამოანგარიშების წესი ორნაირია იმის მიხედვით, თუ ვინ აწარმოებს საზოგადოებრივ ან სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობის საქმეს: თუ მთავრობა ან თვითმმართველობა თითონ განახორციელებს აღნიშნულ საქმეს, იმ შემთხვევაში ფასსაც თითონ აწესებს ერთგვარი ნორმის მიხედვით, რაც შეფარდებული უნდა იყოს მამულის უკანასკნელ შეფასებასთან. აქ კანონს გათვალისწინებული აქვს ისიც, რომ შესაძლოა უკანასკნელი შეფასებით მამულზე ძალიან მცირე ფასი იყოს დადებული. ამიტომ მე-7-ე მუხლის შენიშვნით მამულის პატრონს უფლება ეძლევა სათანადო ქალაქს ან ერობას ორი თვის განმავლობაში მოსთხოვოს მამულის ახალი შეფასება.

ამით კანონი თითქოს აფრთხილებს იმ მაღა-გასსნილ და გამოქნილ მეპატრონეს, რომელიც წესიერ შეფასებას ერიდება, რათა საერობო და საქალაქო შეფასებით გადასახადისაგან თავი დაიძვრინოს: თუ გადასახადის თავიდან აშორების მიზნით ახალ შეფასებას არ მოითხოვ, შეიძლება ჩამორთმევა შენს მამულს ხვდეს წილად და იცოდე წააგებო!

მეორე წესია იმ შემთხვევისათვის, როცა მთავრობა ან თვითმმართველობა თითონ არ განახორციელებს იმ სახელმწიფოებრივ ან საზოგადოებრივ საქმეს, რომლისთვისაც ჩამორთმევა ხდება (12 მუხლი), არამედ ჩამორთმეულ მამულს გადასცემს კერძო პირს ან ამხანაგობას. მაგალითი: რომელიმე ამხანაგობამ გადასწყვიტა ელექტრონის სადგური გამართოს, რასაც საზოგადოებრივი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ საქმეს აკეთებს არა მთავრობა ან თვითმმართველობა, არამედ თითონ ეს ამხანაგობა. ასეთს შემთხვევაში დადგენილება უნდა გამოიტანოს მთავრობამ, ხოლო საფასურის შესახებ წარმოების პატრონი მამულის პატრონს უნდა შეუთანხმდეს წინააღმდეგ შემთხვევაში საქმეს სწყვეტს სათანადო სამოქალაქო სასამართლო ქვემდებარეობის მიხედვით—ოლქის სასამართლო ან მოპრივებელი მოსამართლე.

3. როდის შედის ძალაში დადგენილება ჩამორთმევის ან დროებით დაჭერის შესახებ. შეიძლება თუ არა დადგენილების სასამართლოში გასაჩივრება.

რამდენადაც ვიცით, აღნიშნულ კანონით ჩამორთმეულ მამულის თაობაზე ჯერ-ჯერობით არც ერთი საქმე არ მისულა სენატამდე, და ამიტომ არ ვიცით, რა გზას დაადგება სენატი.

ჯერ-ჯერობით კი პრაქტიკა ასეთია: ყოველი დადგენილება უძრავ ქონების იძულებით ჩამორთმევის ან დროებით დაკავების შესახებ უნდა წარედგინოს მთავრობას, ეს მოთხოვნილება აღნიშნულია მე-4-ე მუხლის შენიშვნაში, რომელიც სიტყვა სიტყვით შემდეგს შეიცავს: „ქალაქის ან ერობის თვითმმართველობის დადგენილება ძალაში შედის მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მთავრობა, რომელსაც უნდა წარედგინოს დადგენილების ასლი საქმის განმარტებით სამის კვირის განმავლობაში დღიდან დადგენილების ასლის მიღებისა არ აცნობებს სათანადო თვითმმართველობას, რომ მის დადგენილებას არ ეთანხმება“...

მაშასადამე კანონით მთავრობა როდი ამტკიცებს წარდგენილ დადგენილებას, არამედ თუ საჭიროდ ჩასთვლის, მხოლოდ „ვეტო“-ს დაადებს, აკრძალავს ხოლო, თუ არაფერი აცნობა სამი კვირის განმავლობაში, დადგენილება ძალაში შედის.

ექვემდებარება თუ არა აღნიშნული კანონით ჩამორთმეული მამულის გამო ატეხილი დავა სასამართლოს?

ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ არა და აი რატომ.

თითონ კანონის ტექსტში ეს არ არის გარკვევით აღნიშნული. მაშასადამე ჩვენ უნდა ვიხელმძღვანელოთ კანონის საერთო აზრით და ერთი რამ ყოველ შემთხვევაში არ უნდა დავივიწყოთ: კანონმდებელი, ამ შემთხვევაში დამფუძნებელი კრება, ვერც უგუნურობას დაუშვებდა და ვერც ელემენტარულ სამართლიანობის დარღვევას. ხოლო თუ მთავრობაში გავლილი საქმე კიდევ სასამართლოში გასარჩევი გახდება, იმ შემთხვევაში უნდა დაუშვათ ორივე შეუსაბამობა. მართლაც: მე-4 მუხლის შენიშვნა ამბობს, რომ დადგენილება ძალაში შედის, უკეთეს მთავრობა სამი კვირის განმავლობაში თვითმმართველობას არ აცნობებს, რომ მის დადგენილებას არ ეთანხმება. და თუ ძალაში შევა სისრულეშიაც იქნება მოყვანილი. მერე რა გამოვა აქედან? ის, რომ თვითმმართველობა ფაქტიურად დაიჭერს ჩამორთმეულ მამულს და თუ შემდეგში სასამართლომ დადგენილება გააუქმა (რაც ორივე ინსტანციაში ექვს თვეზე ადრე მაინც არ ვათავდება), თვითმმართველობა იძულებული იქნება დაჭერასი უძრავი ქონება ისევ დასტოვოს, ე. ი. ტყუილ-უზარალოდ ხარჯები გასწიოს.

ცხადია, ასეთს უგუნურობას კანონმდებელი ვერ ჩაიდენდა.

ახლა შევხედოთ საქმეს მეორე მხრიდან. მთავრობა სამი კვირის განმავლობაში უარს არ ეუბნება თვითმმართველობას, მაგრამ დაინტერესებულ კერძო პირს დადგენილება სასამართლოში გადააქვს და საშუალება აქვს თავისი ინტერესები დაიცვას. მაგრამ ავიღოთ წინააღმდეგი: მთავრობამ უარი უთხრა თვითმმართველობას დადგენილების დამტკიცებაზე. ამ შემთხვევაში თვითმმართველობა უნდა გაჩუმდეს: მთავრობის დადგენილების გასაჩივრება სასამართლოში არ შეიძლება. ეს კი დაუშვებელი უსამართლობაა, რადგან მხარეების თანასწორ უფლებიანობას ძირიან-ბუღიანათ ანგრევს.

და განა - შეიძლება ასეთი უსამართლობის ჩადენა მივაწეროთ კანონმდებელს?

იტყვიან: თვითმმართველობა მთავრობის ორგანოა და ამიტომ მთავრობას უნდა ემორჩილებოდესო. კარგი, მაგრამ ამ შემთხვევაში შეიძლება მთავრობას მისცემოდა ნება თვითმმართველობის საკიროებისათვის ამ უკანასკნელის თხოვნით თვით მოეხდინა ჩამორთმევა და ამდენ დავიდარაბას ადგილი არ ექნებოდა.

ვიმეორებთ თვითონ კანონის ტექსტიც ნათელია; აქ სასამართლო ნახსენებია იმ შემთხვევისათვის, როცა თვითმმართველობა თვით კი არ განახორციელებს დასახულ მიზანს, არამედ ჩამორთმეულ მამულს სხვას გადასცემს: ამ შემთხვევაში საქმე მიდის სასამართლოში და ისიც ფასის და ზარალის შესახებ.

სხვანაირად ეს არც შეიძლებოდა, რადგან 11—28 ივლისის კანონმა დაიჭირა მე-X-ე ტომის 575—608 მუხლების ადგილი, ის ძველი კანონი კი სასამართლოს არ აკუთვნებდა ასეთი საქმეების განხილვას.

მართლაც რა აზრი აქვს საქმის სასამართლოში გადასვლას, როცა მთავრობას აქვს კონტროლი მინდობილი.

ზოგიერთები გაიძახიან: მთავრობა კონტროლს უწევს მიზანშეწონილობას, სასამართლო კი კანონიერებასო.

ეს არ არის სერიოზული მოსაზრება. კანონში ნათქვამია, რომ დადგენილების გამოსატანად სწდომას უნდა დაესწროს ხმოსანთა შემადგენლობის ორი მესამედი (მ. 4) და უძრავ ქონების იძულებითი ჩამორთმევა ან დროებით დაჭერა უნდა მოხდეს იმ საქმისათვის, რომელიც თვითმმართველობას კანონით აქვს დაკისრებული (მუხ. 2-ე) ამის გაგება არ შეადგენს ისეთს რთულს რამეს, რომ მთავრობამ ეს ვერაფერს შეძლოს.

გარდა ამისა, უაზრობაც გამოდის: მთავრობას შეუძლია არ უარჰყოს უკანასკნელათ გამოტანილი დადგენილება და ეს სასამართლომ უნდა გაასწოროს, ხოლო თუ მთავრობამ უარჰყო თვითმმართველობის დადგენილება, მორჩა და გათავდა: თვითმმართველობამ იარაღი უნდა დაჰყაროს. დაბოლოს რა გამოდის: მთავრობას შეუძლია სრული თვითნებობა ჩაიდინოს თვითმმართველობის მიმართ. ამიტომ უნდა მივატოვოთ ძველი დროიდან მიღე-

ბული იურიდიული ლათაია: კანონიერების და მიზანშეწონილობის დაპირდაპირება. დემოკრატიულ წყობილებას სულაც არ უხდება ეს ძველი დროის უნაგირი, რომელიც თვითმმართველობას ედგა და ზედ გუბერნატორი დაბანდებოდა.

კანონის მთელი აზრი ის არის რომ მთავრობას აღნიშნულ საქმეში დისკრეციული უფლება აქვს და სასამართლოს ეს საქმე არ უნდა ეხებოდეს, რადგან თავი და თავი ამ საქმეში არის ფასი. ფასია, რომ სულიერ სიმშვიდეს ართმევს მებატონეს, თორემ დანარჩენი მას არ აინტერესებს. და რაკი კანონმა იძულებით მცირე ფასი დაუწესა პატრონს, დანარჩენს დიდბ მნიშვნელობა არ აქვს.

ამიტომ მხოლოდ მთავრობა უნდა სწყვეტდეს ამ საკითხს—ასეთია კანონის დედა-აზრი და მნიშვნელობა ხოლო თუ მეორე აზრს მივიღებთ, თავს ვერ დავაღწევთ იმ უსამართლობას, რომელიც ზემოთ მოვიხსენიეთ.

სად არის გამოსავალი.

წავლე მოციქულს უთქვამს: ამაოა კანონის დაწერა, თუ არ აასრულებთო.

როცა კანონში მე-4-ზე მუხლის შენიშვნა შეიტანეს, ფიქრობდენ: ვაი თუ თვითმმართველობამ ბოროტად ისარგებლოს ამ კანონითო და მთავრობის კონტროლი უშველის საქმესო.

ეს არ გამოდგა სწორი. ამ საქმეში თვითმმართველობამ მიუხედავად შეცდომებისა, მთავრობაზე უფრო კარგათ დაიჭირა გამოცდა. ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგან ცენტრალური მთავრობა უფრო პოლიტიკური ხელმძღვანელი და ხაზის მიმცემია, ვინემ წვრილი საქმეების გამძლოლი. ამიტომ არის, რომ ზოგი თვითმმართველობის დადგენილებას მთავრობა სრულიად უმიზეზოდ არ ამტკიცებს: ძველად რომ იტყოდნენ ხოლმე ფიზიონომია არ მოეწონათ; და მართლაც როგორ შეუძლია საქმის მთელი ფაქტიური მხარე გაიცნოს მთავრობამ სამი კვირის განმავლობაში, რომელიც მის განკარგულებაშია კანონით? საქმეს იშვიათ შემთხვევებს გარდა ბოლოს და ბოლოს უბრალო მოხელეები სწყვეტენ ან თვითმმართველობის პირად უნარზეა დამოკიდებული: თუ თვითმმართველობის ხელმძღვანელი გავლენიანი პირია, საბჭოს დადგენილებას მოიწონებენ, თუ არა და სადმე მისდებენ.

ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ის მუხლი, რომელიც მთავრობას ანიჭებს აკრძალვის უფლებას, სულ უნდა ამოიშალოს კანონიდან. მივცეთ ნება თვითმმართველობას თითონ გაუწიოს ანგარიში მცხოვრებთა აზრს და თუ მაინც და მაინც კონტროლია საჭირო—დეე ეს იყოს კონტროლი სასამართლოსი.

სასამართლო მიუხედავად მისი დღევანდელი ნაკლისა, ერთი ძვირ-

5676

ფასი სამკაულით არის დაჯილდოებული: მისი სხდომა საჯაროა, ორივე მხარე თანასწორი უფლებით სარგებლობს და გარდა ამისა არის საფეხურები და თუ ერთმა საფეხურმა შეცდომა ჩაიდინა, მეორე საფეხური გადასინჯავს და გაასწორებს.

შეიძლება დღევანდელ სასამართლოს დემოკრატიული პრინციპები ვერ ჰქონდეს შეთვისებული, სამაგიეროთ ერთი რამ უზრუნველყოფილია: დადგენილებების ერთგვარობა და ნაკლები თვითნებობა.

საჭიროა 11—28 ივლისის კანონი შესწორდეს—იმ მხრით, რომ მთავრობის კონტროლი მოიხსნას.

და თუ ჩვენი თვითმმართველობა იმდენათ მოუმწიფებელია, რომ ორმაგი კონტროლი ესაჭიროება, უმჯობესია სულ გაუქმდეს 11 ივლისის კანონი, ვინემ ასე დამახინჯებულათ ტარდებოდეს ის ცხოვრებაში.

კ. ნ.

გლეხთა უფლებანი სყეებუ და დამფუძნებელ კრების დეკრეტი სყის მფლობელობისა და სარგებლობისა.

(გავრძელება)

III

1. ხაზინამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, უფრო გვიან მოჰკიდა ხელი თავის ინტერესების დაცვას ტყის საკითხში, მინამ კერძო მემამულეებმა. ჯერ კიდევ მაშინ, როცა უკვე ნახევარმა საუკუნემ გაიარა რუსეთის ძალაუფლების დამკვიდრებიდან საქართველოში, სახაზინო ტყეებში თავისუფლად ბატონობდნენ სახაზინო გლეხნი. მათ ჰქონდათ უფლება ტყის უფასო მოჭრის, რამდენსაც და საცა მოისურვებდნენ, როგორც თავის საჭიროებისათვის, აგრეთვე გასასყიდათ ამასთან როგორც საამშენებლოთ, აგრეთვე საწვავათ. 2) ნებადაურთველად ტყის გატეხის სახნავ მიწების გამოსაყენებლათ 1) ამისთანა ფართო და მოუწესრიგებელ ტყით სარგებლობას მოჰყვა რასაკვირველია, ტყეების დაუშვებელი გაჩეხა და დაზიანება. თვით გლეხებმა, მაგ. თელ. მაზრაში, მიმართეს ადმინისტრაციას თხოვნით რომ მიღებულიყო ზომები ტყეების განადგურების წინააღმდეგ. კავკასიის მმართველობამაც მიაქცია ზოლოს ყურადღება სახაზინო ტყეების მდგომარეობას და 1851 წლიდან იგი იღებს მთელ რიგ ზომებს ადმინისტრაციულ წესით

1) Медвѣдѣвъ. Отношение государственныхъ крестьянъ закавказскаго края къ казеннымъ лѣсамъ, 1888 г. стр. 30; სხვა უფლებებს, როგორც მაგ. საქონლის ძვენა ტყეში, ჩვენ აქ არ ვხეხებით.

ტყის სარგებლობის მოსაწესრიგებლათ და ტყეების სრულ განადგურებისაგან გადასარჩენათ. მაგრამ უბედურება ის იყო, რომ ამ წმინდა და საჭირო საქმეს აკეთებდა თვითმპყრობელობის ბიუროკრატია, გულგრილი ხალხისადმი, უცხო მისთვის და არამცოდნე გლეხთა უფლებებისა ტყეზე; ის აკეთებდა ამ საქმეს უგეგმოთ, მას არ ჰქონდა ხელში სწორე ცნობები არც ტყეების რაოდენობაზე და მათ ღირსებაზე, არც ხალხის საჭიროებაზე. მას აინტერესებდა უმთავრესად ფისკალური მხარე და არა მიზან-შეწონილი მოხმარება ტყის სიმდიდრის მთელი ხალხის ინტერესების თვალსაზრისით. ამიტომ ტყეების დაცვასთან ერთად მმართველობა ზედმეტად აწუხებდა გლეხობას და ავიწროებდა მას.

2. პირველ ყოვლის შეიკრა მთელი რიგი ავარაკების, გათხელებული უზომო ჩხვისაგან; მერე აიკრძალა ნება-დაურთველად ტყის გატეხა სახნავ მიწის მისაღებათ; ტყის სარგებლობის შესახებ იქნა შემოღებული (ადმინისტრაციული, არა კანონმდებლობითი წესით) სისტემა, რომელიც მდგომარეობდა შემდეგში.

ტყის მოურავი ყოველწლივ ჰკრეფდა ადგილობრივ ადმინისტრაციის საშუალებით ცნობებს იმის შესახებ, რამდენი და რაგვარი ტყის მასალა სჭირია მის რაიონში მყოფ სახაზინო გლეხების სოფლებს. ამ ცნობების თანახმად და იმის მიხედვით, თუ რამდენი მასალის გამოშვება შესაძლებელია ამა თუ იმ ტყის ავარაკიდან, ისე რომ უკანასკნელი არ დაზიანდეს, ტყის მოურავი ადგენდა ხარჯთ-ალრიცხვას იმის გამოსარკვევად, თუ 1) რამდენი ტყე მიეცეს სახაზინო გლეხებს უფასოთ 2) რამდენი უნდა გაშვებულ იქმნას გასასყიდათ 3) რამდენი მიეცეს გზების და ხიდების გასაკეთებლათ, ჯარს და სხვა. ამ ხარჯთ-ალრიცხვას ის უდგენდა დასამტკიცებლათ კავკასიის მმართველს—მეფის ნაცვალს, და მარტო ამის მერე უშვებდნენ ტყეში საჭირო მასალის გამოსატანათ. უფასოდ ეძლეოდათ გლეხებს უმთავრესად ფიჩხი და გამხმარი ხეები. ხის მოჭრა დაშვებულ იყო მარტო ბილეთით. საშუალოთ თითო კომლზე უფასოდ ეძლეოდათ არა უმეტესი—1 კოჭის, 2 ლატანის, $\frac{1}{4}$ კვ. საჟ. შეშის, 1 კვ. საჟ. ფიჩხის; მეტს აძლევდნენ მარტო გადმოსახლებულ რუსებს ²⁾. აკრძალული იყო სისხლის სამართლის სასჯელის შიშით გაყიდვა უფასოდ მიღებულ მასალის ³⁾. ვადა, ბილეთების მიღების ტექნიკა და ალაგი, საცა უნდა მოჭრილიყო უფასოდ ნება-დართული ხე-ტყე, ძალიან ბევრ შემთხვევაში იყო იმდენად მოუხერხებელი, რომ გლეხობა იძულებული იყო უარი ეთქვა იმის მიღებაზე. 1862 წლიდან მეფის ნაცვლის განკარგულებით იყო შემოღებული 10⁰/₁₀₀ (ნიხრის ღირებულობიდან) გადასახადი. ⁴⁾ იმ მასალაში, რომელსაც გლეხებს

²⁾ Медвѣдевъ—ст. 33.

³⁾ ib.—стр. 34.

⁴⁾ ib. стр. 35.

აძლევედენ უფასოდ თანახმად დამტკიცებულ ხარჯთ-აღრიცხვის. რომელი გადასახადიც უნდა მიეცათ მაშინ, როცა წაუღებელი დარჩებოდათ მოჭრილი ტყის რტოები და წვეროები.

ამ გადასახადს ჰქონდა სპეციალური დანიშნულება: იგი უნდა, მოხმარებულიყო გზების გასაკეთებლად ტყეებში, ტყის გასაწმენდათ ფიჩხისაგან, საზოგადოთ ტყეების მდგომარეობის გასაუმჯობესებლათ. ფაქტიურად ამ გადასახადს გლეხებს ახდევინებდენ ყოველთვის, როცა უფასოდ აძლევედენ მასალას და ამრიგათ მას ჰქონდა უბრალო, მართალია ათჯერ შემცირებულ, ბაჟის ხასიათი, რომელსაც მათგან იღებდა ხაზინა.

ამ გადასახადის გარდა ტყის ადმინისტრაციამ სავალდებულოთ გახადა, როგორც პირობა უფასოდ ტყის მასალის მიღების, რათა სოფლებს დაეყენებინათ ტყის ყარაულები, ე. ი. შემოიღო ერთგვარი ბეგარა. ვინც უარს ამბობდა ყარაულის მიცემაზე, იმ სოფელს არ შეიტანდნენ ხარჯთ-აღრიცხვაში და არ მისცემდენ მას უფასოდ ხე-ტყის მასალას.

საერთოდ მმართველობა სისტემატიურად უმოკლებდა უფასოდ მისაცემ მასალის რაოდენობას.

აი, მაგალითად, რაოდენობა უფასოდ მიცემულ ხე-ტყის მასალის ფშავლის აგარაკიდან სოფლებ ფშაველს (147 კომლი) და შაქრიანს (110 კომ.)—სიღნაღის მაზრაში მიცემულია:—უფასოთ ⁵⁾.

	1868 წ.	1869	1870	1871	1872	1873—75	1876—78	1879—81	1882—85
კოჭი	384	384	677	486	266	533	533	533	147
ლატანი	700	700	700	100	100	100	—	—	—
სარი	3000	3000	3000	—	—	—	—	—	—
ჭიგო	2130	2130	3750	2187	1197	2094	1764	1764	1323
შეშა (კვ. საე.) .	599	555	771	496	266	431	441	431	294
ფიჩხი „ „ . . .	400	400	150	125	70	95	95	95	—
ჯაგი „ „ . . .	—	—	300	—	—	—	—	—	—
წვერო და ტოტ	—	—	—	243	133	243	243	243	147

⁵⁾ Медвѣдевъ—с. 177.

აგილოთ ახლა ლიხეთის აგარაკი (რაქა). უფასოდ მიცემული იყო სოფლებ ლიხეთის (14 კ.) აბარის (5 კ.) და ურავისთვის 6)

	1873—75 წ.	1876—78 წ.	1879—81 წ.	1882—85 წ.
კოჭი	3000	69	38	38
ლატანი	—	—	95	57
სარი	—	4600	345	190
შეშა (კ. ს.)	3000	92	38	76
ფიჩხი (კ. ს.)	—	69	38	33

რამდენად იყო შემცირებული რიცხვი იმ პირთა, ვისაც აძლევდნ ტყის მასალის უფასოდ მიღების უფლებას, სჩანს შემდეგიდან: ოთხმოციან წლებში მეღვედევის გამოკვლევით უფასოდ ხე-ტყის მასალის მიღების უფლება ეკუთვნოდათ თბილისის გუბერნიაში 475 სოფელს, რაც შეადგენს ყველა სახაზინო გლეხთა სოფლების 50%-ს ამ გუბერნიაში, ქუთაისის გუბერნიაში—99 სოფელს (20% ამ გუბერნიის სახაზინო გლეხთა სოფლების). კომლების რიცხვით რომ ვიანგარიშოთ, მივიღებთ, რომ სახაზინო გლეხთა საერთო რიცხვიდან უფასოდ ხე-ტყის მასალის მიღების უფლება ეკუთვნოდათ.

ახალციხის მაზრაში	2.314 კომლს (91 ს.)	ანუ 75%-ს 7)
ახალქალაქის „	— — — — — 8)	
ბორჩალოს „	2.380 კ. (47 სოფ.)	„ —49%.
თბილისის „	2.969 „ (29 სოფ.)	„ —60%.
ღუშეთის „	3.372 „ (169 სოფ.)	„ —72%.
თიონეთის „	2.738 „ (99 სოფ.)	„ —50%.
თელავის „	4.078 „ (38 სოფ.)	„ —84%.
გორის „	1.737 „ (51 სოფ.)	„ —40%.
სიღნაღის „	8.896 „ (34 სოფ.)	„ —89%.
საერთ. თბ. გუბ.	28.481 „ (558 სოფ.)	„ —61%—ს.
ქუთაისის მაზრაში	1.144 „ (26 სოფ.)	„ —15%—ს.
რაჭის „	1.061 „ (20 სოფ.)	„ —56%.
შორაპნის „	1.380 „ (33 სოფ.)	„ —33%.
ოზურგეთის „	861 „ (17 სოფ.)	„ —34%.
სენაკის „	256 „ (2 სოფ.)	„ —11%.
ზუგდიდის „	282 „ (4 სოფ.)	„ —41%.
ლენჩხუმის (უსვა- ნეთოდ)	74 „ (5 სოფ.)	„ —27%—ს.
საერთ. ქუთ. გუბ.	5.058 „ (107 სოფ.)	„ —26%—ს. 9)

6) Медвѣдевъ—с. 265.

7) ამ მაზრის სახაზინო გლეხების.

8) ახალქალაქის მაზრაში ტყე ნარის სულ არ მოიპოვება და არც არავინ იღებს უფასოდ ტყეს.

9) Медвѣдевъ—264, 347, 348, 314. უკანასკნელს ეს ცნობები ამოღებული აქვს ტყის აგარაკების ხარჯთ-აღრიცხვებიდან.

როცა, ამბობს იგივე მკვლევარი, იძიებ მიზეზებს იმისას, თუ რად მოუსპეს ამა თუ იმ სოფელს უფასოდ ხე-ტყის მასალის მიღების უფლება, ვერავითარ საბუთს ამისათვის ვერ ვპოულობ და ამიტომ უნდა მიხვიდე იმ დასკვნამდე, რომ აქ ჰქონდა ალავი პირდაპირ თვითნებობას, რადგან არაფერი სახელმძღვანელო პრინციპები ადმინისტრაციას არ ჰქონდა ¹⁰⁾.

გარკვეულ სურათს იმის შესახებ, რამდენს მასალას ნებასართავდა მმართველობა სახაზინო გლეხებს უფასოდ წასაღებად სახაზინო ტყეებიდან, იძლევა შემდეგი ნუსხები, რომელნიც აგრეთვე ოთხმოციან წლებს შეეხება.

თბილისის გუბერნიაში დანიშნული იყო უფასოდ მისაცემათ: ¹¹⁾

	კოჭი.	ლატა- ნი.	სარი.	პიგო.	შეშა (კ. ს.)	ფიჩხი (კ. ს.)	ჯაგი, წვე- რო და ტოტი (კ. ს.)
ახალციხ. მ.	2.020	5.359	—	—	3.382	—	474
ბორჩაღ. „	3.404	—	—	—	4.613	20	42
თბილის. „	2.272	60	2:080	364.600	2.729	182	52
ღუშეთის „	2.424	—	—	12.700	6.961	125	678
თიონეთ. „	4.754	3.225	22.568	157.100	8.161	651½	2.558
თელავის „	4.835	967	—	3.100.800	5.514	1.251	2.400
გორის „	1.314	913	2.418	37.100	2.241	239	538
სიღნაღ. „	9.764	120	200	1.327.800	10.430	2.586	448
საერთოდ თბილ. გუბ.	30.787	11.194	27.266	5.000.100	44.031	5.054½	7.190
საშუალოთ ერთ კომლ.	1,08	0,39	0,95	175,5	1,54	0,17	0,24

ფულად რომ ვიანგარიშით მთელი ეს მასალა, 1883 წლის ნიხრით. მივიღებთ, რომ საშუალოთ თითო კომლი იღებდა უფასოთ 6 მ. 76 კაპიკის მასალას.

ზედმეტი არ იქნება მოვიყვანოთ აქვე შესადარებლათ ცნობები იმის შესახებ, თუ რამდენი დესიატინა სახაზინო ტყე მოდის თითო იმ კომლზე, რომელსაც ნება დართული ჰქონდა ხე-ტყის მასალის უფასოდ მი-

¹⁰⁾ Медвѣдєвъ—382.

¹¹⁾ ib.—264, 268.

ლება: ახალციხის მაზრაში მოდის 23 დეს., ბორჩალოს—24 დეს., თბილისის—9 დ., დუშეთის—17 დ., თიონეთის—39 დ., თელავის—20 დ., გორის—13 დ. სიღნაღის—7 დ.: საერთოდ გუბერნიაში 17 დეს.

ქუთაისის გუბერნიის შესახებ ჩვენ ვიღებთ შემდეგ სურათს ¹²⁾.

	კოჭი.	ლათანი.	სარი.	შეშა. (კვ. საყ.)	ფიჩხი. (კვ. საყ.)	ჯავი. (კვ. საყ.)	წვერო და ტოტი. (კვ. საყ.)
ქუთაისის მაზ.	—	2.330	12.489	2.091	521	—	—
რაჭის „	2.063	3.026	11.588	2.947	1.155	—	—
შორაპნის „	—	462	8.399	2.404	930	752	—
ოზურგეთის „	1.220	764	14.320	1.256	342 ¹ / ₂	—	—
სენაკის „	202	2.020	2.020	404	—	—	202
ზუგდიდის „	356	3.314	4.600	614	110	—	148
ლეჩხუმის (უს- ვანეთით)	140	1.160	1.160	288	—	—	70
საერთოდ ქუთ. გუბ. (უსვანეთ.)	3.981	13.076	54.576	10.004	3058 ¹ / ₂	752	420
საშუალოთ ერთ კომლზე	0,78	2,58	10,78	1,97	0,6	0,14	0,08

ფულად რომ ვიანგარიშით ღირებულება მთელი ამ მასალის, საშუალოთ კომლზე მივიღებთ დაახლოვებით იმდენსავე, როგორც თბილისის გუბერნიისთვის, —7 მ. 78 კ;

თითო იმ კომლზე, რომელიც უფასოდ იღებდა მასალას მოდის აი რამდენი დესიატინა სახაზინო ტყის: ქუთაისის მაზრაში—54 დეს., რაჭის 44 დ., შორაპნის—28 დ., ოზურგეთის—56 დ., სენაკის—12 დ., ზუგდიდის—20 დ., ლეჩხუმის (უსვანეთოდ 35 დ.; საერთოდ გუბერნიაში (უსვანეთოდ) 41 დ.

თელი უფასოდ მისაცემათ დანიშნული მასალა რომ კუბიკურ საყენში გამოვხატოთ, მაშინ მივიღებთ ¹³⁾ თბილისის გუბერნიისათვის—53.648 კუბიკ. საყენს, ქუთაისის გუბერნიისათვის—13.384 კუბიკ. საყ. საერთოდ ღირებულებით—ორივე გუბერნიაში 232.000 მ. რაც თითო კომლზე დაახლოვებით 2 კუბ. საყენს შეადგენს ღირებულებით დაახლოვებით 7 მან.

მაგრამ, როგორც ვთქვით, მოყვანილი ცნობები მარტო იმაზე ლაპა-

¹²⁾ ib.—134, 315, 318.

¹³⁾ Докл. Лѣсные сервитуты въ казенныхъ лѣсахъ на Кавказѣ 1913 г., стр.—3; ის სოვლის 1 კუბ. საყენში—10 კოჭს, 180 ლატანს, 1.500 სარს, 1 კ. ს. შეშას 2 კ. ს. ფიჩხს, 4 კ. ს. ჯავს.

რაკობენ, თუ რამდენი მასალა იყო ნება-დართული უფასოდ წასაღებათ; ფაქტიურად კი, როგორც ამტკიცებენ ამ საკითხის მკვლევარნი ¹⁴⁾ სხვა-დასხვა დაბრკოლებათა გამო (სიშორე, ან მიუყარებლობა დანიშნულ აგარაკის და სხვა) სახაზინო გლეხები არ იღებდენ არც ამ ნებადართულ რაოდენობას და დაახლოვებით მარტო ამის ნახევარით სარგებლობდენ უფასოდ სახაზინო ტყეებიდან.

ნება-დართული რაოდენობა უფასოდ მისაღები ტყის მასალის არ იყო საკმაო (გარდა ლეჩხუმის მაზრის) გლეხთა ყველა შინაურ მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლათ. ის, მთელი დართული რაოდენობაც რომ მიეღოთ გლეხებს, მის მოთხოვნილების ნახევარსაც ძვირათ აკმაყოფილებდა. ამასთან, როგორც ზემოთ მოყვანილი ცნობებიდან სჩანს, ხახვარი გლეხობა (სახაზინო გლეხობაზე ვლაპარაკობთ) სრულიად მოკლებული იყო უფასოდ ტყის სარგებლობას, მაშასადამე უმეტესი ნაწილი თავისი მოთხოვნილების სახაზინო გლეხობას სხვა გზით უნდა დაეფარა. ბევრი რასაკვირველია ცდილობდა უკანონო, მალულათ, მოეჭრა ტყე, მაგრამ მთავარი საშუალება იყო ¹⁵⁾ თბილისის გუბერნიაში ყიდვა ტყის მასალის (უმთავრესათ მემამულეებისაგან, რომელნიც ხაზინაზე უფრო შეღავათიან პირობებში ჰყიდდნენ), ქუთაისის გუბერნიაში კი თავის „სანადელო“ წვრილი ტყით დაფარულ ნაჭრებით სარგებლობა: კლიმატიურ პირობების გამო ამ ნაჭრებზე ჯადვილათ და ჩქარა იზღებდა ტყე. (სახაზინო „სანადელო“ ტყეებზე ქვევით იქნება ლაპარაკი).

4. ჩვენ ზევით ვთქვით, რომ მთელი ეს სისტემა შესახებ სახაზინო გლეხების ტყეებით სარგებლობისა შემოღებული იყო ადმინისტრაციული წესით, და არა კანონმდებლობით. საზოგადოთ უნდა ითქვას, რომ მაშინ, როცა საბატონო გლეხების შესახებ იყო გამოცემული კანონები, რომელნიც დაწვრილებით არკვევდნენ მათ უფლებრივ მდგომარეობას, სახაზინო გლეხების შესახებ, მათ დამოკიდებულებაზე სახაზინო მიწების მიმართ, არაფერი სპეციალური კანონი არ არსებობდა. ხმარება რუსეთის გუბერნიების შესახებ არსებულ კანონების, ზრ შეიძლებოდა (ამასაც სცდილობდნენ), ამიერკავკასიის თავისებურ პირობების გამო. ამიტომ დაბოლოს მთავრობა იძულებული იყო შესდგომოდა სახაზინო გლეხების მდგომარეობის შესწავლას და საჭირო კანონების პროექტების შემომუშავებას. ეს შესწავლა მოხდა ოთხმოციან წლებში და მან მოგვცა ფრიად ძვირფასი მასალები („Сводъ матеріаловъ по изученію быта государствѣнныхъ крестьянъ закавказскаго края“). მანამ დაათავებდენ ამ შესწავლას, შენახული იყო უცვლელად ის ფაქტიური მდგომარეობა, რომელიც მაშინ არსებობდა, კერძოთ რაც ენება გლეხთათვის უფასოდ მასალის მიცემას სახაზინო ტყეებიდან, იგი

¹⁴⁾ Медвѣдевъ—Фокъ.

¹⁵⁾ Медвѣдевъ—265, 315.

იყო შენახული-იმ სახით, როგორც დანიშნული იყო 1881—82 წ. ხარჯთ-
 აღრიცხვით¹⁶⁾. რუსული ბიუროკრატია, როგორც ვიცით, ათეულ წლებს
 ანდომებდა რომელიმე კანონის გამოცემას და კიდევ რამდენიმე ათეულ
 წელს მის ცხოვრებაში გატარებას. ასე მოხდა ამ შემთხვევაშიც. მარტო
 1900 წელს 1 მაისს გამოიცა კანონი¹⁷⁾, საცა ეწერა, რომ უმაღლესმა
 მთავრობამ მიაქცია ყურადღება სახაზინო გლეხების უფლებრივ მდგომარეო-
 ბის გამორკვევლობას ამიერ-კავკასიაში, რომ ესლა განზრახულია ამ საკით-
 ხის მოწესრიგება და რომ მიწათ-მოქმედების მინისტრს ევალება შეიმუშა-
 ვოს სათანადო წესები ამ საკითხზე, კერძოთ იმაზე რა პირობებში უნდა
 ისარგებლონ გლეხებმა სახაზინო ტყით და რა გადაიხადონ ამაში. ამასთან
 ამ კანონში იყო აღნიშნული ის მთავარი საფუძვლები, რომელზედაც უნდა
 ყოფილიყო აშენებული გამოსამუშავებელი წესები. რამოდენიმე წლის მერე
 1903 წ. 21 აპრილს—გამოიცა კანონმდებლობითი გზით ეს წესები¹⁸⁾.
 17 თიბათვეს 1903 წ. გამოიცა ინსტრუქცია ამ ორ კანონების ცხოვრე-
 ბაში გატარების თაობაზე¹⁹⁾.

უმთავრესი დადგენილებანი ამ კანონების გლეხთა უფლების შესახებ
 სახაზინო ტყეზე არის შემდეგი.

1) ის სოფლები, დასახლებული სახაზინო მიწაზე, რომელნიც მეფის
 ნაცვლის მიერ დამტკიცებულ ხარჯთ-აღრიცხვით იღებდენ ხე-ტყის მასა-
 ლას საოჯახო საჭიროებისთვის, ინახვენ ამ უფლებას.

2) ამაში მათ უნდა გადაიხადონ ტყის ბაჟი— $\frac{1}{4}$ მასალის ღირებულო-
 ბის. მიწათ-მოქმედების მინისტრს ეძლევა უფლება შეამციროს ეს ბაჟი.

3) იქ, სადაც ტყეების სიუხვის გამო სამინისტრო შესაძლებლათ და
 მიზან-შეწონილათ სცნობს, აღნიშნულ სოფლებს უნდა მიეზომოს ნადელში
 ტყის ნაჭრები, რომელთაც მარტო ისინი ისარგებლებენ, სხვა სახაზინო
 ტყეებიდან კი მასალის მიცემა ამ სოფლებისათვის სერვიტუტის წესით
 უნდა მოიპოს. ამ სანადელო ადგილებში უნდა გადახდეს მათ ტყის ბაჟი
 ზევით ხსენებულ ზომის.

4) ამ სანადელო ადგილების არც გაყიდვა, არც დაგირავება არ შეიძ-
 ლება. აკრძალულია აგრეთვე მათი გატეხა და სახნავ მიწათ გადაქცევა.
 სარგებლობის წესი უნდა დადგენილ იქმნეს სოფლის განჩინებით და დამ-
 ტკიცებული მომრიგებელ შუაკაცის მიერ. ამ განჩინებაში უნდა იყვეს აღ-

¹⁶⁾ Фокъ—стр. 2. Загрегоръ—„О лѣсахъ Закавказья“ (докладъ секціи за-
 конодат. предлж.)

¹⁷⁾ Полное собраніе Законовъ, собраніе III—т. XX № 18509.

¹⁸⁾ Полное собраніе Законовъ т. XXIII № 22822. ეს და 1900 წ. 2 მაისის
 კანონები შეტანილ იქმნა მერე კანონთა კრებულში. იხილე т. IX особое приложение
 къ закон. о сост. кн. V ст. 93, 102—114, 154—166, 187—190 и т. VIII уст. лѣсн
 ст. 357—8.

¹⁹⁾ Гоциридзе. Положенія о сельскомъ состояніи стр. 618 сл.

ნიშნული რამდენი ტყე უნდა მოიჭრას ყოველწლიურად. ზედამხედველობა, რომ ტყის სარგებლობა ხდებოდეს დადგენილ წესით, ევალება მომრიგებელ შუაკაცს.

5) სერვიტუტის შეცვლა განსაკუთრებულ ტყის ნაჭრების ნადელში მიცემით უნდა მოხდეს ამა თუ იმ სოფლებისთვის მაშინ, როცა მოხდება, საერთოდ მისთვის ნადელის გამორკვევა, მიზომვა და სათანადო ნადელის აკტის („отводная запись“) მიცემა. ამ საერთო მუშაობასთან ერთად, ან მის დათავების მერე, მოხდება ტყის ნადელში მიცემა, რაზედაც შედგენილი იქნება პლანი და ჩაიწერება საერთო ნადელის აკტში.

საქართველოში ზოგიერთი გამოჩინების გარდა (სოხუმის ოლქში) არ მოხდა არც საზოგადოთ სახაზინო მიწების ფორმალურად გლეხთათვის სანადელოთ გადაცემა და პლანების და სანადელო აკტების შედგენა, არც კერძო ტყეების ნადელში მიცემა და ამით გლეხთა სერვიტუტის სახაზინო ტყეებში მოსპობა. მიწათ-მოქმედების სამინისტროს ჰქონდა მინდობილი, როგორც ზევით ვთქვით, იმის გამორკვევა, საჭიროა თუ არა სერვიტუტის მოსპობა განსაკუთრებულ ტყის ნაჭრების ნადელში მიცემით. მაგრამ ჯერ კიდევ 1913 წელს ე. ი. 10 წლის გასვლის მერე კანონის და ინსტრუქციის გამოცემიდან ეს კითხვა არ იყო საბოლოოდ გამორკვეული და გადაწყვეტილი. შესდგა სათანადო კომისია, რომელმაც მიიღო 1910 წელს²⁰) დადგენილება სერვიტუტის შეცვლის ნადელით. ამასთან ის ანგარიშობდა, რომ თუ საფუძვლად მიღებული იქნება ის რაოდენობა მასალის, რომელსაც სახაზინო გლეხები იღებდნენ სერვიტუტის უფლებით სახაზინო ტყეებიდან ფაქტიურად (როგორც ზევით გამოვარკვეით. ფაქტიურად გლეხები იღებდნენ ნება-დართულ მასალის ნახევარს,) მაშინ სახაზინო გლეხებს უნდა გამოეყოს სახაზინო ტყეებიდან ნადელში ხე-ტყის მასალის სერვიტუტის მაგიერ—თბილისის გუბერნიაში—95.000 დეს. და ქუთაისის გუბერნიაში—23.600 დეს.

ეს პროექტი განუხორციელებელი დარჩა და რევოლუციის წინ სახაზინო გლეხები სწორედ იმავე წესით ანხორციელებდნენ თავის სერვიტუტის უფლებას სახაზინო ტყეებში, როგორც ორმოციან წლებში.

IV.

ზემოთ ჩვენ ვთქვით, ოთხმოციან წლებში რომ ქუთაისის გუბერნიაში სახაზინო გლეხებს გამოჰქონდათ ტყის მასალა სხვათა შორის თავის „სანადელო“ ნაჭრებიდან, რომელნიც ბევრჯელ ხშირათ დაფარულია წვირულ ტყით. ჩვენ სიტყვა—სანადელო—ჩავსვით ფრჩხილებში იმიტომ, რომ ეს ნაჭრები გლეხებს ფორმალურად არა აქვთ მიცემული ნადელში, არც სანადელო ქალაქდება მათზე ვაკეთებული, რადგან საერთოდ, როგორც ვნახეთ, ნადელის მიცემა სახაზინო გლეხთათვის ფორმალურად ძველმა მთავრობამ ვერ მოახერხა. ფაქტიურად ეს ის ადგილებია, რომელნიც სახაზინო

გლებებს ნაყიდი კი არა აქვთ, არამედ ფლობენ უძველეს დროიდან საშვილიშვილოთ, როგორც ყოფილი მეფის და ეკლესიის გლებები, ე. ი. როგორც სახაზინო გლებები. ამ მხრივ ისინი ფაქტიურად (არა ფორმალურად) სანადელო მიწებია. აი ამ მიწათა შორის ტყიანი ადგილები შეადგენდენ²¹⁾ თბილისის გუბერნიაში 19.000 დეს, ქუთაისის გუბერნიაში კი—22.000 დეს. ამ ადგილებზე გლებებს ეკუთვნის საერთო ფაქტიური სანადელო უფლება და სარგებლობენ მით ისევე დაუშლელათ, როგორც მაგალ. სახნავი მიწებით.

ლ. ახათიანი.

(შემდეგი იქნება).

თვითმმართველობის ფინანსიური უფლებები.

(გაგრძელება)

III.

რეალურ გადასახადების შესახებ ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ და ესლა შეეჩერდეთ პრუსიაში შემოღებულ ახალ გადასახადებზედ.

ეს გადასახადებია: დაუმსახურებელ ღირებულების ზრდის გაბეგვრა და გადასახადი ქონების ტრიალზედ (Налогъ на обращение).

თვითმმართველობა თავის მოღვაწეობის აქტებით ხშირათ დიდ სამსახურს უწევს განსაკუთრებულ ჯგუფს მცხოვრებლებისას. ქალაქს გაჰყავს ქუჩა, გაჰყავს კანალიზაცია ამ ქუჩაზედ, გაჰყავს წყალსადენი, განათება და სხვა.

ამას შედეგათ მოჰყვა ამ ქუჩაზედ მდებარე მამულების და სახლების ფასის, ღირებულების ზრდა. მესაკუთრის მამულს ღირებულება მოემატა მაშინ, როდესაც მას არც კაპიტალი და არც შრომა ამ ღირებულების ზრდაზედ არ დაუხარჯავს, მაშასადამე ეს ღირებულება არის მისთვის სრულიად დაუმსახურებელი და ეს ზედმეტი ღირებულება მამულისა იბეგრება დასავლეთ ევროპაში და ამერიკაში განსაკუთრებულის გადასახადით. პროფესორი ოზეროვის აზრით ეს გადასახადიც არ არის: ჯერ ქალაქი უდებს მესაკუთრეს ჯიბეში განსაზღორულ თანხას და შემდეგ ქალაქი ითხოვს-მისგან ამ თანხის ნაწილს.

ამ გადასახადით დასაბეგრავათ, გზის გაყვანის, ან წყლის გაყვანის, ან სხვა რაიმე გაუმჯობესობის შემდეგ, შეფასებული უნდა იქნას ახლომახლო მდებარე უძრავი ქონებანი და გამოირკვეს მათი ღირებულება გაუმჯობესებამდე და მის შემდეგ. განსხვავება ძველსა და ახალ შეფასე-

²¹⁾ Сборникъ статистическихъ данныхъ о землевладеніи и способахъ хозяйства подъ ред. Кондратеѣво 1899 г. стр. 9 и 11.

ბის შორის იბეგრება განსაკუთრებულის გადასახადით, რომელსაც გერმანიაში უწოდებენ „Beitrahe“. ამერიკის ქალაქებმა ასეთი გაბეგვრა ქალაქების შემოსავლის ერთ უდიდეს წყაროთ აქციეს.

საქმე იმაშია, რომ ქალაქის მოღვაწეობა თანდათან ვითარდება, მასალადმე, განსაკუთრებული ჯგუფები დაუმსახურებელივ გამდიდრდებიან, ასეთი დაუმსახურებელი გამდიდრება კი სრულიად ეწინააღმდეგება სოციალურ სამართლიანობას, ამიტომ ქალაქებმა უნდა მოითხოვონ ამგვარ მესაკუთრეთაგან დახარჯული თანხის ნაწილის ანაზღაურება, რაიც საშუალებას მისცემს ქალაქს უფრო მეტად გააუმჯობესოს მცხოვრებთა მდგომარეობა.

მეორე გადასახადი უძრავ ქონების ტრიალზედ (на обращение), როგორც პირდაპირი გადასახადი დამყარებულია პირდაპირ გადასახადთა ბუნებაზედ. გადასახადთა კომბინაცია მაშინ არის დამაკმაყოფილებელი, თუ იბეგრება ყოველგვარი შემოსავალი. მიუხედავად ამისა, შემოსავლის ზოგიერთი კატეგორიები დაუბეგრავნი რჩებიან. მაგალითად ავიღოთ ასეთი შემთხვევა: გაიყვანა ქალაქმა ტრამვაი რომელსამე ქუჩაზედ, მასალადმე ამ ქუჩაზედ მდებარე მამულის ღირებულება გაიზარდა ორჯერ ან სამჯერაც. ქალაქმა შეაფასა მამული დაუმსახურებელ ღირებულების დასაბეგრავათ, მაგრამ ამ შეფასების შემდეგ მამულის პატრონმა ეს მამული გაჰყიდა და აიღო იქიდან შეფასების თანხაზედ მეტი. ასეთი შემთხვევები ხდება ჩვეულებრივ დროსაც, როდესაც ქალაქს მაინც და მაინც დიდი გაუმჯობესება არ მოუხდენია. სხვა მრავალ მიზეზთა შორის ერთი უმთავრესთაგანი, ამგვარ შემთხვევებში, არის კაპიტალის მოთავსების სურვილი. რომელსამე სპეკულიანტს, შემთხვევით გამდიდრებულს, სურს თავისი კაპიტალი მოათავსოს უშიშარ ადგილს, რის გამო ის მზათ არის ღირებულებაზედ მეტიც მისცეს სახლის პატრონს, რომ თავისი კაპიტალი უძრავ ქონებათ აქციოს. ამისთანა შემთხვევები განსაკუთრებით ბევრია ჩვენს დროში.

შემდეგი ცხრილი გვიჩვენებს როგორ სწრაფად იზრდება უძრავ ქონების ყიდვა-გაყიდვის შემთხვევები და რამდენათ დიდი განსხვავება არის შეფასების რაოდენობასა და სავაჭრო ფასებს შორის.

წლები.	გაყიდულ ქონებათა რაოდენობა.	შეფასება.	ნასყიდობის ფასი.	%
1914	121	1.350.511	2.152.387	60
1915	99	738.786	1.464.670	80
1916	159	2.126.112	4.433.736	108
1917	178	2.615.666	7.820.147	329

მაშასადამე, ის შემოსავალი, რომელიც მიიღეს სახლის პატრონებმა ქონების ზედმეტ ფასის სახით, ე. ი. განსხვავება შეფასებასა და ნასყიდობის ფასს შორის 1917 წელს უდრის 5.204.481 მან. და ეს თანხა რომ იბეგრებოდეს ქალაქის სასარგებლოდ თუნდა 10% მისცემს 520,448 მანეთს.

უფრო თვალსაჩინო სურათს წარმოადგენს 1919 წლის განმავლობაში უძრავ ქონებათა ხელიდან ხელში გადასვლის შესახებ ციფრები.

გაყიდულა სულ ქ. თბილისში 694 მამული. ყიდვა-გაყიდვის აქტი კი შემდგარა სულ 739, აქედან სჩანს, რომ ზოგიერთი მამული ორჯელ და მეტათ გაყიდულა ერთი წლის განმავლობაში.

ეს 694 მამული შეფასებული იყო 7.952.125 მანეთათ, გაყიდულა კი 67.973.687 მან.

განსხვავება შეფასების თანხისა და ნასყიდობის თანხის შორის, ე. ი. 67.973.687—7.952.195=60.021.492 მ. რომ გაბეგრლიყო თუნდა 10% ქალაქს ექნებოდა 1919 წელში 6.002.149 მან.

თუ კერძო მამულების ტრიალს მივაქცევთ ყურადღებას განსაცვიფრებელ სურათს ვნახავთ: მეორე უბანში მამული, ქალაქის წიგნებში № 626 ჩაწერილი გაიყიდა 1919 წ. განმავლობაში სამჯერ, ეს მამული შეფასებული იყო 68.796 მანეთად. პირველმა მყიდველმა გადაიხდა ხსენებულ მამულში 140.000 მან. ახალმა პატრონმა გაიყიდა ორი თვის შემდეგ და აიღო 650.000 მან. ე. ი. 510.000 მან. მოიგო, ხოლო ორი თვის შემდეგ უკანასკნელმა პატრონმა გაიყიდა იგივე მამული და აიღო 900.000 მან. ე. ი. 250.000 მან. მოიგო.

მესამე უბანში მამული № 492 შეფასებული იყო 39.000 მან. ხოლო გაიყიდა 200.000 მანეთად, ამავე უბანში № 894 შეფასებული 9.000 მანეთ. გაიყიდა 150.000 მ. მესამე უბანში მამული № 658 შეფასებული 34.720 მ. გაიყიდა 1.080.000 მ. იმავე უბანში № 273 100.524 მან. შეფასებული გაიყიდა 3.647.000 მან.

მერვე უბანში № 790 39.780 მან. შეფასებული გაიყიდა 1.300.000 მან. და სხვა.

ეს ზედმეტი თანხა შეადგენს მესაკუთრის შემოსავალს, რომელიც არაფრით არ იბეგრება. აი ეს დასაბეგრი ობიექტი, რომელსაც გადახდება ეგრედ წოდებული ქონების ტრიალზედ გადასახადი.

მაშასადამე, ქონების ტრიალზედ გადასახადი გულისხმობს გადასახადს იმ შემოსავალზედ, რომელსაც იღებს ქონების მესაკუთრე მამულის გაყიდვის დროს, თუ ეს მამული უკანასკნელ შეფასების თანხაზე მეტად გაიყიდა და ბეგრავს მამულის გაყიდვით აღებულ თანხის იმ ნაწილს, რომელიც აღემატება შეფასების თანხას.

შეიძლება ვინმემ სთქვას, რომ ზოგი მამული ხშირათ იყიდება და, მაშასადამე, ეს გადასახადიც ხშირად გადახდება მას, ზოგი კი ხანგრძლივ

იმყოფება მესაკუთრის ხელში, მაშასადამე, ეს უკანასკნელი მამული პრიველეგიურ პირობებში იქნება ჩაყენებული, მაგრამ ამ შემთხვევასაც გაუწია ანგარიში პრუსიის სისტემამ და ქონების ტრიალზედ გადასახადი სვადა-სხვანაირი დააწესა იმის მიხედვით, თუ რამდენი ხნის განმავლობაში არ გაყიდულა მამული. აგრეთვე სხვა-და-სხვანაირი გადასახადია პრუსიაში გაუშენებელ და გაშენებულ მამულის ტრიალზედ. გაშენებული მამულის ტრიალზედ გადასახადი ბევრათ ნაკლებია ვიდრე გაუშენებელზედ. აქ ეს გადასახადი სოციალურ პოლიტიკის გასატარებლად საუკეთესო საშუალებათ იქცა და ამ გადასახადის წყალობით გაუშენებელი მამულის გაშენება პრუსიაში დაჩქარებული ტემპით ხდებოდა კომუნალურ ფინანსების რეფორმის გატარების შემდეგ.

ამ გადასახადს ერთი კარგი თვისება აქვს კიდევ. ის ხელს უწყობს უძრავ ქონებათა სამართლიან შეფასებას. თუ მემამულემ თავისი ქონების ღირებულება ნაკლები აჩვენა იმ მოსაზრებით, რომ გადასახადი ნაკლები გაიღოს, სამაგიეროდ ბევრს იხდის მამულის გაყიდვის დროს, ქონების ტრიალზედ გადასახადის სახით.—თუ ნამდვილ ღირებულებაზედ მეტათ შეაფასებს თავის მამულს, რომ მის გაყიდვის დროს ნაკლები გადაიხადოს სამაგიეროდ შესაფასებელს მეტს გადაიხდის და, მაშასადამე, ის იძულებული იქნება მამულის ნამდვილი ღირებულება აჩვენოს.

ამგვარად თვითმმართველობის ფინანსების მტკიცე საფუძველზედ დასაყენებლად სხვათა შორის საჭირო იქნება შემოვიღოთ ახალი გადასახადები: დაუმსახურებულ ღირებულების ზრდაზედ და ქონების ტრიალზედ.

IV

დიდი ყურადღების ღირსია ქალაქის საბიუჯეტო უფლებების შემუშავების დროს ფერდელ წოდებული „სპეციალური გადასახადი“, რომელიც მოხსენებულია არსებულ კანონის 29 მუხლში. ეს გადასახადი დროებითი ხასიათისა არის და გულისხმობს აუნაზღაუროს ქალაქს ის ხარჯები, რომელიც მან გასწია რომელიმე უბნის და არა მთელი ქალაქის უკეთეს მოწყობისთვის. მაგალითად, ვთქვათ, რომელსამე უბანში რამდენიმე სახლის წინ არის მოედანი ძველი ნანგრევებით. ამ ნანგრევების არსებობის გამო ამ უბნის მცხოვრებლები იძულებულნი არიან ქალაქში მისასვლელად შორს მოუარონ. მაშასადამე, ერთი მხრით, მუდამ ნანგრევების ცქერა, მეორე მხრით, ამ ნანგრევებით გამოწვეული უხერხულობა უნდა აცილებულ იქნას, ამას მოითხოვს ამ უბნის მცხოვრებთა ინტერესები და არა მთელი ქალაქისა. თუ ქალაქი აქ მოედანს გასწმინდავს, იგი აკეთებს იმ საქმეს, რაც უნდა გაეკეთებინათ ამ უბნის მცხოვრებლებს. მაშასადამე ქალაქის მიერ მოედნის გაწმენდისათვის გაწეულ ხარჯებში უნდა მიიღონ მონაწილეობა ამ უბნის მცხოვრებლებმა და თავისი ჯიბიდან დაფარონ, თუ მთელი არა,

ნაწილი მაინც გაწეული ხარჯისა. ამგვარ გადასახადს დროებითი ხასიათი აქვს და უნდა გაუქმდეს მაშინ, როდესაც ქალაქი აინაზღაურებს მთელ ხარჯს ან მის ნაწილს, როგორც ეს იქნება გადაწყვეტილი ქალაქის საბჭოს მიერ, მაგრამ მოედნის გასუფთავებას, მის გამშვენიერებას, უხერხულობის მოშორების შემდეგ, მოჰყვა ამ უბანში მდებარე მამულების ღირებულების ზრდა და ეს გაზრდილი ღირებულება დაიბეგრება ქალაქის სასარგებლოდ მუდმივი გადასახადით. მაშასადამე, სპეციალური გადასახადი ის არ არის, რასაც უწოდებენ „გადასახადს ღირებულების ზრდაზედ“ ქალაქის ასეთი სამსახური შეიძლება შევადაროთ შემდეგ მოვლენას: ქალაქმა ქუჩაზედ გაიყვანა წყლის მაგისტრალი, მაშასადამე შესაძლებელი გახდა სახლის პატრონებისათვის წყლის გაყვანა მაგისტრალიდან სახლში. სახლის პატრონი სურვილს აცხადებს წყალი შეიყვანოს სახლში და ამ სურვილის განსახორციელებლად მიმართავს ქალაქის თვითმმართველობას, როგორც ისეთს დაწესებულებას, რომელსაც ამისი შესაძლებლობა აქვს. ქალაქს გაჰყავს წყალი, მაგრამ გაწეულ ხარჯებს ახდენებს სახლის პატრონს. იმ გარემოებით, რომ სახლში წყალი გაყვანილია, სახლის ღირებულება გაიზარდა; მართალია, სახლის პატრონმა ქუჩიდან სახლამდის წყლის გაყვანაზედ ფული დახარჯა, მაგრამ ისე მცირედი რამ დახარჯა მან, რომ ამითი სახლის ღირებულებას არაფერი არ უნდა მომატებოდა. თვით შესაძლებლობა წყლის გამოყვანისა შექმნა ქალაქმა, რომელმაც მაგისტრალი ქუჩაზედ გამოიყვანა, მაშასადამე მამულის ღირებულების ზრდაში დამსახურება მაინც ქალაქს მიუძღვის და მისი დაბეგვრის უფლება ქალაქს აქვს, მიუხედავად იმისა, რომ სახლის პატრონმა თავის ხარჯზედ წყალი ქუჩიდან ეზოში გაიყვანა.

თუ ასეთ შემთხვევას აქვს ადგილი კერძო პირისათვის, ასეთივე უნდა იყოს რომელიმე ჯგუფისათვის.

მაშასადამე, სპეციალური გადასახადი არ არის გადასახადი დაუმსახურებელ ღირებულებაზედ და მათი პარალელური არსებობა შესაძლო და სასურველია.

საზოგადოებრივ მეურნეობაში გაწეულ ხარჯების ნაწილის გადატანა იმ პირებზედ, რომელთა მდგომარეობა ამ ხარჯების გაწევით სხვებზედ მეტად გაუმჯობესდა, ხშირია პრუსიაში, ამერიკაში და ინგლისში. ასეთ განაწილებას ხარჯებისას გადასახადი არ უნდა ერქვას, თუმცა ქალაქის როგორც ფინანსიურ სისტემაში, ისე მუნიციპალურ პოლიტიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს და ცნობილია „სპეციალურ გადასახადის“ სახელწოდებით.

ამ გადასახადის წყალობით ადვილდება ქალაქის გამშვენიერება-გალამაზება, უკეთესი მოწყობა უბნისა სანიტარიის და ჰიგიენის მხრივ, მაშასადამე, მუნიციპალურ პოლიტიკაში მას დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს. მაგრამ არსებული საქალაქო დებულება ამ გადასახადსაც ისეთს პირობებში აყენებს, რომ მას რაიმე თვალსაჩინო სარგებლობის მოტანა ქალაქისათვის

არ შეუძლია. ეს გადასახადიც, როგორც ყველა სხვა, საქალაქო დებულებით განსაზღვრულია წინდაწინ და რაც უნდა დიდი თანხა გაიღოს ქალაქმა რომელიმე უბნის გამშენიერებაზედ, ქალაქს უფლება აქვს აიღოს მხოლოდ ამ რაიონში მდებარე უძრავ ქონებათა წმინდა შემოსავლის 10% ან მათი ღირებულების 1%. ეს გარემოება მეტად ბორკავს ქალაქის თვითმმართველობას და სურვილს ანელებს.

გამოსავალი ამ მდგომარეობიდან არის გაუქმება ამ გადასახადის მაქსიმალურ ნორმებისა. ქალაქს თვითონ უნდა ჰქონდეს უფლება განსაზღვროს სპეციალურ გადასახადის რაოდენობა, მაგრამ ეს გადასახადი არ უნდა აღემატებოდეს იმ ხარჯებს, რაიც გასწია ქალაქმა ამა თუ იმ გაუმჯობესებაზედ. ამ გზით თვითმმართველობას შეძლება მიეცემა აწარმოვოს ფართო აღმშენებლობითი მუშაობა ქალაქის მცხოვრებთა საკეთილდღეოდ.

V

არსებულ საქალაქო დებულების 41 და 82 მუხლი თვითმმართველობას უფლებას აძლევს აკრიფოს თავის სასარგებლოდ საბინაო გადასახადი (Квартирный налог) და ქალაქში შემოტანილ საქონელზედ საფუთო გადასახადი (попудный сбор).

პირველი ამ გადასახადთაგანი არის სურროგატი შემოსავლის კვალობაზედ გადასახადისა. როდესაც სახელმწიფოს ფინანსიური სისტემა ჯერ კიდევ სრულიად მოუწყობელი იყო, გადასახადი შემოსავლის კვალობაზედ არ არსებობდა—სახელმწიფო სარგებლობდა საბინაო გადასახადით და ბინის ქირის მიხედვით ბეგრავდა მოქალაქეს სახელმწიფოს სასარგებლოდ გადასახადით. ბინის ქირა არაფრით არ არის შემოსავლის მაჩვენებელი, შეიძლება დიდი შემოსავლის პატრონს იაფ-ფასიანი ბინა ეჭიროს და წინააღმდეგ. ბინის ავკარგიანობა უფრო მისი პატრონის კულტურის საზომია, ვინემ შემოსავლის, ამიტომ მას არავითარ შემთხვევაში შემოსავლის კვალობაზედ გადასახადის მაგიერობა არ შეუძლიან. მით უმეტეს მეტია ამ გადასახადზედ ლაპარაკი დღეს, როდესაც შემოსავლის კვალობაზედ გადასახადი უკვე შემოღებულია. სახელმწიფომ ამ გადასახადზედ უარი სთქვა თითქმის ყველგან, თვით ჩამორჩენილ რუსეთშიაც კი და უკანასკნელმა საქალაქო კანონმდებლობამ რუსეთში ეს გადასახადი გადასცა ქალაქის თვითმმართველობათ.

თუ ქალაქს მიეცემა უფლება შემოსავლის კვალობაზედ გადასახადის გადიდებისა, მაშინ ქალაქმაც უარი უნდა სთქვას საბინაო გადასახადზედ და კმაყოფილებოდეს მხოლოდ შემოსავლის კვალობაზედ გადასახადით.

მეორე გადასახადი, ეგრედ წოდებული საფუთო, ისეთივე სურროგატი სარეწაო გადასახადისა, როგორიც საბინაო გადასახადი სურროგატი შემოსავლის კვალობაზედ გადასახადისა.

საქმე იმაში გახლავთ, რომ ძველი მუნიციპალური მოღვაწენი საფუ-

თო გადასახადის შემოღებას ასაბუთებდნენ იმით, რომ ვაჭრობა-მრეწველობა სცევთავს და აფუჭებს ქუჩებს და ქვაფენილს და საფუთო გადასახადის შემოსავლით ფიქრობდნენ ქვაფენილების შეკეთებას და რემონტს; ჩვენ ვითხოვთ სარეწაო გადასახადის ქალაქის სასარგებლოდ გადაცემას სწორეთ იმ მოსაზრებით, რა მოსაზრებითაც ფიქრობდნენ საფუთო გადასახადის მომხრენი მის შემოღებას. მაშასადამე, თუ ქალაქს გადაეცემა სარეწაო გადასახადი, ქალაქს აღარ ექნება საფუძველი საფუთო გადასახადის დატოვებისა ქალაქის ფინანსიურ სისტემაში და იგი უნდა მოხსნას.

ამგვარათ, შემოსავლის კვალობაზედ ქალაქის სასარგებლოდ ნორმების დაწესების უფლების თვითმმართველობისათვის გადაცემის შემდეგ უნდა გაუქმდეს საბინაო გადასახადი და სარეწაო გადასახადის გადაცემის შემდეგ უნდა გაუქმდეს საფუთო გადასახადი.

VI

თვითმმართველობის საბიუჯეტო უფლებების განხილვის დროს მრავალი საზოგადო მოღვაწე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მუნიციპალურ წარმოებათა გაძლიერებას და ამ დარგიდან შემოსავალს. ქ. პეტერბურგის საფინანსო და სარევიზიო კომისიებმა 1913 წელს აღნიშნეს, რომ წარმოებათა შემოსავალი ჰფარავს ქალაქის უუფლებობას (პეტერბ. ქალ. საბჭოს მოაშე 1913 წ. გვ. 3008) და შემოსავლის ამ წყაროდან ქალაქს საშუალება ეძლევა დაფაროს სხვა მრავალი საჭიროებანი. ასევე აღფრთოვანებით აღნიშნავს წარმოებათაგან შემოსავლის მნიშვნელობას „თანამედროვე მეურნეობა“ ქ. მოსკოვისა (იხ. გვ. 276).

როგორც პეტერბურგი, ისე მოსკოვი და სხვა რუსეთის ქალაქები უკანასკნელი ათი-თხუთმეტი წლის განმავლობაში სწრაფათ იზრდებოდნენ როგორც მცხოვრებთა რიცხვით, ისე კულტურულად და, მაშასადამე, თვითმმართველობათა მოვალეობანი რთულდებოდნენ და მრავლდებოდნენ, უფლებრივი მდგომარეობა კი ძველი რჩებოდა. გადასახადთა სისტემა არ იცვლებოდა, მაშასადამე, გამოსავალი უნდა ეძიათ მუნიციპალურ წარმოებათა შემოსავლის გაძლიერებაში.

ყველა საზოგადოებრივ წარმოებას თან სდევს სოციალურ პოლიტიკური მნიშვნელობა, მას მიზნათ არ უნდა ჰქონდეს ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება სანიტარიის და ჰიგიენის მხრივ, მოსახმარ საქონლის გაიფრება და გაჯანსაღება. თუ წარმოებას ეს ძირითადი თვისება დაიკარგა— იგი საზოგადოებრივ წარმოებათ აღარ ჩაითვლება და ჩვეულებრივ, კერძო პირის წარმოებისაგან აღარაფრით არ განსხვავდება. ეს ძველმა მუნიციპალურმა მოღვაწეებმაც იცოდნენ, მაგრამ ნაწილი მათგანი სრულიად შეგნებულად ცდილობდა ქალაქის ხარჯებისათვის საჭირო თანხა ამოეწურა მცხოვრებლებთაგან არა პირდაპირი გადასახადის სახით, მუნიციპალურ წარმოებათაგან შემოსავლის გაძლიერებით, რომ მით შესაძლებელი გაეხადა

მესაკუთრეთა განთავისუფლება დიდი გადასახადისაგან. თუ წყლის ფასი, სასაკლაოზედ საქონლის დასაკლავი ფასი, ტრამეისი ტარიფი გადიდებულ იქნებოდა და ქალაქის მოთხოვნილებანი ამ გზით დაკმაყოფილებულ იქნებოდნენ დასახელებელი გადასახადის გადიდება საჭირო აღარ იქნებოდა, აი ამ მოსაზრებით დიდი ნაწილი ხმოსნებისა სრულიად შეგნებულად ადიდებდნენ წარმოებათა შემოსავალს, ხოლო მეორე პატარა ნაწილი, თუმცა გულის ტკივილით, მაინც ამას ჩადიოდა, რადგან სხვა გამოსავალს ვერა ხედავდა და ამ ნაწილს შეგნებულად მუნიციპალურ წარმოებათა სოციალ-პოლიტიკური მნიშვნელობა მსხვერპლად მოჰქონდა ქალაქის სხვა საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად. დღესაც ბევრი საზოგადო მოღვაწე მუნიციპალურ წარმოებას უყურებს, როგორც ქალაქის ცარიელი კასის შესაესებ საშუალებას და სრულიად უყურადღებოთ სტოვებს მის საზოგადოებრივ მნიშვნელობას. ასეთი შეხედულების ბუნებრივი დასკვნა იქნება გაძლიერებული ფისკალიზმი, რაიც თანდაყოლილი თვისება იყო ძველი საბჭოს, ვიწრო კლასიური შემადგენლობისა.

დღესაც ქალაქების უკიდურესად გაჭირებული ფინანსიური მდგომარეობა, მის მესვეურებს ისეთს მდგომარეობაში აყენებს, რომ იგინი იძულებულნი არიან გაადიდონ წარმოებათა შემოსავალი, რომ თავი დააღწიონ აუტანელ გაჭირებას და კატასტროფას, ამიტომ არის, რომ საზოგადოება ცხადლივ უკმაყოფილოა ქალაქის მოღვაწეობით და ყოველგვარ მუნიციპალიზაციას უარყოფით ხედავს იგი.

აღ. ვაგნერის აზრით თვითმმართველობას თავის წარმოებათა ექსპლუატაცია სხვა-და-სხვანაირად შეუძლია შემდეგის პრინციპების მიხედვით: პირველი წმინდა ზირალის პრინციპით, ეს პრინციპი გულისხმობს წარმოების ისეთს ექსპლუატაციას, როდესაც არც მიმდინარე ხარჯებს და არც დაარსებაზედ გაწეულ ხარჯებს ქალაქი არ აინაზღაურებს. მაშასადამე, გულისხმობს წარმოებით სრულიად უსასყიდლოთ სარგებლობას ყველასაგან.

მეორე პრინციპით ხარჯების ან მისი ნაწილის ანაზღაურება.

მესამე მოგების მიზნით, რომელიც კერძო მეურნის მოგებას არ აღემატება და მეოთხე კერძო მეურნის მოგებაზედ მეტი მოგების მიღების სურვილით.

პირველი პრინციპით წარმოების ექსპლუატაცია დიდს მსხვერპლს ითხოვს ქალაქისაგან, და, გარდა ამისა, აუცილებელი იქნება კოლიზია წარმოებით ვინც სარგებლობს და ხარჯების გადამხდელთა შორის, რადგან წარმოებას, ამ შემთხვევაში, არსებობა შეუძლიან მხოლოდ ხარჯო-გადამხდელების ხარჯზედ. ამიტომ ეს პრინციპი უარყოფილ უნდა იქნას ყოველსავე შემთხვევაში.

ქალაქი ფაქტიური მონოპოლისტია მაგ. წყალსადენისა, სასაკლაოსი, ტრამეისი და სხვ., ამიტომ ის კონკურენციის გარეშე დვას და თუ იგი სათუთად არ მიეპყრო თავის წარმოებათ, მტკიცეთ არ დაიკვა მათ სო-

ციალ პოლიტიკური როლი, ფისკალიზში უსაზღვროდ შეიძლება გაძლიერდეს და წარმოებამ ქალაქის ხელში მისი ჰიზნის და დანიშნულების საწინააღმდეგო მიმდინარეობა მიიღოს.

მუნიციპალური წარმოების ექსპლუატაციის პრინციპები სხვა-და-სხვანაირი უნდა იყოს თვით წარმოების და ნაწარმოების ხასიათსა და თვისების მიხედვით.

ზემო მოყვანილ დანარჩენ წარმოებათა ექსპლუატაციის სამ პრინციპში უკანასკნელი ე. ი. კერძო მეურნეობაზედ მეტი მოგების მიღების სურვილი ყოველივე შემთხვევაში უარყოფილ უნდა იქნას, რადგან ამ სურვილს შედეგათ უსათუოდ მოსდევს თვით წარმოების განადგურება, რომ არაფერი ვთქვათ ასეთი წარმოების ეთიურ უსაფუძვლობაზედ. დანარჩენი ორი პრინციპი კი მისაღებად თვითმმართველობისათვის იმის მიხედვით თუ რას და როგორ აწარმოებს იგი. ქალაქს, რომ საკუთარი ფირმა ჰქონდეს და რძეს აძლეოდეს ავათმყოფ ბავშვებს—აქ მოგების სურვილს ადგილი არ უნდა ჰქონდეს. აქ ქალაქმა მხოლოდ დანახარჯი უნდა აინახლაუროს და უკეთესი იქნება თუ ამ ხარჯსაც მთლიანად არ აინახლაურებდეს. თუ იგივე ფერმა ფართო მასშტაბისა იქნება და ბავშვების დაკმაყოფილების შემდეგ მას კიდევ რჩება რძე და ამ დანარჩენ რძეს საკანდიტროებს აწვდის, მაშინ მოგებასაც ადგილი უნდა ჰქონდეს. მაშასადამე, წარმოების თვისებასა და რაოდენობაზედ არის დამოკიდებული ექსპლუატაციის პრინციპი.

სახომადოთ კი მუნიციპალური პოლიტიკა იმას ითხოვს, რომ რაც უფრო ფართო მასისათვის არის საჭირო ნაწარმოები, იმდენათ უნდა შესუსტდეს ფინანსიური მომენტი და მეტი ყურადღება მიექცეს წარმოების სოციალ პოლიტიკურ ხასიათს. ყოველივე შემთხვევაში კი არ უნდა აღემატებოდეს ჩვეულებრივ კომერციულ სარგებელს.

დღევანდლამდინ თვითმმართველობანი მოღვაწეობის მთავარ მიზნათ ისახავდნენ მცხოვრებთა პირველ საჭიროებათა დაკმაყოფილებას. ასეთები არის: წყალი, ხორცი, პური, განათება და სხვა.

ქალაქის წარმოებანიც ამას არ გასცილებიან და თუ აქვს რაიმე წარმოება ქალაქს იგინაც ფართო მასისს უპირველეს მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებენ. მაშასადამე, თუ პირველ საჭიროებათა დამაკმაყოფილებელი წარმოებანი, ჩვეულებრივ კომერციულ სარგებელზედ მეტს მოგებას არ უნდა იძლეოდნენ და ქალაქს კი უმრავლესად ასეთი წარმოებანი აქვს; მაშასადამე, წარმოებათა შემოსავალს არ შეუძლია ქალაქის ბიუჯეტში რაიმე თვალსაჩინო ადგილი დაიჭიროს.

ცნობები აღზიდვებთან.

ღუშეთის მაზრის მდგომარეობა:

(გაკვრით).

დიდი ხანი არ არის რაც წარმოიშენენ ერობები და უკვე დაიწყო მათი შეჯიბრება შემოქმედების ასპარეზზე. ყველა ცდილობს რაც შეიძლება მეტი გააკეთოს, თავი გამოიჩინოს, აჯობოს თანამოდმე ერობას, დაჰკრას პირველობის რეკორდი. კეთილშობილი და წამახალისებელია ასეთი მეტოქეობა. ეს დაპირისპირება იწვევს ყველა ძალების მობილიზაციას. იგი ააღმასებს და ატაკვესებს საზოგადოებრივ ორგანიზმის ნებისყოფას. შეჯიბრება, ძველია როგორც თვით ისტორია, იგი კვლავაც მამოძრავებელი პულსი იქნება. იგი თავმდებია დაუსრუტელი მუშაობისა და მოძრაობისა. აშშორებულ წაობად გადაიქცეოდა ქვეყანა, ცხოვრებაში რომ არ ყოფილიყო ეს შეჯიბრება.

მინდა ერთი მაზრის ერობაზე ჩამოვადლო სიტყვა, მაგრამ არავის მოეპოება საღებავები მისს შესაქებად, არავინ აუმეტყველებია მას სიბეზვეში დაბადებულს და რა ქნას, რითი მოიწონოს თავი... ვით მიიღოს მონაწილეობა შეჯიბრებაში?!

ერობათა შემოქმედების ცეცხლი ტრიალებს სულითა და ხორციით საღ ორგანიზმში და სადა აქვს საამისო თავი ღუშეთის მაზრას, როცა ის ღარიბია და მწირი.

სავალალო ის არის, რომ იგი არ არაა იმ გაუკუღმართებული, ბუნებისა რომელიც ვერაფერს ვერ ითვისებს ფარსავად... მას აქვს სული ღიადი და გული მგრძობელი, მაგრამ აკლია სითბო და სინათლე, ურომლისოთაც პარტახად იქცევა თვით ელემი მარად უქნობი.

ღუშეთის მაზრა ასლია მთელი საქართველოსი. ოდესღაც აქ აყვავებული იყო საქართველოს შემოქმედების მდელი, დღეს კი იგი გაპარტახებულია... დადიხარ მაზრაში, გინდა აწმყოს სანუგემო სურათზე გააჩერო ძებნით მოქანტული თვალი და არა სჩანს იგი არსად... მხოლოდ ღიად წარსულის ნაწყვეტები—ნანგრევები გარბიან ჩვენს წინ და ხავს—მოღებულ ხმით ჩავგძახიან იმ ამბებს, რომლითაც ამყობდა ოდესღაც მთელი საქართველო.

აი მცხეთის და სამთავრისის ტაძრები... აი არმაზი, სარკინეთი, უშუქველესი ქალაქი წიწამური, აი ჰომპეის ხიდის ბურჯები... აი სამთავრისის ველი, რომლის საფლავებიდან ამოღებული ნივთები მეტყველებენ, რომ ეს სასაფლაო არის რკინის პერიოდისა, ესე იგი მე 10-ე მე-11-ე საუკუნისა ქრისტეს დაბადებამდის...

აი მოსახლვრეთ მყოფი ჯვრის საყდარი—განსაცვიფრებელ ქანდაკებებით, აი ზედაზენი... აი ძველი წილკანი, დუშეთი, ბაზალეთის ტბა, ეინგანი—ანანური, ქსნის ხეობის ურვალავი მონასტერ-სასახლენი... აი სტეფანწმინდა.

აი დარიალის კარები და მისი სიმაგრე თამარის ციხე-კოშკი...

ყველა ეს აღგილები მოწმე არიან საქართველოს ლიტანიისა და დეჟერივერისა... ამ ციხე-კოშკებიდან გამოიყურებოდნენ როგორც გამარჯვების ცეცხლით გაბრწყინებული თამარის, ისე კრწანისის ველზე სმალ ვადატეხილ და ანანურის ციხეს შეფარებულ ირაკლის აცრემლებული თვალები.

აი მთიულეთ-ხევი. აქაური მკვიდრნი იყვნენ, რომელნიც კლდესავით ურყევლად იდგნენ დარიალთან და, მიუხედავად იმისა, რომ უანგარიშო ტომებს ქართველის სიმძაფრით გაუფლიათ კავკასიის ქედზე, მთიულ-მოხვევებს დარიალის კარები მაინც არავისთვის დაუნებებიათ.

აი სამხედრო გზა, იგი იყო თანამედროვე და მოწმე მთიულეთის ამბოხებისა... მან იცის, თუ რა სასარკო თავგამოდებით შეება მთა იმ რუსთა მხედრობას, რომელიც მოდიოდა და სთელავდა ერის ღირსებას, სინილის, ნამუსს.

ძალიან ძვირად დაუსვამდა აბუჩად ამგდებს, რაც უნდა თოფ-ზარბაზნებით და დაგეშილი კაზაკებით ყოფილიყო ზურგ-გამაგრებული, რომ ციხე შიგნიდან არ გატეხილიყო... იუდას აჩრდილის სახით ამბოხებულებს მოველოინენ ქსნის ერისთავიანი და ზურგში მახვილები ჩასცეს თავის თანამემამულეთ, მარტო იმიტომ, რომ გულმკერდი დაემშვენებინათ ლალატით მოპოებულ ჩინ-ორდენებით...

დამარცხდა მთიულეთი და გადაიბუფა შურის მაძიებლებისაგან.

დუშეთის მაზრის მთებს საამო შრიალით დაუტოებიათ და უხარებით მაზრის პირმარდნი და მოყვასნი: ძაგნაკორელი, დავით გურამიშვილი, ვიორგი ერისთავი, დანიელ ჭიანჭაძე, ილია ჭავჭავაძე, ალ. ყაზბეგი, და შიო არაგვისპირელი.

კიდევ ბევრი ამბის მოგონება შეიძლებოდა და ყველა ის იქნებოდა წარსულის ნაკეთი. დღევანდელი მაზრა კი საწყალობელია და ვერ ერევა ერობათა მარაქაში.

ობლობასა და მწირობაში მყოფს მაზრას დაბრეცილი აქვს თვალები სხვისა შემყურეობით და მარტო ის-ღა ანუგეშებს, რომ ობლის კვერი მართალია დიდი ხანია ცხვება, მაგრამ ვინ იცის, იქნება გასკრას ბედმა და ბოლოს მაინც რივიანი გამოცხვესო.

ორ ძიძას შუა ბავშვი გაიჭყლიტაო—ნათქვამია და სამწუხაროდ ასეთ ბავშვად გადაიქცა დუშეთის მაზრა...

მასზე ზრუნვა მართებდა მთავრობას, მაგრამ მან სრულიად სამართლიანად ბევრი რამ, რასაც ადრევე თვით აკეთებდა, გადასცა ერობებს. ამით საერთოდ ჩვენ რესპუბლიკამ კარგა მოიგო. საზოგადოება ამუშავდა

და ცენტრალიზმი, რომელიც ხშირად ჰკლავს ხოლმე პროფესიათა შემოქმედებითს უნარს და ადამბლავებს, აცილებულ იქნა. თუ კარგი იყო გამიჯვნა და განაწილება მოვალეობათა მთავრობისა და ერობებს შორის—კერძოთ დუშეთის მაზრას, ჩემის ფიქრით, უფრო დააკლო, შველის მაგივრად.

დუშეთის მაზრა ღარიბია როგორც ინტელიგენტურ ისე სხვა ძალე-ბით იგი ვერ დაეყრდნობა საკუთარ ძალებს. იგი მთლად გაიყინება, თუ მთავრობის განსაკუთრებული ყურადღება არ მიექცა...

ერობა მთელი ხალხის ორგანიზაციაა... იგი პირამიდასავით არის აშენებული, რომლის წვერზე ერობის გამგეობაა ხელმძღვანელად მდგომარე. ასეთს პირამიდას ვერ ვხედავთ დუშეთის მაზრაში... სულ უკანასკნელ დრომდის აქ არ იყო ამ პირამიდის საფუძველი თემები და სხვა მსგავსი ერთეუ-ლები.

აბა რა უნდა უშველოს მაზრას გამგეობამ—ორი თუ სამი კაცის ანაბარა მიტოვებულმა.

მთავრობას ჰგონია, რაკი მაზრაში ერობაა შემოღებული, ჩემი საგანგებო უშველება აღარ დასჭირდებაო და ერობის გამგეობას კიდევ მთავრობისკენ უჭირავს თვალი: თუ მომხედავს, ისევ მთავრობა, თორემ ხსნა არსაიდან არ მექნებაო.

ვუყურებ მაზრას და ასე მგონია, ეს-ეს არის ესლა გამოუცხვია იგი შემოქმედსა მეთქი. საჭიროა ყველაფრის ახლად დაწყება. მაზრაში თითებზე ჩამოითვლება ადგილობრივი განათლებულნი და ამიტომ თავდაპირველად გამოსანახია ხალხი, ხალხი და ისევ ხალხი მცოდნე და მომზადებული... მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება ადმინისტრაციის მოწყობა... სკოლების აშენება, საავამთყოფოების გამრავლება... სამეურნეო მუშაობის გაჩაღება... თემების ფეხზე დაყენება...

სხვა მაზრებში უკვე ჩადგნენ თავის კალაპოტში თემები და მით გააჩაღეს ნამდვილი ერობის მუშაობა. დუშეთის მაზრაში კი, მართალია, თემების ხმოსნების არჩევნები მოხდა, მაგრამ მათ გამგეობისთვის წვერები დიდხანს არსად სჩანდნენ... და დღესაც ბევრგან აკლია. არც საჭირო თანხა აქვთ, რომ ვიდრე მოაწყობდნენ გადასახადების მოკრეფას ხელი მოენაცვლათ. ასეთსავე მდგომარეობაშია სკოლები.

ასე და ამნაირად: გადმორაზულია თემის კარები.

აბლაბუდის ქსელით დაბანდებულია სკოლის ოთახები... არც სხვა დარგის კარებებია გულლია და მხიარული.

უიღბლოს ქვა აღმართში მოეწიაო და დუშეთის მაზრას სხვა უბედურებასთან ერთად შიმშილიც აეკვიტა. სხვანიც ჩივიან შიმშილს, მაგრამ ამაზე მეტს საცოდაობაში მყოფ მაზრას სხვაგან ვერ შეხვდებით. მთელი მთიულეთ-ხევი კავკაიდან შემოტანილ სიმინდით ცხოვრობდა. დაიხშო დარიალის კარები და ნახევარი მაზრა შიმშილის ანაბარა დარჩა.

„ძნელი ყოფილა შიმშილი, გადაგვავიწყა სირცხვილი“—ო შემომჩივ-

ლეს დამშეულებმა და საშინელი იყო ჩემი მდგომარეობა, რომ სანუგეშო ბევრი არა მეთქმოდარა.

მარტო იმ მცირე ძალებით, რაც ესლა მანრაშია, მაზრა შორს ვერ წავა. აუცილებელივ საჭიროა თანამშრომელთა მიშველება. ყველა თბილისს აწყდებდა მოსაკალათებლად. აუცილებელივ უნდა დაიგზავნოს იგინი პროვინციაში. ვისაც საზოგადო მოღვაწეობა სურს ყოელის უწინარეს მან უნდა მიხედოს ასეთს ჩამორჩენილ კუთხეს...

თუ პროვინცია ჩაკვდა, მაშინ რაც უნდა სალად ფეთქავდეს ცენტრის გული, დიდი ხნის სიცოცხლე აღარ დარჩება. ამიტომ პროვინციების ინტელიგენტურ ძალებით უზრუნველყოფა ჩვენი მთავრობის დიდ საზრუნავად უნდა გახდეს.

მაზრა რომ ნიეთიერად მაინც მდიდარი იყოს, კაი-კაი ჯამაგირებით მაინც გადმოვიბირიებდით ხალხს, როგორც იქვეყიან ძარღვ-მაგარი ერობანი; მაგრამ სხვა რაში გვქონია ბედი, რომ აქა გვქონდეს... ჩვენი მაზრის ფინანსური ავლა დიდება კურდღელს აეკიდება.

დღემდე მარტო ერთი ანდაზა იყო ცნობილი: ზოგი ჭირი მარგებელიაო, ამერიდან მინდა შევებრუნო იგი და ვთქვა: ზოგი სიკეთე მავნებელია.

საერთოდ დიდი სიკეთეა ერობათა ფართო თავისუფლება, ყველა ფუნქციების მისდამი გადაცემა, მაგრამ კერძოდ დუშეთისთანა მაზრისთვის მას ზარალის მეტი არა მოაქვს-რა. რა ნუგეში უნდა იყოს მისთვის ეს ფართო ასპარეზი და ავტონომია, როცა სულიან-ხორციანად მწირია და საცოდავი. მთავრობას რომ გული არ დაეარჩენებინა და მთლად ერობას არ დანდობოდა, — თვით უეჭველია კარგა დახმარებას გაუწევდა. თუ სხვა მაზრებისთვის შედმეტია ოპეკა — აქ აუცილებელია. სად არის და სად არა მან უეჭველად უნდა აღმოაჩინოს ყველა ღონისძიებანი და დაეხმაროს. არა კმარა მარტო ერობის სკოლები. მან თავისი უნდა დახსნას, თვით უნდა გამოიხსნოს თანამშრომელნი, თვით იზრუნოს მომარაგების საქმის მოსაგვარებლად. სესხი ხომ უეჭველად უნდა მისცეს.

რა ხანია ერობის გამგეობა თხოულობს ხუთ მილიონს და ვერ იქნა გამგეობა ვერ აუვიდა ათას ფორმალურ მხარეთა შესრულმზას. როცა საკითხი ეხება მაზრის ყოფნა არ ყოფნას — მაშინ მთელი თვეობით საქმის გაკვიანურება მომაკდინებელი ცოდვაა.

კიდევ იმიტომა გვმართებს განსაკუთრებული ყურადღება დუშეთის მაზრისადმი, რომ იგი სტრატეგიული ადგილია. ესაა კარები რეაქციისა და ანარქიისა. თუ გვინდა, რომ იგი მტკითედ იყოს დაცული, ხალხი უნდა გყვანდეს შეგნებულნი და მადლიერი.

მიუხედავად დიდი უყურადღებობისა, დარიალის კარები ჯერ-ჯერობით ჩაკეტილია ერთგულობის და სიყვარულის კლიტით. დარიალს იცავენ დუშეთის მაზრის გლეხებისაგან შემდგარი მამაცი გვარდია და ყაზბეგის კლდეებსავით მაგარი, ძალ-გულოვანი მოხევეები...

ასეთია თავ-გამოდება იმ ხალხისა, რომელიც სიბნელესა და შიმშილ-ში გვყავს ჩაფლული, მაგრამ, უწინამც კი ღლე გაუქრება ჩვენს მტერს, და რომ კიდევ დიდხანს გასტანოს ასეთ მდგომარეობამ—ხალხს ილაჯი გაუწყდება აღრინდებულად დაებატრონებიან თავსე ხელ-აღებული ვიგინდარები და აიყოლებდენ ჩვენს საწინააღმდეგოთ.

„როგორც დამიკრავ თანდურსა, ისე მე დავიროკდებიო“ ნათქვამია ბრძენი ხალხის მიერ. მართლაც როგორც ჩვენ ვიზრუნებთ მათზე ისეთსავე გრძნობით გვიპასუხებენ. დუშეთის მაზრაშიაც ისე უნდა გაჩაღდეს ერობის შემოქმედებითი მუშაობა როგორც სხვაგან. უნდა ერთხელ და სამუდამოთ მოეღოს ბოლო ობლობას. დუშეთის მაზრის ერობაც უნდა ჩაებას სხვა ერობათა მეტოქეობაში.

ერთხელ სალტიკოვ-შიგერინი—მოშხამული საზოგადოების გულ-გრილობით—გამწარებული კითხულობდა: მკითხველო, სადა ხარ?... სამწუხაროდ ჩვენი ცხოვრება ჯერ ისეა გაჯანჯლებული, რომ კაცს უხდება მსგავსი კითხვა გაიმეოროს:

მსმენელო, სადა ხარ, გამომეხმაურე!

ვწერ ამას არა იმიტომ, რომ ეს კითხვა მარტო ქალაქებზე დარჩეს. არა! იგი უნდა მოსმენილ იქმნას ყველა მათგან, ვისაც მართებს და შესწევთ კიდევ შველის თავი. მათი პასუხი უნდა იყოს დაუყოვნებლივი მსურვალე მონაწილეობა დუშეთის მაზრის გაჯანმრთელება-აღდგენაში.

დ. თურდოხპირელი.

ქრონიკა.

მთავრობაში.

2.000.000 მანეთი დუშეთის ერობისათვის. შინაგან საქმეთა სამინისტრომ შემდეგი შინაარსის მოხსენება წარუდგინა მთავრობას.

„დუშეთის მაზრა გასულ წელს ანარქიის გამო საგრძნობლად დაზარალდა, ამის გამო მიწების დიდი ნაწილი დაუთესავი დარჩა და მცირე მოსავალმა მცხოვრებნი უკიდურეს გაჭირვებაში ჩააგდო. ერობის გამგეობა ცდილობს საქმის მოწესრიგებას, მაგრამ უსახსრობის გამო ვერაფერს ვერ აკეთებს. ამ ბოლო დროს მაზრაში კავკავიდან ლტოლვილების და მოხალისეთა ჯარის ნაწილების გამოვლამ უფრო გააუარესა.

დუშეთის მაზრას მეტი ყურადღება ესაჭიროება, რადგან, ზემოდ აღნიშნულის გარდა, მაზრა კულტურულად დაქვეითებულია და რესპუბლიკისათვის მავნებელ აგიტაციას მეტი გასავალი აქვს. თუ მთავრობა ერობას საშუალებას მისცემს მოაწესრიგოს მეურნეობა—იმ შემთხვევაში მაზრა მო-

ლონიერდება და საქართველოს საწინააღმდეგო ავტორიტეტსაც გასავალი არ ექნება.

მოგახსენებთ რა ზემოაღნიშნულს, მე საჭიროდ მიმაჩნია საჩქაროდ მიეცეს დუშეთის სამაზრო ერობას 2.000.000 მან. სესხად ერთი წლის ვადით ისე, როგორც მიეცა ამდენივე ახალციხის სამაზრო ერობას“.

დახმარება რაჭის ერობას. შინაგან საქმ. მინ. შემდეგი მოხსენება წარუდგინა მთავრობას რაჭის ერობის შუამდგომლობის შესახებ:

„რაჭის სამაზრო ერობის გამგეობა შუამდგომლობს ჩემს წინაშე, რათა მთავრობამ წყალდიდობის მიერ წაღებულ ხიდების გასაკეთებლად მისცეს დახმარების სახით ერთი მილიონი მანეთი და საჭირო მასალა და იარაღები.

1919 წელს რაჭის მაზრაში წყალდიდობის დროს წაღებულ იქნა ხიდები და გაფუჭებული გზები. ნაპირებიდან გადმოვარდნილმა მდინარეებმა წალეკეს ბევრ ალაგას ნათესები. ჭიორის ჭალა გაანადგურა რიონმა, მდ. ლუხუნამ მარჯვენა მხარეზე მდებარე ყანები წალეკა. ამგვარად ხალხს დიდი ზარალი მოუვიდა და მდინარეების მიერ წაღებულ ხიდების და გზების გასაკეთებელი თავი არა აქვს. რაჭის მაზრა ისედაც, ცუდი გზების გამო, გაჭირვებულ მდგომარეობაში იყო და ხსენებულ წყალდიდობის შემდეგ ხომ მაზრაში მიმოსვლა მეტად გაძნელდა.

მცხოვრებთ არა აქვთ საშუალება გარდა ფიზიკური შრომისა, რაიმე გაიღონ გზების და ხიდების გასაკეთებლად. სამაზრო ერობა უძლურია და ამიტომ მთავრობამ უნდა მიაქციოს ყურადღება ზემოაღნიშნულ მოვლენას.

ერობა თხოულობს ერთ მილიონ მანეთს დახმარებას და გარდა ამისა საჭირო მასალას. წარმოადგენილ სიით ერობას უფლება უნდა მიეცეს ხეების მოჭრისა ნაჩვენებ ტყეებში. აგრეთვე ითხოვს იარაღს და დინამიტსაც.

მოგახსენებთ რა ზემოაღნიშნულს მე საჭიროდ მიმაჩნია მიეცეს რაჭის სამაზრო ერობას ერთი მილიონი მანეთი ხაზინიდან დახმარების სახით, აგრეთვე ნება მიეცეს მას სიაში მოხსენებული ხის მასალა გაიტანოს სახელმწიფო ტყეებიდან უფასოდ და საჭირო იარაღები რამდენიც შესაძლებელი იქნება მთავრობამ ათხოვოს ერობას იმ პირობით, რომ მუშაობის დამთავრების შემდეგ ისევ უკან დაუბრუნოს“.

ქალაქთა თვითმმართველობებში.

ქალაქთა კავშირში.

ქალაქთა კავშირის მთავარ კომიტეტის სხდომა. 25 აპრილს შესდგა ქალაქთა კავშირის მთავარ კომიტეტის სხდომა. სხდომები გაგრძელდა 29

აპრილამდის. პირველ სამ სხდომაზე მოხსენილ იქნა: 1) სატენიკო განყოფილები გაშვების ინჟ. ა. ვ. ბულგაკოვის მოხსენება შესახებ აღნიშნულ განყოფილების მოღვაწეობისა, მოხსენება მოწონებულ იქნა. 2) უფროსმა ბუხვალტერმა გააკეთა მოხსენება 1920 წლის ხარჯთ-აღრიცხვის შესახებ. 3) საკომერციო განყოფილების გამგემ ნ. ი. ფალილევემა გააცნო აღნიშნულ განყოფილების და სამეურნეო განყოფილების მდგომარეობა. განხილულ იქნა აგრეთვე სხვა-და-სხვა პატარა საკითხები.

28 აპრილის სხდომაზე მთავარ კომიტეტის თავმჯდომარემ ნ. ზ. ელიავამ აღნიშნა, რომ დღიურ წესრიგში შეტანილ უნდა იქნეს საკითხი მთავრობის მიერ ქალაქებისათვის სასურსათო ოპერაციებისთვის სესხის მიცემის შესახებ, რადგანაც ეს საკითხი ირჩევა თათბირში, რომელიც შინაგან საქმეთა მინისტრმა მოიწვია, და იქ ეს გადაწყდა დადებითად. საკითხი მიღებულ იქნა და კამათის შემდეგ დაადგინეს: 1) დაუყოვნებლივ აღიძრას შუამდგომლობა მთავრობის წინაშე რათა გადაიცეს შინაგან საქმეთა სამინისტროს განკარგულებაში 50 მილიონი მანეთი ქალაქებისთვის სესხათ მისაცემათ სასურსათო ოპერაციებისათვის და მიმდინარე ხარჯებისთვის. თანახმად მთავარ კომიტეტის დასკვნისა ერთი მილიონი მანეთი მიეცეს სესხათ პატარა ქალაქებს და სამ-სამი მილიონი მანეთი ქ. ფოთს და სოხუმს, 9 მილიონი ქუთაისს და 14 მილიონი თბილისს 2) იმის გამო, რომ მომარაგების სამინისტროს არ შესწევს ძალა მიაწოდოს ყველა ქალაქებს სურსათი, აღიძრას შუამდგომლობა, რათა ნება დაერთოს ქალაქებს, რომ თვით აწარმოონ სურსათის მომარაგება. დადგინდ იქნა აგრეთვე: ცირკულიარულად მიეცეს წინადადება ქალაქებს დაჩქარებით გადისაღონ საწვერო ფული და აუცილებელი შეიტანონ ეს ხარჯთ-აღრიცხვაში; მათ უნდა გაეგზავნოს გაფრთხილება, რომ თუ მათ მიერ ეს არ იქნა შესრულებული, იმ შემთხვევაში ისენი ჩაითვლებიან კავშირიდან ამორიცხულათ და ჩამოერთმევათ ყველა უპირატესობა, რომლითაც სარგებლობენ კავშირის წევრები.

ქალაქთა წარმომადგენლების ყრილობის მოწვევის შესახებ დადგენილ იქნა: მიენდოს აღმასრულებელ ბიუროს მოიწვიოს ყრილობა შეძლებისამებრ მაისის დამლევამდე, მიენდოს აგრეთვე მას შეიმუშაოს ყრილობის დღის წესრიგი, ამასთანავე აღინიშნოს ეხლაც შემდეგი პუნქტები: განყოფილებების საანგარიშო მოხსენება, 1920 წ. ხარჯთ-აღრიცხვა და არჩევნები.

— თანახმად რესპუბლიკის ჯარის მთავარ სარდლის წინადადებისა, ქალაქთა კავშირის მთავარ კომიტეტის აღმასრულებელმა ბიურომ ამა მაისის 22-ის სხდომაზე დაადგინა: დაევალოს სამეურნეო განყოფილებას დაუყოვნებლივ გახსნას ჯარისკაცებისათვის საკვები პუნქტი სოფ. შიხლინში, რომელიც რკინის გზის ლიანდაკს დაშორებულია 27 ვერსით. ხოლო პუნქტის საექიმო ზედამხედველობა დაევალოს საექიმო-სასანიტარო განყოფილების გამგეს ექიმს პ. ლ. კიკალიშვილს.

ქალაქთა წარმომადგენლების ყრილობა..

ამა წლის 8 ივლისის შუადღის 12 საათზე ქალ. თბილისში საქართველოს რესპუბლიკის ქალაქთა კავშირის მთავარ კომიტეტის მიერ დანიშნულია ქალაქთა წარმომადგენლების ყრილობა. ამ ყრილობაზე დელეგატები გამოვზაენილნი იქნებიან თანახმად ქალაქთა კავშირის დებულების 4-ზე მუხ. სახელდობრ: „წარმომადგენელთა ყრილობაზე დასასწრებათ ირჩევენ ქალაქთა თვითმმართველობანი ერთს თითოეულ ოც ხმოსანზე; თუ ხმოსანთა რიცხვი უნაშთოდ არ იყოფა ოცზე, ნაშთი ათი ან მაზედ მეტი უფლებას იძლევა დამატებითი წარმომადგენელზედ“.

ყრილობის პროგრამა შემდეგია:

- 1) მოხსენებები ადგილებიდან.
- 2) ქალაქთა კავშირის მთავარი კომიტეტის განყოფილებათა მოხსენებები.
- 3) 1919 წლის ანგარიში.
- 4) 1920 წლის შემოსავლისა და გასავლის აღრიცხვა.
- 5) ქალაქთა საბიუჯეტო უფლებები.
- 6) მუნიციპალური პოლიტიკა.
- 7) კავშირის მთავარი კომიტეტისა და სარევიზიო კომისიის არჩევნები.
- 8) ყრილობაზე წარმოშობილ კითხვათა განხილვა.

თბილისის ქალაქის გამგეობაში.

საფუთო გადასახადი. ქალაქის საბჭოს სხდომაზე ხმოსანთა საერთო რიცხვის ორ მესამეზედ მეტის დასწრებით ერთხმად დადგინდნენ: 1) შემოღებულ იქნას, დამფუძნებელ კრების მიერ 1919 წლის 31 ივლისის მიღებული დეკრეტის თანახმად, საფუთო გადასახადი ქალაქ თბილისის თვითმმართველობის სასარგებლოდ ყველა იმ ტვირთზე, რომელიც შემოტანილი ან გატანილი იქნება თბილისიდან, რკინის გზის თბილისის და ნავთლულის სადგურებით, აგრეთვე კახეთის რკინის გზის სადგურ ნავთლულით; 2) გადასახადის რაოდენობა განისაზღვროს გაორკეცებულ ძირითად სატარიფო გადასახადით, რომელიც დაედება ვერსზედ ტვირთის თითო ფუტს, თითო ცალს ან თითო ვაგონს ამ ტვირთის გადაზიდვის საერთო ტარიფის თანახმად, გარდა ხორბლეულობის და ფქვილეულობისა, რომელზედაც გადასახადი განისაზღვროს გაათკეცებული სატარიფო გადასახადით; 3) ამ გადასახადისაგან სრულიად განთავისუფლდეს მიცვალებულთა გადატანა. 3) ეს დადგენილება ძალაში შევიდეს ჟურნალის ხელის მოწერით დამტკიცებამდის.

— თბილისის ქალაქის გამგეობამ დაადგინა ფრონტის სასარგებლოდ შესწიროს 100 ათასს მანეთის სანოვავე.

ბორჯომის ქალაქის გამგეობაში.

სატრაქტირო გადასახადის დაწესება. ბორჯომის ქალაქის საბჭომ იქონია მსჯელობა სატრაქტირო გადასახადის შესახებ და დაადგინა: 1) შემოღებულ იქნეს ქ. ბორჯომში სატრაქტირო გადასახადი საქალაქო დებულების მე-2 მუხლის მე-7 პუნქტის თანახმად. 2) სატრაქტირო გადასახადის საერთო ჯამი განისაზღვროს 60.000 მანეთით. 3) დაევალოს ქალაქის გამგეობას სასწრაფოდ ვააწეროს ეს სატრაქტირო გადასახადი სატრაქტირო სავაჭროების პატრონებს თანახმად საქალაქო დებულების 68 მუხლისა, რომელსაც უნდა დაევალოს საფუძვლად დებულება სატრაქტირო სარეწავზედ.

დაწესებულ იქნა აგრეთვე ქ. ბორჯომის სასარგებლოთ გადასახადი ადგილობრივ პირველ და მეორე ხარისხის სარეწავ მოწმობებზე—15% და დანარჩენზე კი 10%. ამ გადასახადის დასამტკიცებლად ბორჯომის ქ. გამგეობის მიერ შუამდგომლობა იქნა აღძრული მთავრობის წინაშე.

უძრავ ქონებაზედ შეფასებითი გადასახადის შემოღება. ამ გადასახადის შემოღების შესახებ საბჭოს სხდომაზე მოხსენება გააკეთა ქალაქის მოურავმა. სხვათა შორის მოხსენებელი სთხოვს საბჭოს, რომ გადასახადიდან განთავისუფლებული იქნენ ეკლესიები მათი სასაფლაოებით, ადგილობრივი საავათმყოფოები და რკინისგზის ხაზი მთელი შენობებით. რაც შეეხება მამულის სამმართველოს კანტორის შენობას, მოხსენებელი გამოთქვამს აზრს, რომ ამ შენობაზედ უნდა დაწესდეს 1% გადასახადი, დანარჩენ უძრავ ქონებაზე კი 2% თანახმად საქალაქო დებულების მე-7 მუხლისა. ქალაქის საბჭო იღებს უცვლელათ მოხსენებელის წინადადებას და ამტკიცებს მას.

მისამართი მაგიდის მოწყობა. ქალაქის თავის წინადადებით ბორჯომის ქალაქის საბჭომ დაადგინა, მოაწყოს ბორჯომის ქალაქის გამგეობის სამილიციო ნაწილთან მისამართის მაგიდა. ამ საქმისათვის ქალაქის კასიდან გაღებულ იქნება 20.000 მანეთი. მისამართის მოწოდების გადასახადათ დაწესებულ იქნა 5 მანეთი.

თელავის ქალაქის გამგეობაში.

ქალაქის საბჭომ თავის სხდომაზე იქონია მსჯელობა საფუთო გადასახადის შესახებ და დაადგინა: მიენდოს გამგეობას აღძრას შუამდგომლობა, რომ შემოღებულ იქნეს ქალაქის სასარგებლოთ კახეთის რკინის გზის თელავის სადგურზე შემოტანილ და გატანილ ტვირთზე საფუთო გადასახადი, რომელიც უნდა უდრიდეს რკინის გზით გადასატან ტვირთზედ გადიდებულ თითო ფუთ-ვერსზე ძირითად ტარიფის ოცსკეცს.

შუამდგომლობა სამხედრო ვოხპიტლის გადაცემის შესახებ. საბჭომ დაავალა გამგეობას აღძრას შუამდგომლობა სამხედრო სამინისტროს

წინაშე, რომ ერობასთან შეთანხმებით მე-6-სე ათასეულის სამხედრო საავთმყოფო გადავიდეს ქალაქის და ერობის თვითმმართველობათა განკარგულებაში.

— გამგეობის შუამდგომლობის თანახმად ვადაფასების აღწერის მოსახდენად საბჭო სდებს გამგეობის განკარგულებაში 100.000 მანეთს.

სიღნაღის ქალაქის გამგეობაში.

სიღნაღის ქალაქის საბჭომ დაადგინა აღძრას შუამდგომლობა ქალაქთა კავშირის წინაშე, რათა აღნიშნულ ქალაქის თვითმმართველობას ასესხოს ხუთასი ათასი მანეთი. ამ სესხის აღება საბჭომ ქალაქის გამგეობას დააუკლა.

ოზურგეთის ქალაქის გამგეობაში.

ქალაქის საბჭომ ნება დართო ქალაქის გამგეობას აღძრას შესაფერი შუამდგომლობა მომარაგების სამინისტროს წინაშე, რომ მან დაუთმოს ქალაქს 500.000 მანეთის საჭონელი თუ სურსათ-სანოვავე ღია ანგარიშით. ქალაქის გამგეობამ ნება დართო შესაფერი შუამდგომლობა აღძრას მთავრობის წინაშე, რათა ქალაქს მიეცეს საზოგადო წესით 1 მილიონი მანეთი სესხი სასურსათო ოპერაციების საწარმოებლად.

— ვზების გაყვანა და ქუჩების შესწორება გაფართოება შეჩერებულ იქნა ქალაქის გეგმის მიღებამდე. საბჭომ დაავალა გამგეობას მხოლოდ ვზების შეკეთებას შეუდგეს მცხოვრებლების დახმარებით სიფართოვის და მიმართულების შეუცვლელად.

— ქალაქის საბჭომ დაადგინა: დაუყოვნებლივ გამოცხადებულ იქნას გამგეობის მიერ რომ, ქალაქის ფარგლებში არავის ნება არა აქვს ახალი შენობის აგების ან კაპიტალური რემონტის მოხდენისა ქალაქის გამგეობის დაუკითხავათ, აგრეთვე დაევალოს სააღმშენებლო კომისიას ქალაქის სატენიკო განყოფილებასთან ერთად წარმოადგინოს საბჭოში დასამტკიცებლათ შემუშავებული პროექტი სააღმშენებლო წესდგემისა, რომელიც დამტკიცების შემდეგ, იქნება ინჟინერისათვის სახელმძღვანელოთ.

საბჭომ ვადასწყვიტა ვადასდოს გამგეობის განკარგულებაში ძლიერ ღარიბ მოქალაქეთათვის ერთდროული დაქმარების აღმოსაჩენათ ხუთი-ათასი (5.000) მან., რომლის ამოწურვისას უნდა მოხსენდეს საბჭოს სრული ანგარიში თუ ვის გაეწია დახმარება და რამდენი.

ჭიათურის ქალაქის გამგეობაში.

ქალაქის უძრავ ქონების ხელახლად შეფასება. ქალაქის საბჭომ იქონია მსჯელობა ამ საკითხის შესახებ, გაეცნო იმ მდგომარეობას, რომ

ქალაქების უძრავ ქონება 1917 წლის შემდეგ არ შეფასებულა, რის გამოც შეფასებითი გადასახადი მეტად მცირეა და სრულებით უმნიშვილოა როგორც შემოსავლის ერთი წყარო, დაადგინა; დაევალოს ქალ. უძრავი მამულების შემფასებელ კომისიას რაც შეიძლება დაჩქარებით მოახდინოს უძრავი მამულების ხელმეორედ შეფასება მამულის, როგორც შემოსავლის, ისე ნამდვილი ღირებულების მიხედვით; მიეცეს შემფასებელ კომისიას თითოულ შენობის მამულიანად შეფასებისთვის გასამჯელოთ 25 მანეთი.

ერობათა თვითმართვებლობაში.

ცენტრალური სტატისტიკური კომიტეტის და ერობების სტატისტიკურ განყოფილებათა კომპეტენცია.

აპრილის 24-ს ერობათა კავშირის კომიტეტის ინიციატივით შესდგა ცენტრალურ-სტატისტიკურ კომიტეტის, ერობათა კავშირის კომიტეტის ქალაქთა კავშირის, თბილისის თვითმმართველობის და თბილისის სამაზრო ერობის წარმომადგენელთა თათბირი. თათბირს დაესწრენ: ერობათა კომიტეტის თავმჯდომარე პ. ჭიჭინაძე, კომიტეტის წევრი გ. სოლორაშვილი, ერ. კავშირის კომიტეტის სტატისტიკურ განყოფილების გამგე ს. კონი; ცენტრალურ სტატისტიკურ განყოფილების თავმჯდომარის ამხანაგი ს. ტიმოფევი, ცენტრალური სტატისტიკური გან. თავმ. მ. მანდელშტამი, ქალაქის მოურავის მოადგილე გ. კონიაშვილი, თბილისის სამაზრო ერობის სტატისტიკურ განყოფილების გამგე გ. ბენაშვილი და ი. კუხალაშვილი; თათბირმა შეიმუშავა ძირითადი დებულებები ცენტრალურ-სტატისტიკურ კომიტეტის და ერობების სტატისტიკურ განყოფილებათა კომპეტენციის შესახებ.

ერობათა კავშირში.

ბ. ამირჯვების თაოსნობით თბილისში გაიხსნა ხუთ მაისიდან საბაქტერიოლოგიო და სასანიტარო კურსები, სადაც ერობების წარმომადგენელთათვის არის თხუთმეტი ადგილი. კურსები გაგრძელდება ექვს კვირას მოსასმენი ფასი დაწესებულია 500 მან. ერობათა კავშირმა მიიღო თავისთავზე ბინის შოვნა და სანოვავის დახმარება ჩამოსულთათვის.

თბილისის სამაზრო ერობაში.

საგარეჯოს ხევის ვაკეთება. ერობას განზრახული აქვს საგარეჯოს ხევის მიდამოები შეაკეთოს. ყოველგვარ ტექნიკურ დახმარებას ამ საქმეში სოფელს ერობა აღმოუჩენს, ხოლო მუშების გამოყვანა და მასალების დაზიდვა ხევის შესაკეთებლად გატარდება დაბეგვრის წესით.

თბილისის სამაზრო ერობის გამგეობის დადგენილებით ა. წ, 21 მაისიდან გაღებულია სასურსათო განყოფილების განკარგულებაში 20.000 მან., რომლითაც განყოფილება შეიძენს სხვა-და-სხვა საჩუქრებს აღმოსავლეთის ფრონტზე მყოფ მებრძოლ მამულიშვილთათვის გასაგზავნათ.

გორის სამაზრო ერობაში.

გორის სამაზრო ერობამ გადასწყვიტა გაიყვანოს სარწყავი არხი ტიფონის ველისთვის მდ. დადი ლიხვიდან. ველის სიგრძე უდრის 15.000 დესეტინას; არხის სიგრძე 60 ვერსია. პროექტის შესადგენად სწარმოვებს გამოკვლევა ინჟ. ლიპის მეთაურობით.

„მრობა“, ორკვირეული ჟურნალი ერობათა კავშირისა.

(იბლიოკრაფიული შენიშვნა).

გამოვიდა უკვე ორი ნომერი ერობათა კავშირის ორკვირეულ ჟურნალის „ერობისა“. ორი ნომრის სარედაქციო წერილებიდან უკვე აშკარაა ჟურნალის მრწამსი, მისი მიმართულება, მისი შეხედულება თვითმმართველობის არსებაზე და თვითმმართველობისა და სახელმწიფოს ურთიერთობაზე.

შეცდომა არ იქნება, ვთქვათ ის, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის უმთავრეს საკითხებს „ერობა“ აყენებს და სჭრის ისევე, როგორც ჩვენი ჟურნალი. „ერობის“ აზრითაც სიტყვა „თვითმმართველობა“ ბევრად სცილდება იმ მცნებას, რომელსაც ჩვეულებრივად ხატავდა იგი რუსეთში და სხვა სახელმწიფოებში. ჩვენი უკვე მოხდა სინთეზი კომუნალურ მეურნეობისა და მმართველობისა. ერობა ადგილობრივად უკვე გამთავრობდა. „ერობის“ წარმოდგენით ცენტრალური მთავრობაც უნდა დაყრდნობილი იყოს ადგილობრივ თვითმმართველობაზე და მისი სულით უნდა იყოს გაელენთილი, იგი უნდა „გაერობდეს“. სახელმწიფო იდეალი ჟურნალს ისევე აქვს დასახული, როგორც ოდესღაც დასახა ფ. ენგელსმა: „ჩვენი მტკიცე სურვილია, რაც შეიძლება მალე დადგეს ის დრო, როდესაც... სახელმწიფოს მოღვაწეობა თითქმის საგვებით ამოიწურება ეკონომიურ და კულტურულ მოღვაწეობით. დემოკრატია უნდა მისწრაფოდეს იმ დღისაკენ, როდესაც საქართველო ერთ სამეურნეო კომუნათ გახდება, როდესაც ჩვენი პატარა რესპუბლიკა ერთ დიდ ერობათ გარდაიქცევა“. მაგრამ დღეს-დღეობით „ერობას არ უნდა ავიწყდებოდეს რომ, თუ ცენტრი მოიშალა, თითონაც წარხდება. ხოლო ცენტრალ ხელისუფალთ მუდამ უნდა ახსოვდეთ—რა ერობა წარხდეს, ერთი დაეცეს“.

მაშასადამე არსებითად „ერობა“ ემსახურება იმავე საქმეს, რასაც „ერობა და ქალაქი“, მაგრამ იგი არ არის ჩვენი ჟურნალი გამეორება: მისი დანიშნულება მეტი პოპულიარობა, რაც შეიძლება უფრო გასაგებ ენით წერა, რომ მუნიციპალური აზრები რაც შეიძლება ფართო მასსისათვის გახდეს მისახდომი. „ერობა“ უფრო თემებისთვის სწერს. ეს აშკარა ხდება ივ. გომართლის. ა. ჯაჯანაშვილის, ვ. ტკაჩოვ-ახობაძის და სხვა წერილებიდან, რომლებშიაც მისაწდომ და სახალხო ენით გარკვეულია მუნიციპალური საკითხები.

მაგრამ ეს პოპულიარობა პირველ ნომერში უფროა დაცული, ვიდრე მეორეში. ჟურნალის ხელმძღვანელი უნდა უფროსოდენ, რომ მათი ჟურნალი არ გადიქცეს „ერობა და ქალაქის“ მეორე გამოცემათ, მის გამეორებათ. მათ უნდა ახსოვდეთ, რომ ჩვენი ჟურნალი ერობათა კავშირის ჟურნალიც არის. და თუ მათი ჟურნალი იმავე შინაარსის, იმავე შეხედულების იქნება, როგორც ჩვენი ჟურნალი, თუ ერთი და იგივე თანამშრომლები სწერენ აქაც და იქაც, ეს იქნება სრულიად ზედმეტი ხარჯვა ენერჯის და ქონებისა.

ვუსურვებთ ჩვენს ახალ თანამომე გამოცემას, რომ იგი მტკიცეთ დაადგეს იმ გზას, რომელიც მას გადააქცევს სახალხო, პოპულიარულ ორგანოდ, მდებრიო ხალხისათვის გასაგონათ დაწერილს ხელმისაწდომს.

გამომცემელი: საქართველოს რესპუბლიკის ერობათა და ქალაქთა კავშირები.

რედაქტორები:

ა. ბრიტნევისა.

ლ. ნათაძე.

Источники покрытія земскихъ и городскихъ дефицитовъ.

(Окончаніе*).

IV. Система обложенія вина въ Грузіи.

Изъ приведенныхъ четырехъ основныхъ формъ обложенія, практикующихся въ главныхъ винодѣльческихъ государствахъ Европы, первая и четвертая являются неприемлемыми для Грузіи.

Дѣйствительно, было бы неправильно обложить все безъ исключенія вино, вырабатываемое на территоріи Грузинской Республики, такъ какъ винодѣламъ, собственникамъ винограднаго вина, въ этомъ случаѣ, пришлось бы уплачивать акцизъ за производимый ими самими продуктъ, что, несомнѣнно, противорѣчило бы ихъ понятіямъ о справедливости этого налога. Сельскіе обыватели до настоящаго времени не были стѣснены никакими ограниченіями въ потребленіи вырабатываемыхъ ими продуктовъ и привыкли платить палогі, хотя и въ скрытой формѣ акциза, лишь при покупкѣ товаровъ фабричныхъ, не получающихся въ ихъ хозяйствахъ.

Кромѣ того, потребленіе вина въ Грузіи вообще, а въ районахъ его производства—въ особенности, такъ широко распространено и составляетъ такую привычную потребность, что вино является здѣсь скорѣе пищевымъ подспорьемъ, чѣмъ предметомъ роскоши. Въ пищевомъ обиходѣ широкихъ массъ населенія вино замѣняетъ приварокъ и лишать крестьянина—собственника этого продукта или принуждать уплачивать за него акцизъ было бы и несправедливо и противорѣчило бы его исконнымъ жизненнымъ привычкамъ.

Есть еще другая сторона вопроса, которая, несмотря на финансовыя затрудненія, испытываемыя временно Грузинской Республикой, вынуждаютъ пока отказаться отъ обложенія акцизомъ всего винограднаго вина. Практически осуществить эту мѣру было бы чрезвычайно трудно: понадобился бы огромный штатъ акцизныхъ чиновниковъ на мѣстахъ, стѣснительная регламентація виноградарства и винодѣлія, вмѣшательство агентовъ фиска въ частно-хозяйственныя отношенія, и въ результатѣ всего этого—все же осталась бы

*) См. „Городъ и Земство“ № 6.

широкая возможность для обхода закона и всевозможных злоупотреблений.

Четвертая система обложения акцизомъ винограднаго вина, которая сводится къ привлеченію къ платежу акциза исключительно городского потребления вина, суживая до крайняго предѣла районъ обложения, тѣмъ самымъ низводитъ его финансовый результатъ до ничтожныхъ размѣровъ, каковыя совершенно не отвѣчаютъ заданіямъ финансоваго вѣдомства при современномъ состояніи государственнаго казначейства.

Какъ было указано выше, по закону 14 іюня 1915 года, вино потребляемое въ городахъ, было обложено акцизомъ по 4 руб. 80 коп. съ ведра, т. е. по 30 коп. съ бутылки, но поступленіе этого налога сводилось къ ничтожной суммѣ.

За 1917 годъ акцизъ съ вина по всему Закавказью далъ около одного милліона рублей, изъ коихъ на Грузію приходилось около половины. По закону 31 іюля 1919 года ставка повышена до 1 руб. съ бутылки, но акцизъ уплачивается въ 4 городахъ (Тифлисъ, Кутаисъ, Поти, Сухумъ), въ остальныхъ же мѣстностяхъ питейныя заведенія за право торговли виномъ платятъ особый сборъ, установленный по разрядамъ мѣстностей. При такихъ условіяхъ съ вина поступаетъ акциза около 20 милл. въ годъ, изъ коихъ 20% отчисляется въ пользу земствъ и городовъ. Удовлетвориться этой суммой, при современныхъ расходахъ Грузинской Республики, ни въ какомъ случаѣ невозможно, вслѣдствіе чего необходимо повысить ставку, расширить районъ обложения и привлечь къ платежу акциза сельское населеніе хотя бы тѣхъ мѣстностей, гдѣ вино вовсе не производится.

Кромѣ того, необходимо привлечь къ платежу налога также и всѣ торговныя заведенія, дѣлающія изъ вина предметъ купли и продажи, независимо отъ того, находятся ли эти заведенія въ винодѣльческихъ или невинодѣльческихъ районахъ.

Этимъ требованіямъ удовлетворяютъ двѣ среднія схемы обложения—вторая, согласно которой освобождается потребление винодѣльцовъ, ихъ семействъ и рабочихъ, и третья, присоединяющая къ перечисленнымъ категоріямъ потребителей еще новую группу лицъ—всѣхъ проживающихъ въ винодѣльческихъ районахъ, хотя бы они и не имѣли ни своихъ, ни арендованныхъ виноградныхъ садовъ.

Несомнѣнно, что, въ интересахъ фиска, было бы предпочтительнѣе сконструировать законъ объ акцизѣ съ вина по второй схемѣ, при которой были бы привлечены къ платежу акциза около 3,5 милл. ведеръ вина, но чисто техническія затрудненія по взиманію налога,

а именно—полная невозможность услѣдить за нелегальнымъ потребленіемъ лицъ, принадлежащихъ къ послѣдней группѣ, т. е. неимѣющихъ своего вины, но живущихъ бокъ о бокъ съ винодѣлами, мѣшаютъ облечь эту схему въ форму закона и провести его въ жизнь.

Эти соображенія вынуждаютъ, при выборѣ системы налога на вино для Грузинской Республики, остановиться именно на третьей схемѣ, хотя общающей менѣ дохода, но зато болѣе удобной въ отношеніи практическаго ея осуществленія.

При такой конструкціи закона будетъ освобождено потребленіе вина винодѣлами—собственниками и арендаторами виноградныхъ садовъ, а также ихъ семействами и рабочими и, кромѣ того, всѣми жителями винодѣльческихъ районовъ, не имѣющими собственныхъ виноградниковъ, если они приобретаютъ вино въ предѣлахъ своего района.

Обложенію будутъ подлежать: 1) города, 2) районы невинодѣльческіе и 3) всѣ заведенія, торгующія винограднымъ виномъ, независимо отъ того, въ какихъ районахъ они находятся.

V. Условія передвиженія вина.

Выборомъ третьей формы обложенія, какъ наиболѣе пригодной для Республики Грузіи, опредѣляются: условія передвиженія вина, въ смыслѣ выполненія извѣстныхъ формальностей, условія пріобрѣтенія его на мѣстахъ производства, регламентація торговли и т. д.

При передвиженіи вина нужно различать нѣсколько случаевъ.

Вполнѣ понятно, что нѣкоторое стѣсненіе свободы передвиженія дѣлается исключительно въ цѣляхъ предупрежденія возможности сокрытія вина отъ уплаты акцизомъ, поэтому перевозка вина въ посудѣ обандероленной, т. е. имѣющей налицо доказательства оплаты, должна быть освобождена отъ всякихъ формальностей.

Точно также, не слѣдуетъ требовать провозныхъ документовъ для транспортовъ вина, перевозимыхъ въ предѣлахъ винодѣльческаго района, въ которомъ вино выработано, такъ какъ, въ силу избранной выше системы, въ предѣлахъ своихъ винодѣльческихъ районовъ вино платежу акциза не подлежитъ.

Но если вино направляется въ городъ, находящійся въ предѣлахъ того же винодѣльческаго района, то снабженіе транспорта провознымъ документомъ становится обязательнымъ, такъ какъ все ввозимое въ города вино подлежитъ платежу акциза, независимо отъ того, находится ли городъ въ винодѣльческомъ районѣ или нѣтъ.

Остается рассмотреть еще тѣ случаи, когда вино экспортируется за предѣлы того винодѣльческаго района, гдѣ оно было выработано, причемъ конечнымъ пунктомъ его передвиженія можетъ быть или городъ, или невинодѣльческій районъ, или, наконецъ, какой-либо пунктъ другого винодѣльческаго района. Во всѣхъ перечисленныхъ случаяхъ транспорты вина должны быть сопровождаемы провозными документами, въ которыхъ должны обозначаться: 1) откуда и кто отправилъ вино, 2) въ какомъ количествѣ и въ какой посудѣ, 3) оплачено ли вино акцизомъ или послѣдній обезпеченъ залогами, 4) куда вино направляется, 5) кто является распорядителемъ транспорта и отвѣтственнымъ лицомъ въ исправномъ платежѣ акциза, если послѣдній еще не уплаченъ. Провозныя свидѣтельства должны выдаваться въ мѣстахъ отправленія транспорта агентами фиска или иными уполномоченными на то лицами, причемъ форма провозныхъ документовъ и порядокъ ихъ выдачи опредѣляется Министромъ Финансовъ. При задержаніи вина, перевозимаго безъ провозныхъ документовъ, въ тѣхъ случаяхъ, когда послѣдніе требуются закономъ, вино подлежитъ конфискаціи.

VI. Регламентация торговли винограднымъ виномъ.

Въ тѣсной зависимости отъ избранной системы оплаты акцизомъ винограднаго вина и предѣловъ его обложенія будетъ находиться и регламентация торговли винограднымъ виномъ.

Въ цѣляхъ широкаго распространенія этого продукта и сокращенія нелегальнаго потребленія неоплаченнаго акцизомъ вина, необходимо допустить свободную продажу виноградныхъ винъ въ обандероленныхъ бутылкахъ не только изъ питейныхъ заведеній, но и изъ всякаго рода торговыхъ заведеній, а именно: мелочныхъ, табачныхъ, фруктовыхъ лавокъ, бакалейныхъ, колониальныхъ, гастрономическихъ магазинахъ и всякаго рода кооперативовъ. Продажа всѣхъ другихъ оплачиваемыхъ акцизомъ предметовъ потребленія, какъ то: табака, папирозъ, сахара, чая, сничекъ и т. п. давно уже свободно производится этими торговыми заведеніями и нѣтъ рѣшительно никакихъ основаній запрещать въ нихъ продажу винограднаго вина. Какъ сказано выше, вино должно быть въ запечатанной, обандероленной посудѣ и продаваться только навывносъ.

Въ питейныхъ заведеніяхъ трактирнаго промысла, гдѣ дозволяется распивочная продажа винограднаго вина (трактиры, рестораны, гостиницы, буфеты, винныя погреба, духаны и пр.), находящихся

въ городахъ, а равно и въ тѣхъ крупныхъ мѣстечкахъ и селеніяхъ певинодѣльческихъ районовъ, въ коихъ оплата вина будетъ производиться по его учету, можно допускать храпеніе вина въ раскупоренной посудѣ, но именно въ той, въ которой вино получено изъ различнаго заведенія, и притомъ не болѣе одной бутылки каждаго сорта.

Перечисленные только что двѣ категоріи заведеній, продающихъ вино въ розницу и не имѣющихъ права розлива, должны получать вино исключительно въ обандероленной посудѣ, емкостью до $\frac{1}{4}$ ведра, изъ оптовыхъ складовъ, винныхъ и ренсковыхъ погребовъ, имѣющихъ право разливать вино въ обандероленную посуду. Исключеніе изъ этого правила можетъ быть сдѣлано только для тѣхъ мѣстностей, въ которыхъ питейныя заведенія будутъ уплачивать опредѣленную сумму за право торговли виномъ, безъ точнаго учета продажнаго количества, т. е. для селеній и мѣстечекъ, находящихся въ винодѣльческихъ районахъ.

Что касается заведеній, находящихся въ городахъ или въ винодѣльческихъ районахъ и имѣющихъ право розлива винограднаго вина (оптовые склады мѣстнаго винограднаго вина, винные и ренсковые погреба, которые получаютъ разрѣшеніе на производство розлива отъ Комитетовъ виноградарства и винодѣлія и Акцизнаго Вѣдомства), то они могутъ отпускать вино, какъ въ обандероленномъ, такъ и въ необандероленномъ видѣ, при соблюденіи извѣстныхъ условій.

VII. Учетъ винограднаго вина.

Учетъ винограднаго вина устанавливается двоякій: 1) приближительное опредѣленіе количества вырабатываемаго вина на мѣстахъ въ цѣляхъ исключительно статистическихъ (собираніе свѣдѣній о числѣ виноградныхъ хозяйствъ, площади виноградниковъ, количествѣ собраннаго винограда и полученнаго вина, о новыхъ насажденіяхъ, о вліяніи разныхъ причинъ на развитіе виноградарства и т. п.) и 2) точный учетъ вина для оплаты его акцизомъ. Статистическія свѣдѣнія собираются агентами фиска на мѣстахъ и доставляются въ акцизное управленіе, гдѣ и систематизируются по опредѣленному плану, чтобы впослѣдствіи дать готовый матеріалъ для обсужденія мѣропріятій, связанныхъ съ обложеніемъ винограднаго вина, а также слѣдить за правильностью поступленія уже существующаго налога.

Точный учетъ вина для оплаты его акцизомъ, по закону 14-го іюля 1915 года, не устанавливался для винодѣльческихъ заведеній, находящихся въ районахъ винодѣльческихъ, и это требованіе было обязательно лишь за ихъ предѣлами.

А такъ какъ Кавказскій край во всей своей совокупности былъ отнесенъ къ районамъ винодѣльческимъ, то и на территоріи Грузіи, не исключая и городовъ, точнаго учета вина не было.

Отрицательные результаты такой системы не замедлили проявиться на первыхъ же порахъ: поступленіе налога съ вина свелось къ ничтожной суммѣ, а наряду съ этимъ, нелегальное потребленіе неоплаченного акцизомъ вина достигало огромныхъ размѣровъ.

Для иллюстраціи того плачевнаго положенія, въ которомъ находилось взиманіе виннаго акциза при дѣйствіи закона 14 іюля 1915 г., достаточно привести хотя бы тотъ фактъ, что Тифлисское Городское самоуправленіе обложившее въ свою пользу виноградное вино въ размѣрѣ акцизнаго сбора (30 коп. съ бутылки) и примѣняющее точный учетъ вина, ежемѣсячно получало болѣе—300.000 рублей, тогда какъ акцизное вѣдомство, не примѣняющее такого учета, не получало и третьей доли этой суммы.

Сохранить отмѣченный дефектъ и въ новомъ законѣ, значило бы—заранѣе обречь его на практическую безуспѣшность, почему точный учетъ прихода, остатковъ и потерь вина нужно поставить во главу угла новаго закона.

Все предыдущее можетъ касаться лишь тѣхъ заведеній, которыя имѣютъ право розлива и производить съ виномъ всевозможныя манипуляціи, другія же заведенія, получающія вино въ обандероленномъ видѣ, будутъ освобождены отъ выполненія перечисленныхъ требованій. Точный учетъ вина является излишнимъ также и во всѣхъ сельскихъ питейныхъ заведеніяхъ, находящихся въ винодѣльческихъ районахъ, уплачивающихъ за право продажи вина, размѣръ акциза, опредѣленную годовую плату, въ зависимости отъ разряда мѣстности, въ которой они находятся.

VIII. Районы винодѣлія, типы виноторговыхъ заведеній и способы уплаты акциза за вино.

Сельскія общества, въ которыхъ имѣются виноградныя насажденія и вырабатывается вино для торговыхъ цѣлей, относятся къ винодѣльческимъ. Совокупность такихъ обществъ, находящихся въ непосредственномъ соприкосновеніи другъ съ другомъ, или въ незначительномъ другъ отъ друга отдаленіи, образуютъ винодѣльческій

районъ. Предѣлы винодѣльческихъ районовъ, съ перечисленіемъ входящихъ въ нихъ сельскихъ обществъ, и съ точнымъ обозначеніемъ ихъ границъ, устанавливаются Министромъ Финансовъ, по соглашенію съ Министромъ Земледѣлія и Государственнымъ Контролеромъ, при чемъ сельскія общества, въ которыхъ въ настоящее время нѣтъ виноградныхъ насажденій, имѣютъ право просить о включеніи ихъ въ районы винодѣлія, когда виноградныя насажденія на земляхъ этихъ обществъ будутъ сдѣланы.

Вино, потребляемое въ районахъ винодѣлія (за исключеніемъ городовъ) акцизомъ не оплачивается, передвиженіе вина въ предѣлахъ своего района совершается свободно, безъ провозныхъ документовъ, за исключеніемъ случаевъ, когда вино направляется въ города, расположенные въ томъ же районѣ.

Питейныя заведенія, находящіяся въ винодѣльческихъ районахъ внѣ городскихъ поселеній, за право торговли винограднымъ виномъ, взаменъ акциза, уплачиваютъ опредѣленный ежегодный сборъ, въ зависимости отъ разряда мѣстности, и точнаго учета поступаемаго въ эти заведенія вина не производится. Распредѣленіе мѣстностей по разрядамъ, въ отношеніи уплаты сбора за право продажи винограднаго вина, дѣлается Министромъ Финансовъ.

Всѣ остальные мѣстности, не входящія въ винодѣльческіе районы, а также и всѣ города относятся къ районамъ невиподѣльческимъ. По способу уплаты акциза, города и остальные населенныя мѣстности невиподѣльческихъ районовъ различаются весьма существенно, а потому и должны быть рассмотрѣны отдѣльно.

Всѣ населенныя мѣстности невиподѣльческаго района, въ зависимости отъ численности населенія и степени развитія въ нихъ торгово-промышленной жизни, дѣлятся также на разряды и для каждаго разряда устанавливается минимальная годовая плата за право торговли виномъ, каковая должна быть вносима впередъ по полугодіямъ.

Поступающее въ питейныя заведенія невиподѣльческихъ районовъ вино должно быть снабжено провознымъ свидѣтельствомъ и записано въ разрѣшеніе. Обнаруженное при ревизіяхъ заведеній вино, не записанное въ разрѣшенія, а равно и задержанное безъ документовъ при провозѣ, подлежитъ конфискаціи.

Подобно районамъ винодѣльческимъ, города распредѣляются также по разрядамъ, но здѣсь разряды имѣютъ значеніе лишь для опредѣленія минимальнаго ежегоднаго размѣра акциза, вносимаго винодѣльческими заведеніями, имѣющими, право розлива. Выше было

упомянуто что этимъ заведеніямъ предполагается предоставить право отпускать вино также и безъ бандеролей, въ посуду покупателя, что при этомъ возможны обходы закона и требуется особо бдительный надзоръ. Поэтому увеличивать число подобныхъ заведеній не въ интересахъ фиска, а ограниченія легче всего достигнуть установленіемъ обязательной минимальной уплаты акциза за годъ. Распредѣленіе городовъ по разрядамъ и установленіе минимальной годовой суммы акциза, какъ и въ предыдущихъ двухъ случаяхъ, предоставляется Министру Финансовъ.

Во всѣхъ городскихъ винодѣльческихъ заведеніяхъ съ правомъ разлива, будетъ производиться точный учетъ вина и начисляться акцизъ за все израсходованное вино по 128 рублей за ведро, и, сверхъ того, за вино, отпущенное безъ бандеролей по 16 рублей за ведро дополнительнаго акциза, причемъ вино, отпущенное съ переводомъ акциза на другое заведеніе, дополнительному акцизу не подлежитъ. Уплата акциза должна производиться взносами въ Казначейство по мѣрѣ выпуска вина и недоимка акциза на первое число каждаго мѣсяца, а равно акцизъ за обнаруженный при ревизіяхъ неявки должны быть погашены въ семидневный срокъ.

На приобрѣтеніе вина винодѣльческими заведеніями выбираются особы разрѣшенія изъ акцизнаго управленія. Въ разрѣшеніе заносятся всѣ партіи вина, покупаемыя заведеніями и безъ разрѣшенія отпуска вина съ мѣстъ не производится.

Кромѣ перечисленныхъ заведеній, въ городахъ допускается продажа винограднаго вина во всякаго рода питейныхъ заведеніяхъ, а именно: востинницахъ, трактирахъ, буфетахъ, ресторанахъ, винныхъ и речсковыхъ погребахъ, духанахъ и т. п. Вино сюда поступаетъ уже оплаченное акцизомъ и продается изъ той же посуды, въ которой было получено.

Въ общероленномъ видѣ можно допустить торговлю виномъ и изъ иныхъ заведеній, какъ то: мелочныхъ и табачныхъ лавокъ, колбнальныхъ, бакалейныхъ, гастрономическихъ магазиновъ и всякаго рода кооперативовъ.

Частныя лица, желающія приобрѣсти вино на мѣстахъ его производства для собственныхъ надобностей, должны предварительно внести акцизъ и получить отъ акцизнаго агента соответствующее разрѣшеніе. Разрѣшеніе выдается одному лицу не болѣе какъ на 10 ведеръ и дѣйствительно въ теченіе двухъ недѣль со дня выдачи. При выѣздѣ изъ винодѣльческаго района частному лицу разрѣшается имѣть при себѣ, безъ оплаты акцизомъ и безъ всякихъ документовъ, не болѣе ведра вина.

IX. Заключение.

Высказанныя въ предыдущемъ изложеніи соображенія сводятся къ нѣсколькимъ основнымъ положеніямъ, изъ которыхъ можно сдѣлать выводы практическаго характера.

Идеологическая предпосылка, выдвигаемая обычно при обсужденіи финансовыхъ затрудненій центральнаго и мѣстныхъ союзовъ, — „строгое разграниченіе бюджетныхъ правъ государства, земствъ и городовъ, и передача реальныхъ налоговъ двумъ послѣднимъ союзамъ“, является практически неприемлемой, такъ какъ государство, пока что, не можетъ обосновать своего финансоваго обезпеченія на единомъ подходящемъ прогрессивномъ обложеніи, доля участія котораго въ общегосударственныхъ доходахъ въ настоящее время сводится къ ничтожной величинѣ.

Этимъ самымъ намѣчается, вмѣсто разграниченія бюджетныхъ правъ, унификація налоговыхъ источниковъ и болѣе широкое использование уже существующихъ видовъ налоговъ путемъ сотрудничества государственныхъ органовъ взиманія съ мѣстными органами городского и земскаго самоуправленія. Начать совмѣстную работу придется съ тѣхъ областей, въ которыхъ финансовые интересы государства, по дѣйствующему законодательству, уже тѣсно соприкасаются съ интересами малыхъ союзовъ. Такими точками соприкосновенія являются винный и поземельный налоги, изъ которыхъ первый въ размѣрѣ 20% поступаетъ въ городскія и земскія кассы, а второй дѣлится поровну между государствомъ и земствами.

Но въ то время, какъ поземельный налогъ, исчисленный на предстоящій (1920—1921) смѣтный годъ въ суммѣ до 200 милл. руб., можетъ дѣйствительно подкрѣпить финансы мѣстныхъ союзовъ, налогъ съ винограднаго вина, дающій нѣсколько десятковъ милліоновъ рублей на всей территоріи Грузіи, выполнить той же роли не можетъ.

Причина этой малой доходности лежитъ въ томъ, что взамѣнъ россійскаго закона отъ 14 іюля 1915 года, регулирующаго взиманіе акциза съ винограднаго вина на территоріи Грузіи и допускавшаго цѣлый рядъ льготъ, установленъ еще болѣе льготный законъ 31 іюля 1919 года, такъ что, несмотря на повышение акцизныхъ ставокъ съ 4 р. 80 коп. до 16 руб. на ведро, фискальный результатъ получается все же мизерный.

Между тѣмъ, во всѣхъ государствахъ Западной Европы виноградное вино служитъ однимъ изъ крупныхъ источниковъ государст-

веннаго дохода, и предѣлы обложенія тамъ допускаются гораздо болѣе широкіе, чѣмъ въ Грузіи.

Это приводитъ къ мысли, что, не затрагивая винодѣльческихъ районовъ въ тѣсномъ смыслѣ этого слова, и, освободивъ совершенно отъ налога вино, потребляемое винодѣлами, ихъ семействами, рабочими и даже всѣмъ сельскимъ населеніемъ этихъ районовъ, было бы справедливо привлечь къ платежу акциза районы невинодѣльческіе, иными словами, не задѣвая производителя вина, обложить вино съ того момента, когда оно становится предметомъ купли продажи съ цѣлью извлеченія выгоды.

При такихъ условіяхъ подъ налогъ попало бы болѣе 2.000.000 *) ведеръ вина, которое, согласно декрета отъ 6 апрѣля текущаго года, коимъ налогъ устанавливается въ 20% отъ продажной цѣны, дастъ болѣе 250 милл. руб. годового дохода.

Если къ этому прибавить, что ввозимое въ предѣлы Грузіи вино также облагается акцизомъ наравнѣ съ мѣстнымъ, и что ввозится вина ежедневно около 1,2 милл. ведеръ, то къ предыдущей суммѣ дохода нужно прибавить еще около 150 милл. руб.

Наконецъ, согласно закона 31 іюля 1919 года, вывозимое изъ Грузіи вино также отъ платежа акциза не освобождается, и если считать средній годовой вывозъ около милліона ведеръ (въ нормальное время онъ былъ больше), то еще нужно будетъ увеличить ожидаемый доходъ милліоновъ на 120.

Такимъ образомъ, вмѣсто получаемыхъ нынѣ нѣсколькихъ десятковъ милл. руб. пока акцизъ взимается только въ четырехъ городахъ, Тифлисѣ, Кутаисѣ, Сухумѣ и Поті, можно получить около 500 милл. руб., и тогда 20%, отчисляемыхъ въ пользу земствъ и городовъ, дастъ 120 мил. руб., а такая сумма составитъ уже замѣтную величину въ приходной смѣтѣ мѣстныхъ союзовъ.

Елисей Козловскій.

*) Приблизительное потребленіе вина въ районахъ невинодѣльческихъ.

Къ вопросу о бюджетныхъ правахъ городовъ *).

Въ двухъ предыдущихъ номерахъ „Города и Земства“) я намѣтилъ схему расширенія бюджетныхъ правъ городовъ предоставленіемъ имъ ряда новыхъ, еще неизвѣстныхъ въ нашей практикѣ, налоговъ и сборовъ, могущихъ, по моему мнѣнію, въ случаѣ ихъ правильнаго примѣненія, дать сумму, достаточную не только для покрытія образовавшихся дефицитовъ, но и для нѣкоторыхъ текущихъ городскихъ расходовъ.

Такимъ образомъ, схема моя являлась дополненіемъ къ дѣйствующему „Положенію Временнаго Россійскаго Правительства о городскихъ доходахъ, расходахъ, смѣтахъ и отчетахъ“ (законъ 29 сент. 1917 г.) и поэтому я совершенно не имѣлъ въ виду тѣ налоги и сборы, которые по положенію Временнаго Правительства предоставлены городамъ. А между тѣмъ, въ смыслѣ расширенія бюджетныхъ правъ, эти налоги и сборы, какъ недостаточно приспособленные къ текущимъ нуждамъ городовъ, требуютъ не только своего пересмотра, но въ большинствѣ случаевъ и основательной переработки. Отмѣтимъ въ первую очередь, хотя бы въ существующей мѣстно-податной системѣ такіе налоги, какъ подоходный или промысловый, или такіе сборы, какъ оцѣночный и специальный.

Отвѣчаютъ ли они по своей природѣ финансовымъ интересамъ городовъ и составляютъ-ли они въ настоящій моментъ хотя бы едва примѣтный источникъ доходовъ? Конечно, отвѣтить на эти вопросы, съ исчерпывающей полногой возможно будетъ лишь послѣ детальнаго изученія бюджетовъ всѣхъ нашихъ городовъ и, поэтому, волей-неволей мнѣ придется пока ограничиться соображеніями, основанными скорѣе на теоретическомъ изученіи вопроса, чѣмъ на жизненномъ опытѣ городовъ. Имѣющіяся въ моемъ распоряженіи нѣсколько городскихъ приходо-расходныхъ смѣтъ на 1919 г. даютъ мало матеріала для общихъ выводовъ и представляютъ интересъ развѣ лишь для сопоставленія съ тѣми или иными существующими тенденціями и планами въ дѣлѣ поисковъ новыхъ источниковъ городскихъ доходовъ.

I.

Добавочный къ государственному подоходному налогу или самостоятельный подоходный налогъ?

Въ послѣднее время въ нѣсколькихъ совѣщаніяхъ и коммисіяхъ, работающихъ по вопросу о бюджетныхъ правахъ земскихъ и город-

*) См. „Городъ и Земство“ № 4 В. Ахобадзе. „Бюджетныя права органовъ мѣстнаго самоуправления“ и № 5 В. Ахобадзе-Ткачевъ. „Гдѣ же выходъ“.

скихъ самоуправленій, былъ поднятъ принципиально важный вопросъ объ измѣненіи или размѣра процента добавочнаго къ государственному подоходному налогу сбора или ст. 35 Положенія Времен. Правительства о городскихъ финансахъ. Предлагается не только уничтожить *existenz-minimum*, указанный въ статьѣ, и, такимъ образомъ, получить право обложить разряды плательщиковъ, не подлежащихъ вовсе обложенію и по дѣйствующему положенію, но также предоставить городскимъ думамъ право обложенія городскимъ подоходнымъ налогомъ разряды доходовъ, которые подлежатъ обложенію только государственнымъ подоходнымъ налогомъ, причемъ размѣръ обложенія не долженъ ограничиться однимъ процентомъ съ дохода, а долженъ быть повышенъ во многократъ.

Невольно напрашивается вопросъ—что предпочтительнѣе для городовъ: настаивать ли на расширеніи права надбавки къ государственному подоходному налогу или вводить свой самостоятельный подоходный налогъ, построенный вопреки демократическимъ и социалистическимъ принципамъ?

Вѣроятно, немногимъ муниципальнымъ дѣтелямъ извѣстна исторія появленія въ Положеніи Времен. Правительства о городскихъ финансахъ, какъ ст. ст. 35—36, такъ и ст. ст. 31—34, говорящихъ: первыя о самостоятельномъ городскомъ подоходномъ сборѣ, вторыя— о правѣ городскихъ думъ устанавливать добавочный къ государственному подоходному налогу сборъ.

Какъ свидѣтельствуютъ участники комиссіи о мѣстныхъ финансахъ и консультаціи министра финансовъ, подоходный налогъ прошелъ въ Положеніе Времен. Правительства съ большими затрудненіями. Въ первоначальныхъ проектахъ комиссіи подоходнаго налога не было и онъ занялъ въ Положеніи мѣсто только впоследствии и то вопреки протеста министра финансовъ А. И. Шингарева, который ссылаясь на его территоріальную неравномѣрность и на чрезвычайную высоту государственнаго (основнаго и дополнительнаго) подоходнаго налога и, конечно, далеко не въ томъ видѣ, какъ предполагали сторонники налога, ибо противники все же провели для городовъ рядъ стѣснительныхъ условий, ограничивающихъ возможность его примѣненія.

Къ числу такихъ стѣснительныхъ условий въ первую голову необходимо отнести ст. 35, вводящую несправедливый самостоятельный подоходный налогъ и создающую особое препятствіе для развитія надбавокъ къ государственному подоходному налогу.

Въ самомъ дѣлѣ, какая городская дума, будь то даже домо-владѣльческая, рѣшилась бы прибѣгнуть къ своему праву ввести самостоятельный подоходный налогъ, облагающій тотъ разрядъ горожанъ, который государство не признало возможнымъ привлечь къ уплатѣ государствен. подоходнаго налога, т. е. лицъ, получавшихъ въ тѣ времена, (когда рубль равнялся рублю) годового дохода отъ 600 до 1000 руб., или отъ 50 до 85 руб. въ мѣсяцъ. Вводить этотъ налогъ значило обложить городскую бѣдноту, несущую и такъ большую тяготу по уплатѣ различныхъ косвенныхъ налоговъ. А, между тѣмъ, если городскія думы желали бы воспользоваться своимъ правомъ довести надбавки къ государ. подоходному налогу до максимальнаго размѣра—8%, то они должны были бы ввести этотъ налогъ на городскую бѣдноту, такъ какъ, согласно 31 ст. Положенія, надбавки въ максимальномъ размѣрѣ могутъ быть введены лишь въ томъ случаѣ, если оцѣночный сборъ съ недвижимыхъ имуществъ установленъ город. думой въ размѣрѣ не менѣе 10% средняго чистаго дохода или 1% со стоимости и если введенъ самостоятельный городской подоходный сборъ. При отсутствіи же этихъ условій надбавки не могутъ превышать 4%.

Кромѣ того, помимо своей социальной несправедливости, самостоятельный городской подоходный налогъ бьетъ города, что называется, по карману, а именно, согласно ст. 49, разъ введенъ дополнительный къ государственному подоходному налогу сборъ, то города обязуются взимать городской квартирный сборъ въ половинномъ размѣрѣ.

Далѣе, въ случаѣ, если городамъ будетъ предоставлено право ввести самостоятельный подоходный налогъ въ проектируемыхъ размѣрахъ, т. е. со всякихъ доходовъ, подвергнувъ обложенію все населеніе, это потребуетъ отъ городовъ громаднхъ расходовъ по организаціи взиманія и едва ли не будетъ убыточнымъ.

Для свѣдѣнія добавлю еще, что, вводя мѣстное подоходное обложеніе, комиссія о мѣстныхъ финансахъ и консультація министра финансовъ отказались отъ передачи реальныхъ палоговъ мѣстнымъ союзамъ, признавъ лишь возможнымъ пониженіе вдвое государственнаго налога съ город. недвижимостей, но объ этомъ, къ сожалѣнію, нѣтъ слѣдовъ въ Положеніи 29 сентября, въ которомъ государственный налогъ остался безъ измѣненія.

Итакъ, 35 статья по своей природѣ является, такъ сказать, средствомъ, при помощи котораго государство устраняетъ возможность увеличенія размѣра общей суммы подоходнаго налога болѣе 4%.

Все это заставляетъ сказать, что если поднимать вопросъ о самостоятельномъ город. подоходномъ налогѣ, то его надо строить совершенно по иному принципу, а не по принципу государственнаго подоходнаго налога, а пока все свое вниманіе обратить на ст. ст. 31—34, устапавливающія право надбавокъ къ государственному подоходному налогу.

Надбавки къ существующимъ прямымъ налогамъ и участіе въ доляхъ—это тотъ путь, который мыслимъ въ настоящій моментъ государственнаго строительства, при невыясненности налоговой системы государства, при неопредѣленности его бюджета.

Практика германскихъ городовъ, въ разрѣзъ съ господствующимъ у насъ мнѣніемъ, что тамъ превалируютъ реальные налоги надъ подоходнымъ, показываетъ, что тамъ главную статью доходовъ составляютъ поступления отъ подоходнаго налога. Такъ, въ финансахъ прусскихъ общинъ, несмотря на законъ 1893 г., подоходный налогъ играетъ первенствующую роль. Въ бюджетахъ прусскихъ общинъ и особенно крупныхъ городовъ подоходный налогъ продолжаетъ и понинѣ играть первенствующую роль, доставляя въ нихъ 60—70% поступленийъ отъ прямыхъ налоговъ. Средній размѣръ надбавокъ составлялъ въ 1910 г. 234% государ. оклада; 20 городовъ съ населеніемъ выше 100 тыс. (изъ 34) имѣли надбавки выше 200%; въ мелкихъ онѣ были еще выше. Во время войны надбавки сильно возрасли—отъ 300 до 400% въ среднемъ, а ставки государ. налога доходятъ лишь до 8% для физическихъ лицъ и до 11% для юридическихъ лицъ. Самостоятельный же подоходный налогъ сохранился лишь въ немногихъ городахъ и то съ цѣлью, такъ сказать, политической—не давать возможности перехода горожанъ въ тотъ городъ, гдѣ ставки для небольшихъ доходовъ менѣе низки. Основы взиманія подоходнаго налога слѣдующія: налогъ взимается въ общинѣ, гдѣ плательщикъ имѣетъ мѣсто жительства, съ его дохода, за исключеніемъ доходовъ отъ недвижимости, горныхъ и торгово-промышленныхъ предпріятій, если они находятся въ другой общинѣ: въ такомъ случаѣ они облагаются въ пользу послѣдней общины, но въ пользу общины мѣстожительства поступаетъ не менѣе $\frac{1}{4}$ налога (проф. Твердохлѣбовъ, ср. проф. Курчинскій). Но, конечно, въ условіяхъ переживаемаго экономическаго кризиса врядъ ли допустимъ слишкомъ высокій процентъ размѣра надбавокъ. Во всякомъ случаѣ, какой бы высокій размѣръ надбавокъ ни былъ, рассчитывать на подоходный налогъ, какъ на надежный источникъ городскихъ налоговъ, у насъ не слѣдуетъ. Возьмемъ простой расчетъ. Государст-

венный подоходный налогъ при *existenz-minimum*, въ 12 тыс. (слишкомъ низкій, его необходимо повысить) исчислень въ 12 милліоновъ руб. Если городамъ предоставить право даже 100%-ной падавки, то и въ этомъ случаѣ они получаютъ 12 мил. Эти милліоны, конечно, не спасутъ положенія, какъ не спасетъ и участіе городовъ въ извѣстной долѣ въ подоходномъ налогѣ (въ Совѣтской Россіи города получаютъ 75% отъ госуд. доход. налога) и, слѣдовательно, городамъ, не отказываясь вовсе отъ доход. налога, надо искать источники въ иномъ направленіи, а именно, обратить вниманіе на промысловый налогъ, причемъ настаивать на реформѣ системы подоходнаго налога въ томъ смыслѣ, чтобы объекты и субъекты обложенія совпадали, а не разшились, какъ нынѣ.

II.

Промысловый налогъ.

Въ законѣ 29 сентября о городскихъ финансахъ промысловый налогъ, какъ извѣстно, остался безъ измѣненія: не свыше 15% цѣны промысловыхъ свидѣтельствъ торговыхъ предпріятій первыхъ двухъ разрядовъ, промышленныхъ первыхъ пяти разрядовъ и пароходныхъ предпріятій и не свыше 10% цѣны прочихъ промышленныхъ свидѣтельствъ (ст. 64). Въ этомъ видѣ, конечно, промысловый налогъ для городовъ не представляетъ никакого интереса, такъ какъ такой богатый источникъ—какъ обложеніе промышленности и торговли совершенно ускользаетъ отъ городовъ. Слѣдовательно, нужно получить этотъ источникъ, нужно вопросъ объ участіи въ государственномъ основномъ и дополнительномъ обложеніи отчетныхъ и неотчетныхъ промышленныхъ предпріятій поставить на практическую почву. Кромѣ того, необходимо чтобы городамъ было предоставлено право, какъ это было предоставлено закономъ 1882 года Петербургу и Москвѣ, взыскивать въ догояненіе къ промысловому налогу особый сборъ съ особыхъ помѣщеній а также рядъ иныхъ сборовъ. И наши города сразу въ значительней степени поправятъ свои финансы. Весь вопросъ сводится лишь къ способамъ участія—долевое или путемъ падавокъ. Вотъ простой расчетъ. На текущій годъ промысловый налогъ (основной и дополнительный) исчислень въ 300 милл. руб. Если государство предоставитъ городамъ 50%, то и въ этомъ случаѣ они получаютъ 150 милл. руб., сумма значительно превышающая сумму, которую города могутъ получить отъ подоходнаго налога. А если къ этому прибавить связанные съ промысловымъ налогомъ сборы, какъ упомянутый выше сборъ съ торговыхъ

помѣщеній и т. д., то города отъ промысловаго обложенія получаютъ почти двойную сумму.

Но, конечно, ни подоходный, ни промысловый налоги, ни другіе сборы и пошлины не могутъ дать поступленій въ нужномъ размѣрѣ и поэтому по прежнему главное вниманіе придется остановить на обложеніи город. недвижимостей—оцѣночный и рядъ специальныхъ сборовъ, а также на вопросѣ объ унификаціи вообще всѣхъ налоговъ.

Тутъ, кстати, указать, что министерство финансовъ, оставляя въ силѣ, по декрету 27 мая 1919 г., общія ставки промысловаго налога,—основного и дополнительнаго, все же предполагаетъ усилить поступленіе отъ промысловаго налога путемъ, во первыхъ, увеличенія обложенія нѣкоторыхъ специальныхъ разрядовъ торговыхъ предприятий и занятій и, во вторыхъ, отмены существующихъ льготъ по освобожденію отъ уплаты налога.

Такъ, авторъ проекта соответствующихъ Измѣненій, А. П. Опочининъ считаетъ возможнымъ увеличеніе окладовъ основного промысловаго налога 1) для торговыхъ предприятий по скупкѣ и перепродажѣ товаровъ, сырья, издѣлій, животныхъ и птицъ безъ содержанія торговыхъ заведеній и складочныхъ помѣщеній, посящихъ настоящее время въ большинствѣ случаевъ, характеръ спекулятивныхъ операций, 2) для и развознаго разноснаго торговъ, дающихъ ишиѣ крупныя барыши и легко ускользающихъ отъ дополнительнаго промысловаго подоходнаго обложенія и 3) для торговыхъ посредниковъ, занимающихся своимъ промысломъ безъ содержанія особыхъ заведеній.

Перечисленныя категоріи, какъ извѣстно, и по дѣйствующему закону уплачиваютъ промысловый налогъ, по теперь размѣры этого налога значительно увеличиваются: такъ напр., для торговыхъ заведеній, кромѣ заведеній V разряда, промышленныхъ предприятий и личныхъ промысловыхъ занятій (на 200%, для торговыхъ предприятий по скупкѣ для перепродажи всякаго рода товаровъ (прим. къ ст. 449 Уст. прам. нал. п. 2 разр. I—IV расписанія торгов. предприятий) по предприятиямъ I-го разряда до 15.000 руб., II-го до 5.000 руб., III-го до 3.000 руб., IV-го до 500 руб. и т. д.

Кромѣ того авторъ проекта предлагаетъ привлечь къ обложенію промысловымъ налогомъ предприятия, ранѣе освобождавшіяся отъ уплаты промысловаго налога: 1) содержимыя духовнымъ вѣдомствомъ заведенія для изготовленія и продажи свѣчей, церковнаго масла, церковной утвари, книгъ духовнаго содержанія и т. п. (п. 5

ст. 453), 2) всякаго рода сельскохозяйственныя заведенія, содержащія на собственной или арендованной землѣ для переработки продуктовъ этой же земли, какъ то-кирпичныя и др. заводы, маслодѣльни, сыроварни, лѣсопильни, мельницы и т. п. (п. 26 ст. 453), 3) занятіе ремеслами, извозомъ и крестьянскими промыслами съ помощью членовъ семьи и не большого числа рабочихъ (п. 34) и 4) вывозъ за границу безъ содержанія специальныхъ предпріятій всякаго рода продуктовъ и издѣлій собственнаго и вообще отечественнаго производства (п. 39 ст. 453).

По словамъ автора проекта вышеуказанныхъ измѣненій — „въ Россіи всѣ перечисленныя льготы имѣли за собой достаточное основаніе и согласовались съ общей экономической политикой государства“, у насъ же, въ особенности теперь, при рѣзко измѣнившихся условіяхъ, льготы эти не только не содѣйствуютъ развитію производительныхъ силъ страны, но, наоборотъ, многія изъ нихъ, напр., вывозъ за границу мѣстныхъ продуктовъ и издѣлій, безъ содержанія специальныхъ экспортныхъ конторъ, имѣетъ даже самое вредное вліяніе на торговый балансъ страны“.

Съ этимъ мнѣніемъ нельзя не согласиться.

Необходимо отмѣтить еще проектируемое измѣненіе ст. 463 уст. прям. нал. (ср. ст. 70 закона 29 сент. 1917 г.) въ томъ смыслѣ, чтобы на всѣ виды развозной и разносной торговли былъ распространенъ означенный налогъ. Съ измѣненіемъ статьи податная инспекція сможетъ требовать отъ разносчиковъ выборки промысловыхъ свидѣтельствъ.

Всѣ эти проектируемыя измѣненія безспорно дадутъ большое увеличеніе поступлений, съ которыми города не могутъ не считаться.

(Продолженіе слѣдуетъ).

Влад. Ахобадзе-Ткачевъ.

Вознагражденіе за отчуждаемое имущество.

Законъ 11 іюля 1919 г. о принудительномъ отчужденіи недвижимыхъ имѣній становится злобой дня. Если раньше имъ интересовались только мѣстныя самоуправленія, то теперь такой же, если не большій интересъ стали проявлять къ нему въ лагерѣ „экспроприруемыхъ“. И это — вполне понятно, такъ какъ лишь теперь, когда отъ словъ перешли къ дѣлу, создались нѣкоторыя основанія для тревоги.

Самъ по себѣ законъ 11 іюля не вызываетъ возраженій: принудительное отчужденіе—необходимо, какъ коррективъ „священнаго и естественнаго права“ частной собственности и было извѣстно старому, до-революціонному законодательству, съ которымъ всѣ свыклись, примирились.

Что же касается самого права мѣстныхъ самоуправленій на отчужденіе, то оно—способно скорѣе пугать, чѣмъ вредить. На самомъ дѣлѣ, можно ли считать правомъ то, что можетъ быть аннулировано простымъ изъявленіемъ несогласія другого? А вѣдь таково право мѣстныхъ самоуправленій. Такъ въ ст. 2-ой декларируется ихъ право, а въ примѣчаніи къ ст. 4-ой устанавливается абсолютное veto правительства. Такимъ образомъ, фактически всякое отчужденіе производится правительствомъ, т. е. въ общемъ, въ томъ же порядкѣ, какъ и раньше по X-му тому Св. Росс. Законовъ.

Встревожило лагерь „экспроприруемыхъ“, конечно не это, а нѣчто другое, болѣе для нихъ осязательное и неприятное, встревожилъ ихъ размѣръ опредѣляемаго *закономъ* вознагражденія. Дѣло въ томъ, что по закону 11 іюля размѣръ вознагражденія, когда отчужденіе производится правительствомъ или мѣстнымъ самоуправленіемъ для себя, опредѣляется послѣдней оцѣнкой, по которой произведена раскладка въ городахъ оцѣночнаго сбора и въ уѣздахъ земскаго палата (ст. 7).

Конечно, никому не пріятно, чтобы отчужденіе производилось по такой низкой оцѣнкѣ, въ особенности теперь, когда состоянія исчисляются милліонами.

Эти оцѣнки хороши, когда граждане призываются къ платежу налоговъ. Тогда чѣмъ ниже онѣ, тѣмъ онѣ пріятнѣе для плательщика. Иное дѣло, когда что-либо отчуждается для общественныхъ нуждъ. Тогда страдаетъ уже собственникъ, а не казенный интересъ, не государство, городъ или земство, всегда довольствующіеся малымъ. Тогда эта оцѣнка уже несправедлива, тогда нужна иная оцѣнка, болѣе соответствующая священному принципу частной собственности и интересамъ ея субъекта.

Законодателемъ было учтено это, и имъ былъ установленъ двухмѣсячный срокъ для заявленій собственниковъ о переоцѣнкѣ (прим. къ ст. 7). Городское или земское самоуправленіе, которому было заявлено подобное требованіе, обязано было его исполнить, и вознагражденіе, въ случаѣ отчужденія имѣнія опредѣлялось бы уже новой оцѣнкой, несомнѣнно, болѣе выгодной для собственника.

Насколько намъ извѣстно, мало кто озаботился подать требуемое заявленіе. Повидимому, всѣ рассуждали—авось бѣда ихъ минуетъ, а гражданскія обязанности выгоднѣе исполнять по старой оцѣнкѣ.

Поэтому, если кто и виноватъ, то только сами „экспроприруемые“. Законодатель же и законъ тутъ не причемъ. Если же—паче чаянія—и есть какая-либо несправедливость, то она не составляетъ особенности закона 11 іюля, а вообще присуща принудительному отчужденію, всегда сопровождающемуся нѣкоторыми неприятностями матеріальнаго и нематеріальнаго свойства.

Гражданство и общежитіе обязываютъ къ жертвамъ. Безъ нихъ немислимо существованіе общежитія, а тѣмъ болѣе государства. Но можно ли въ данномъ случаѣ говорить о какой-либо несправедливости или о жертвѣ?

Оцѣнки производились рѣдко и черезъ большіе промежутки времени и никогда не соответствовали дѣйствительной стоимости оцѣненныхъ имуществъ; налоги уплачивались не по дѣйствительной стоимости, а по этимъ пониженнымъ оцѣнкамъ, уплачивались десятками лѣтъ, хотя эти имущества ежегодно возрастали въ цѣнѣ, причемъ по совершенно пезависящимъ отъ владѣльцевъ причинамъ. Строились желѣзныя дороги, пролагались улицы, проводилось освѣщеніе, водопроводъ, канализація, создавались школы, больницы, театры, бібліотеки, города становились культурными, давали удобства и облегчали борьбу за существованіе; все это усиливало притокъ населенія и т. д., и т. д.,—увеличивало цѣнность недвижимыхъ имѣній *). Однако, поступления въ пользу государства и мѣстныхъ самоуправленій оставались прежними, почти не возрастали.

Поэтому вполне справедливо, если то, что не было достигнуто раньше, постигалось теперь при отчужденіи въ пользу государства и мѣстныхъ самоуправленій. Дѣйствительно, какое можетъ быть представлено возраженіе противъ того, что незаслуженный приростъ цѣнности, поступаетъ въ пользу государства и мѣстныхъ самоуправленій, непосредственныхъ его виновниковъ, или противъ того, что, отчуждая въ свою пользу по низкой оцѣнкѣ, государство и мѣстныя самоуправленія обращаютъ къ себѣ въ общемъ то, что не поступало къ нимъ раньше въ видѣ налоговъ?

Помимо того необходимо имѣть въ виду, что отчужденіе по старой оцѣнкѣ будетъ производиться недолгое время, и, по всей

*) Земельная рента въ районѣ Михайл. просп. въ Тифлисѣ за 28 л. подылась на 5.900%. См. К. Кереръ.—Жилищный вопросъ. „Кавказскій Городъ“ № 13—15, 1919 г. стр. 19.

вѣроятности, по этой оцѣнкѣ будетъ отчуждено самое незначительное число недвижимыхъ имѣній.

Мы наканунѣ производства новыхъ оцѣнокъ, и можемъ смѣло утверждать, что эти оцѣнки будутъ очень высоки.

Такимъ образомъ, „пострадавшими“ могутъ оказаться только единицы. Но развѣ когда-либо принимались во вниманіе интересы такихъ единицъ, когда дѣло касалось общей пользы, когда причиненіе вреда интересамъ нѣкоторыхъ создавало благополучіе многихъ. Эти интересы настолько значительны, что или совершенно игнорируются законодателемъ, обращающимъ свои взоры дальше жизни паличныхъ поколѣній, или охраняются весьма мало. Несомнѣнно, что вредъ, причиненный аграрной реформой, чувствительнѣе вреда, причиняемаго возмезднымъ отчужденіемъ въ силу закона 11 іюля. А, между тѣмъ, о немъ говорилось меньше, чѣмъ, скажемъ, объ отчужденіи дома г. Арамянца, и всѣ волей или неволей согласились, что аграрная реформа и своевременна, и необходима для дальнѣйшаго развитія общества. Аграрная реформа минула города, и, казалось бы, владѣльцамъ городскихъ недвижимостей не слѣдовало бы бить тревогу, роптать на судьбу, для нихъ слишкомъ благосклонную. Вѣдь нѣтъ основаній для ропота и тревоги: по аграрной реформѣ конфискованы цѣлыя имѣнія, а въ силу закона 11 іюля, до новыхъ оцѣнокъ—конфискуются только незаслуженный приростъ цѣнности и недохваты налоговыхъ поступленій, а самое имѣніе отчуждается возмездно.

Поэтому, какъ-бы кому-либо не было неприятно лишиться своего владѣнія, но должны согласиться, что путь, избранный Учредительнымъ Собраніемъ, единственно справедливый—и одинаково приемлемъ и для государства, и для гражданъ, такъ какъ, разрѣшая вопросъ по совѣсти, чисто по медиаторски тебѣ—твое, а мнѣ—мое, этимъ исключается всякая возможность обвиненія государственной власти въ пристрастіи, въ стремленіи использовать моментъ на благо однихъ въ ущербъ другихъ.

Естественно, что только этого пути справедливости, предначертаннаго Учредительнымъ Собраніемъ, должно держаться и Правительство, которому въ вопросахъ объ отчужденіяхъ законодателемъ предоставлено право послѣдняго слова.

Всякое же уклоненіе отъ него будетъ несогласно съ общей волей народа, и не можетъ быть терпимо.

Евгеній Маддисонъ.

Къ вопросу о принудительномъ отчужденіи*).

Цѣлый рядъ постановленій городскихъ думъ и земскихъ собраній о принудительномъ отчужденіи недвижимыхъ имуществъ, въ частности постановление Тифлисской Городской Думы объ отчужденіи дома хана Сагнахскаго подъ городской театръ и ходатайство правленія профессиональныхъ союзовъ объ отчужденіи дома Арамянца подъ Рабочій Дворецъ поставили передъ правительствомъ Грузіи вплотную вообще вопросъ объ отчужденіи недвижимыхъ имуществъ на основаніи закона 11 іюля 1919 года. Каковы предѣлы дѣйствія этого закона? Какова должна быть политика правительства въ отношеніи примѣненія этого закона.

Въ условіяхъ современнаго экономическаго строя, основаннаго на господствѣ частной собственности, принудительное отчужденіе имуществъ частныхъ лицъ является правомъ исключительнымъ, допускаемымъ только во имя государственныхъ или общественныхъ нуждъ и не иначе, какъ за вознагражденіе. Этотъ принципъ нашелъ себѣ выраженіе въ цѣломъ рядѣ конституцій американскихъ и европейскихъ государствъ, такъ—въ конституціяхъ Мексики, Бразиліи, Румыніи и др. Поэтому, если бы этимъ государствамъ понадобилось провести земельную реформу вродѣ той, какал проводится правительствомъ Грузіи, то имъ пришлось бы предварительно измѣнить свои конституціи.

Во всѣхъ государствахъ отчужденіе недвижимыхъ имуществъ частныхъ лицъ обставлено особыми гарантіями, какъ въ смыслѣ опредѣленія тѣхъ имуществъ, которые должны быть отчуждены для государственныхъ или общественныхъ надобностей, такъ и въ смыслѣ опредѣленія справедливаго вознагражденія.

Въ послѣднее время, несомнѣнно, въ связи съ ростомъ социалистическихъ идей наблюдается тенденція расширить возможность отчужденія недвижимыхъ имуществъ частныхъ лицъ для общественныхъ надобностей предоставленіемъ этого права мѣстнымъ самоуправленіямъ. На этотъ путь вступили сначала англійскія колоніи, а потомъ и Англія. На этотъ же путь рѣшительно вступило и законодательство Грузіи.

11 іюля 1919 г. Учредительнымъ Собраніемъ принятъ общій законъ „объ установленіи для государственныхъ и общественныхъ

*) См. ст. Е. Маддисонъ „Вознагражденіе за отчуждаемое имущество“.

нуждъ права на принудительное отчужденіе недвижимыхъ имуществъ, на временное ихъ занятіе и участіе въ пользованіи ими“.

По ст. 1 это право присвоено правительству Грузіи. По ст. 2 то-же право предоставлено городскимъ и земскимъ самоуправленіямъ въ предѣлахъ ихъ территоріи по принадлежности для осуществленія тѣхъ обязанностей, которыя на нихъ возложены закономъ. Согласно примѣч. въ ст. 4 постановленіе вступаетъ въ силу лишь тогда, если правительство въ теченіе установленнаго срока не извѣститъ подлежащее самоуправленіе, что оно не согласно съ его постановленіемъ.

Совершенно очевидно, что этимъ отнюдь не отмѣняется общее правило, что Министръ Внутр. Дѣлъ можетъ опротестовать постановленіе Городской Думы или Земскаго Собранія Административному Отдѣленію Окружнаго Суда въ порядкѣ наблюденія за законностью дѣйствій городского общественнаго управленія.

Заключающееся въ ст. 4 правило предоставляетъ правительству наблюденіе не только за законностью, но и цѣлесообразностью этой мѣры. Закономъ создается новая категорія дѣлъ, постановленія по которымъ городскихъ думъ, согласно ст. 79 Гор. Пол., требуютъ утвержденія Министра Внутр. Дѣлъ съ той только разницей, что здѣсь говорится о согласіи или несогласіи не министра Внутр. Дѣлъ, а правительства.

Въ связи съ постановленіемъ Тифлисской Городской Думы объ отчужденіи дома, занимаемаго Тифлисскимъ Артистическимъ Обществомъ возникъ вопросъ, отчужденіе зданія подъ театръ является ли отчужденіемъ „для осуществленія тѣхъ обязанностей, которыя возложены на городское самоуправленіе закономъ“. Вопросъ этотъ какъ городскимъ юрисконсультomъ, такъ и особымъ совѣщаніемъ юристовъ, созваннымъ по предложенію Тифлискаго Городскаго Головы, совершенно правильно разрѣшенъ въ утвердительномъ смыслѣ. Дѣйствительно, права публично-правовыхъ органовъ являются вмѣстѣ съ тѣмъ и ихъ обязанностями. Попеченіе объ устройствѣ просвѣтительныхъ и общепользныхъ учреждений, какъ то народныхъ университетовъ, консерваторій, общественныхъ библиотекъ, музеевъ, театровъ и т. п. является одновременно и правомъ, и обязанностью городскихъ общественныхъ самоуправленій, подобно тому, какъ разборъ споровъ между гражданами является и правомъ обязанностью подлежащихъ судебнымъ установленіямъ.

Такимъ образомъ, право городскихъ думъ и земскихъ собраній на отчужденіе любыхъ зданій для устройства въ нихъ просвѣтительныхъ и общепользныхъ учреждений не можетъ быть оспариваемо, какъ не

можетъ быть оспариваемо и право правительства не давать согласія на такое отчужденіе.

Чѣмъ же должно руководствоваться правительство, давая или не давая свое согласіе на отчужденіе недвижимаго имѣнія, разъ постановленіе объ отчужденіи принято законнымъ собраніемъ и во имя законной цѣли?

Законъ очень часто предоставляетъ государственному органу принять ту или иную мѣру во имя исполненія возложенной на тотъ органъ государственной задачи. Охраняя порядокъ, полиція можетъ остановить уличное движеніе разсѣять толпу, въ подлежащихъ случаяхъ произвести аресты и т. п. Но въ то-же время законъ даетъ точное указаніе, въ какихъ именно случаяхъ это можетъ быть сдѣлано. Чинамъ полиціи предоставлено право оцѣнить конкретную обстановку каждаго даннаго случая и избрать ту или иную мѣру. Но разъ соответствующимъ должностнымъ лицомъ оцѣнка положенія сдѣлана, то принятіе той, а не другой мѣры становится уже его обязанностью. Полицейскій чиновникъ, который разгонитъ мирную, ничему не угрожающую толпу или не приметъ мѣръ къ разсѣянію угрожающей общественному порядку толпы, будетъ виновенъ въ превышеніи или бездѣйствіи власти и совершитъ незаконномѣрный поступокъ.

Чѣмъ должно руководствоваться правительство, давая или не давая согласіе на отчужденіе того или другого недвижимаго имѣнія?

Согласно ст. 7 закона объ отчужденіи, вознагражденіе за отчужденіе опредѣляется послѣдней оцѣнкой, по которой произведена раскладка въ городахъ оцѣночнаго сбора, а въ уѣздахъ земельного налога. Какова же послѣдняя оцѣнка для взиманія городского оцѣночного сбора или земскаго налога? Оцѣнка эта въ большинствѣ случаевъ была произведена еще до войны или, во всякомъ случаѣ, до революціи, когда золотой десятирублевикъ стоилъ 10 рублей бумажнымъ или немного больше. Обычно была оцѣнка въ два и даже въ три раза ниже рыночной цѣны имѣнія. И это весьма понятно, такъ какъ владѣльцы были заинтересованы въ болѣе дешевой оцѣнкѣ ихъ недвижимостей, а домовладѣльческія думы не склонны были раздражать своихъ избирателей оцѣнкой ихъ недвижимостей по предѣльнымъ рыночнымъ цѣнамъ. Такимъ образомъ, имѣніе, приобретенное за 3000 рублей, сплошь и рядомъ было оцѣнено въ 1000 рублей. Благодаря обезцѣненію бумажнаго рубля приблизительно въ 170 разъ (10 руб. золотомъ котируется за 1700 руб. бумажныхъ) теперешняя стоимость такого имѣнія будетъ 510.000

рублей. Въ случаѣ же принудительнаго отчужденія, его собственникъ имѣетъ право претендовать получить въ качествѣ вознагражденія 1000 рублей. Отчужденіе за такое вознагражденіе мало отличается отъ отчужденія безвозмездно.

Даже уплата огромной суммы въ 2.950.000 р.—десятикратная оцѣнка за домъ Арамянца, отчуждаемаго подъ Рабочій Дворецъ, должна представляться владѣльцу дома, какъ безвозмездное отчужденіе, ибо, дѣйствительно, при современномъ положеніи рынка, даже небольшой двухъ-этажный домъ на бойкомъ мѣстѣ, вѣроятно, оцѣнивается не менѣе этой суммы.

Исторія знаетъ случаи экспроприаціи цѣлаго класса собственниковъ даже безъ вознагражденія. Такъ, въ результатѣ междоусобной войны были освобождены негры-невольники въ Сѣверной-Америкѣ. Въ Россіи было отмѣнено право помѣщичьяго класса на крѣпостныхъ крестьянъ. Въ исторіи каждаго народа бываютъ моменты, когда назрѣваетъ проведеніе какой либо соціальной мѣры, и мѣра эта проводится съ устраненіемъ всего, что препятствуетъ ся проведенію.

Безвозмездное отчужденіе всѣхъ частно-владѣльческихъ земель фигурировало и въ программѣ Россійск. соц.-дем. рабочей партіи. Официальные документы, резолюціи съѣздовъ и пр., поскольку они стоятъ на почвѣ программы-минимумъ соц.-дем. меньшевиковъ Грузіи, говорятъ о высокомъ обложеніи городскихъ недвижимостей, объ обращеніи въ пользу городовъ незароботаннаго прироста стоимости и пр., но никогда не говорятъ о безвозмездномъ отчужденіи недвижимостей.

Въ основѣ такого отношенія къ городскимъ недвижимостямъ лежитъ та мысль, что капиталъ, вложенный въ городскія недвижности, какъ и капиталъ, вложенный въ промышленныя предпріятія и торговлю, не выполнилъ еще своей исторической роли, что его нельзя еще экспроприровать, и что, наоборотъ, нужно создавать экономическія и правовыя условія, благоприятныя для его приложенія. Отнюдь не изъ любви къ капиталистамъ и не изъ симпатіи къ капиталистическому строю, меньшевики высказываются противъ реквизицій, конфискацій и экспроприацій. Кто будетъ вкладывать капиталъ въ постройку домовъ при отсутствіи увѣренности, что вновь построенный домъ не будетъ реквизированъ за одну сотую долю его стоимости? Капиталъ по своей природѣ не связанъ съ опредѣленнымъ мѣстомъ и легко перекачивается въ мѣста болѣе благоприятныя для себя. Если Городская Дума можетъ отчуждать за $\frac{1}{100}$ долю стоимости и мой домъ, и моего сосѣда, значить, нужно заручиться расположеніемъ тѣхъ, отъ кого сіе зависитъ, чтобы къ

отчужденію былъ назначенъ домъ сосѣда, а не мой. Такимъ образомъ можетъ создаться атмосфера произвола на одной сторонѣ, и истребительства и подкупа на другой.

Разумѣется, это разрушеніе правовыхъ основъ общественной жизни—результатъ гораздо болѣе опасный, чѣмъ неудовлетвореніе потребностей того или иного городского или земскаго самоуправленія въ хорошемъ домѣ для пріюта, больницы или театра, какъ то важны сами по себѣ эти обслуживаемыя самоуправленіями общественныя нужды.

Кто же можетъ быть на стражѣ этихъ общихъ экономическихъ и правовыхъ условій, необходимыхъ для хозяйственнаго и культурнаго развитія страны, какъ не правительство? Эти интересы составляютъ область высшей политики. Мѣстныя самоуправленія всегда склонны будутъ свои мѣстныя нужды и интересы ставить впереди общихъ интересовъ всего государства. Только во имя общихъ интересовъ, каковы вопросы безопасности страны, ея экономическаго и культурнаго роста, охраны правовыхъ основъ общественной жизни, правительство можетъ пользоваться своимъ правомъ изъявлять свое несогласіе, ибо, если бы правительство стало входить въ разсмотрѣніе вопроса о настоятельности нужды въ отчужденіи и соответствіи отчуждаемаго зданія той потребности, для которой зданіе отчуждается, тогда, несомнѣнно, правительство нарушило бы самый духъ законовъ о городскомъ и земскомъ самоуправленіи. Мѣстныя дѣла предоставлены всецѣло вѣдѣнію городовъ и земствъ, и поэтому надлежитъ считать, что въ вопросѣ о томъ, нужны ли городу или земству больница богадѣльня или театръ и подходит ли для этой надобности то или иное зданіе, Городская Дума или Земское Собраніе являются болѣе компетентными органами, чѣмъ правительство.

Но отчужденіе недвижимыхъ имѣній по послѣдней оцѣнкѣ представляетъ для городовъ и земствъ такія матеріальныя выгоды, что можно ожидать массоваго поступленія къ правительству поставленной объ отчужденіи недвижимыхъ имѣній.

Законъ не дѣлаетъ даже ограниченія въ томъ смыслѣ, что отчужденныя недвижимыя имѣнія не могутъ быть использованы для другой цѣли, кромѣ той, для которой они отчуждены. Такимъ образомъ, формально нѣтъ препятствій, отчуждивъ домъ для школы или больницы, потомъ пустить въ эксплуатацію подъ квартиры и магазины.

Объективнымъ отвѣтомъ, думается, можетъ быть только одинъ отвѣтъ. Отчужденіе въ пользу города не можетъ быть допущено, когда, напримѣръ, отчуждаемое зданіе нужно самому правительству для

цѣлей обороны страны или удовлетворенія иныхъ государственныхъ потребностей. Отчужденіе по послѣдней оцѣнкѣ всегда приближается къ безвозмездному отчужденію, а безвозмездное отчужденіе дворовыхъ мѣстъ въ городахъ и селеніяхъ не находитъ оправданія ни въ программахъ буржуазныхъ партій, ни въ программѣ минимумъ соц.-дем. меньшевиковъ. Оно подрываетъ основы капиталистическаго строя, ликвидировать которой въ настоящій моментъ меньшевики не находятъ своевременнымъ. Поэтому пересмотръ закона объ отчужденіи по послѣдней оцѣнкѣ, а впредь до пересмотра, использованіе правительствомъ своего права и въ этихъ случаяхъ изъяслять несогласіе со всѣми постановленіями объ отчужденіи недвижимыхъ имѣній по цѣнамъ, явно и чрезмерно уклоняющимся отъ дѣйствительной цѣны отчуждаемаго имѣнія—диктуется объективными условіями даннаго времени.

S.

Основные задачи земской агрономической работы.

(Окончаніе *).

Мѣропріятія по спеціальнымъ отраслямъ сельскаго хозяйства.

Всѣ разсмотрѣнныя въ предыдущихъ статьяхъ мѣропріятія имѣютъ въ виду оказаніе населенію агрономической помощи во всѣхъ отрасляхъ хозяйства вообще. Многія изъ нихъ, слѣдовательно обслуживаютъ и отдѣльныя спеціальныя отрасли, вродѣ садоводства, животноводства и т. п., такъ какъ очевидно, что многіе приемы агрономической работы вполнѣ примѣнимы въ любой отрасли; таковы, на примѣръ, мѣропріятія по изученію естественныхъ и хозяйственныхъ условій района, распространеніе сельскохозяйственныхъ знаний, организація прокатныхъ пунктовъ и складовъ орудій и матеріаловъ и т. п. Въ то-же время, однако, нѣкоторыя спеціальныя отрасли хозяйства не могутъ быть сполна обслужены этими общими приемами и нуждаются въ организаціи агрономическихъ мѣропріятій специфическаго характера. Такъ какъ при этомъ разнообразіе естественныхъ условій различныхъ районовъ Грузіи влечетъ за собой во

*) Ввиду отъѣзда изъ Грузіи, мнѣ приходится закончить печатаніи мною цикла статей ранѣе, чѣмъ я это намѣчалъ и измѣнить его въ томъ направленіи, чтобы настоящая статья являлась окончаніемъ, включая въ себя всѣ спеціальныя отрасли, которыя должны были разсматриваться болѣе детально въ отдѣльныхъ статьяхъ.

многихъ районахъ явное преобладаніе въ хозяйствѣ именно специальныхъ культуръ или отраслей хозяйства (плодоводство въ Горійской низменности, виноградарство въ Кахетіи и т. п.), то вопросы правильной организаціи такихъ специфическихъ отраслей агрономической дѣятельности заслуживаютъ серьезнаго вниманія.

Прежде всего необходимо остановиться на вопросѣ о персоналѣ, обслуживающемъ агрономическую помощь по специальнымъ отраслямъ. При томъ разнообразіи сельскохозяйственныхъ культуръ, какое мы встрѣчаемъ въ Грузіи, агрономъ долженъ быть истиннымъ энциклопедистомъ, чтобы имѣть возможность удовлетворить запросы и садоводовъ, и животноводовъ, и огородниковъ и др. Очевидно, что подобный энциклопедизмъ для средняго человѣка непосиленъ и, въ подавляющемъ большинствѣ случаевъ, онъ носитъ весьма поверхностный характеръ, тогда какъ каждая специальная отрасль хозяйства требуетъ для руководства ею глубокаго пониманія ея и знанія ея специфической техники. Нѣкоторый коррективъ въ такое ненормальное положеніе можетъ быть внесенъ соответствующимъ подборомъ агрономическаго персонала, такъ чтобы районъ съ преобладаніемъ, на примѣръ, виноградарства обслуживался лицами, специально знакомыми съ этой отраслюю; но, съ другой стороны, въ каждомъ районѣ наряду съ преобладающей отраслюю хозяйства, имѣется рядъ отраслей второстепенныхъ, но играющихъ въ общемъ экономическомъ укладѣ важную роль, и такой агрономъ-специалистъ будетъ мало пригоденъ для развитія агрономической помощи населенію въ полномъ объемѣ.

На изложенныхъ соображеніяхъ базируется пополненіе общаго агрономическаго персонала и агрономическихъ организацій специалистами и техническимъ персоналомъ (инструкторами, мастерами и т. п.) по отдѣльнымъ отраслямъ и даже цѣлыми специальными организаціями, преслѣдующими свои специфическія задачи въ тѣсномъ контактѣ съ общимъ агрономическимъ персоналомъ. Вопросъ о категоріяхъ специального персонала и, въ особенности, о взаимоотношеніяхъ послѣдняго съ персоналомъ агрономическимъ является однимъ изъ наиболѣе острыхъ въ земской практикѣ Россіи.

Въ мѣстныхъ земствахъ, повидимому, имѣется ясно выраженная тенденція подходить къ разрѣшенію этого вопроса чрезвычайно просто: считается вполне достаточнымъ и обезпечивающимъ нужды данной специальной отрасли—приглашеніе въ помощь агроному инструктора или техника по этой специальности, т. е. лица, подготовленнаго лишь практически. При этомъ предполагается, что ин-

инструкторъ долженъ работать подъ непосредственнымъ руководствомъ агронома, являясь только техническимъ исполнителемъ плановъ послѣдняго. На дѣлѣ, однако, это совершенно неосуществимо, благодаря указанной выше невозможности для агронома быть энциклопедистомъ,—и, слѣдовательно, руководить дѣломъ, съ которымъ онъ знакомъ лишь поверхностно; въ большинствѣ случаевъ дѣло сводится къ тому, что инструкторъ становится почти единоличнымъ руководителемъ агрономическихъ мѣропріятій въ данной специальной отрасли—иными словами, мы оказываемся лицомъ къ лицу съ „фельдшеризмомъ“, такъ какъ никакаго техника, какъ-бы хорошо онъ ни былъ подготовленъ практически, не можетъ самостоятельно разобраться въ сложныхъ вопросахъ экономики сельскаго хозяйства и всѣхъ мѣстныхъ условіяхъ, на фонѣ которыхъ необходимо строить планъ мѣропріятій по поднятію любой отрасли хозяйства. Этотъ фельдшеризмъ находитъ себѣ въ земствахъ Грузіи и дальнѣйшее поощреніе, выражающееся въ томъ, что земства приглашаютъ инструкторовъ, въ лучшемъ случаѣ со среднимъ образованіемъ, чаще съ низшимъ или просто „практиковъ“, въ качествѣ вполне самостоятельныхъ руководителей мѣропріятіями въ такихъ серьезныхъ отрасляхъ, какъ виноградарство или садоводство, присваивая имъ даже названіе „инструкторовъ-спеціалистовъ“. Этотъ приемъ заслуживаетъ самаго рѣшительнаго осужденія, такъ какъ результаты дѣятельности такого „инструктора-спеціалиста“, незнакомаго ни съ теоретическимъ обоснованіемъ примѣняемыхъ имъ приемовъ, ни съ экономическими взаимоотношеніями отдѣльныхъ отраслей хозяйства, могутъ повлечь за собой только дискредитированіе въ глазахъ населенія агрономической помощи и даже земской идеи вообще.

Такъ какъ оставить наиболѣе важныя специальныя отрасли хозяйства безъ компетентнаго руководства, конечно, невозможно, то представляется необходимымъ выяснить, какъ организовать ихъ обслуживание наиболѣе цѣлесообразнымъ способомъ. Основнымъ условіемъ является то, чтобы руководство специальными мѣропріятіями было сосредоточено въ рукахъ не агрономовъ, лишь поверхностно знакомыхъ съ отдѣльными специальностями, и не инструкторовъ, обладающихъ лишь техническими знаніями и навыками, а непременно въ рукахъ спеціалистовъ, лицъ съ широкимъ теоретическимъ знаніемъ вопроса, могущихъ ориентироваться въ вопросахъ экономики хозяйства, т. е. лицъ обязательно съ высшимъ образованіемъ, изучившихъ затѣмъ данную специальность. Только въ связи съ такими спеціалистами и въ прямой зависимости отъ нихъ и могутъ работать

инструктора и прочія лица технического персонала, являющіеся лишь простыми исполнителями опредѣленныхъ инструкцій и указаній. При такой организаціи исключена совершенно возможность „фельдшеризма“ и связанныхъ съ нимъ опасностей.

Однако, каждому земству имѣть отдѣльныхъ специалистовъ для руководства агрономическими мѣропріятіями по разнымъ отраслямъ совершенно непосильно. Поэтому единственнымъ правильнымъ исходомъ надо признать извѣстную централизацію обслуживания специальныхъ отраслей, для чего необходимо, чтобы въ центрѣ (при центральномъ бюро земствъ или при Министерствѣ Земледѣлія) имѣлись настоящіе специалисты, въ непосредственной связи съ которыми должна протекать дѣятельность инструкторскаго персонала на мѣстахъ. Этимъ-же специалистамъ необходимо имѣть право контроля надъ мѣропріятіями въ касающейся ихъ области, осуществляемыми общимъ агрономическимъ персоналомъ, причемъ всѣ взаимоотношенія ихъ съ послѣднимъ, конечно, должны быть чужды бюрократическихъ принциповъ служебнаго подчиненія, а должны базироваться на тѣсномъ контактѣ работы, достигаемомъ при помощи коллегіальныхъ органовъ.

Разумѣется, степень централизаціи зависитъ отъ характера того или иного мѣропріятія и, будучи въ нѣкоторыхъ случаяхъ весьма слабой, въ другихъ она непременно должна быть проводима до конца. Въ качествѣ примѣра мѣропріятій, которыя необходимо строго централизовать, можно привести организацію борьбы съ вредителями, имѣющими общегосударственное значеніе (саранча, филлоксера), гдѣ разрозненность дѣятельности отдѣльныхъ земствъ можетъ привести къ самымъ печальнымъ послѣдствіямъ.

Не вдаваясь въ детали организаціи агрономической помощи населенію въ специальныхъ отрасляхъ хозяйства, перейдемъ къ бѣглому ознакомленію съ этими отраслями и ихъ нуждами.

Въ области садоводства земствамъ Грузіи предстоитъ громадная работа, требующая солиднаго научнаго фундамента, такъ какъ до сихъ поръ ни въ одной изъ отраслей земской дѣятельности не былъ въ такой степени развитъ „фельдшеризмъ“, какъ въ этой: инструкторовъ по садоводству имѣется много и ознакомленіе съ ихъ работой заставляеть сильно опасаться за будущность этой многообѣщающей отрасли хозяйства, специалистовъ-же, способныхъ придать всему дѣлу агрономической помощи садоводамъ надлежащее направленіе, въ Грузіи пока нѣтъ. Усилія центральной земской организаціи и Министерства Земледѣлія въ первую очередь, слѣдовательно, дол-

жны быть направлены въ сторону присканія или созданія спеціалистовъ по садоводству, чтобы положить конецъ тому безпомощному положенію, въ которомъ находится эта отрасль, отдавая всецѣло подъ руководство и контроль „инструкторовъ-спеціалистовъ“ и „опытныхъ практиковъ“, работающихъ по шаблонамъ, въ слѣдую.

Что касается конкретныхъ мѣропріятій, въ которыхъ нуждается садоводство, то, не касаясь мѣръ общаго характера (популяризація знаній, прокатные пункты и т. п.), упомянемъ лишь о такихъ, которыя отвѣчаютъ лишь спеціальнымъ требованіямъ садоводовъ. Изъ нихъ на первомъ планѣ надо поставить организацію снабженія населенія доброкачественнымъ посадочнымъ матеріаломъ, для чего необходима организація земскихъ питомниковъ, ведущихся подъ строгимъ наблюдениемъ спеціалистовъ и доставляющихъ завѣдомо доброкачественный матеріалъ по доступнымъ цѣнамъ. Наряду съ этимъ, весьма важной представляется организація контроля и наблюдения за частными питомниками, что имѣетъ особенное значеніе для борьбы съ вредителями садоводства, какъ будетъ указано ниже. Второй важной задачей работы земствъ по содѣйствію садоводству является организація сбыта продуктовъ урожая въ сыромъ или переработанномъ (консервное производство, сушка плодовъ) видѣ, такъ какъ безъ этого садоводство теряетъ смыслъ, становясь бездоходнымъ или, по крайней мѣрѣ, мало доходнымъ. Въ организаціи сбыта видная роль, наряду съ земствами, должна принадлежать также кооперативамъ.

Въ области виноградарства передъ земствами стоитъ та-же задача снабженія населенія посадочнымъ матеріаломъ, но въ гораздо болѣе крупномъ масштабѣ, такъ какъ паличіе и широкое распространеніе въ странѣ филлоксеры требуетъ своевременнаго и постепеннаго перевода большинства виноградниковъ на американскія лозы; при той громадной площади, которая занята подъ виноградниками въ Грузіи, эта задача принимаетъ колоссальные размѣры и можетъ быть выполнена только созданиемъ цѣлой сѣти земскихъ питомниковъ американскихъ лозъ. Не менѣе важна организація снабженія населенія лечебными матеріалами, но на этомъ мы останавливаться не будемъ, такъ какъ это—обычнаго типа дѣятельность земствъ въ области организаціи складовъ. Стоящее въ связи съ виноградарствомъ винодѣліе также нуждается въ различнаго рода мѣропріятіяхъ по воспособленію ему, причемъ эти мѣропріятія настолько серьезны, что здѣсь болѣе, чѣмъ въ другихъ отрасляхъ, необходимо руководство настоящихъ спеціалистовъ. Между тѣмъ, и въ области вино-

градарства „фельдшеризм“ процвѣтаетъ не менѣе, чѣмъ въ садоводствѣ, въ результатѣ чего техника виноградарства въ Грузіи прогрессируетъ чрезвычайно медленно, несмотря на громадное экономическое значеніе этой отрасли и готовность виноградарей идти на улучшенія.

Огородничество въ нѣкоторыхъ районахъ Грузіи приняло уже вполне промышленный характеръ, играя важную экономическую роль; въ другихъ районахъ оно является серьезной подсобной отраслью хозяйства. Въстѣ съ тѣмъ, ни одна отрасль не является до такой степени предоставленной самой себѣ, какъ эта; не говоря о специалистахъ, здѣсь нѣтъ даже инструкторовъ по огородничеству, и руководство мѣропріятіями падаетъ на долю или агрономовъ, или инструкторовъ по садоводству. Въ данной области, слѣдовательно, первой задачей земствъ, по крайней мѣрѣ тѣхъ районовъ, гдѣ огородничество пользуется широкимъ распространеніемъ, надо признать созданіе specialнаго персонала. Что касается конкретныхъ мѣропріятій по содѣйствию огородничеству, то на первомъ планѣ надо поставить организацію снабженія населенія сѣменнымъ матеріаломъ, соотвѣтствующимъ мѣстнымъ условіямъ. Такой матеріалъ, нормально, долженъ получаться на мѣстѣ-же, для чего земствамъ придется организовать сѣменные хозяйства; существующую нынѣ практику снабженія населенія огородными сѣменами, выписанными изъ Франціи и другихъ странъ, чуждыхъ по климату и прочимъ условіямъ, несомнѣнно, надо признать весьма рискованной и могущей повлечь за собой нежелательныя послѣдствія.

Чрезвычайно плачевнымъ представляется также положеніе животноводства, въ области воспособленія которому пока не дѣлается почти ничего. И здѣсь на первомъ планѣ стоитъ созданіе кадра specialныхъ работниковъ въ данной области. Изъ числа отдѣльныхъ specialныхъ мѣропріятій по содѣйствию животноводству упомянемъ лишь наиболѣе существенныя. Къ нимъ относятся, прежде всего, мѣропріятія по улучшенію породъ скота, каковы рассадники племеннаго скота, случные пункты и раздача племенныхъ производителей въ крестьянскія стада; на деталяхъ организаціи этихъ мѣропріятій останавливаться не будемъ, такъ какъ общіе принципы, на которыхъ они должны базироваться, таковы-же, какъ для другихъ аналогичныхъ мѣропріятій болѣе общаго характера.

Въ тѣсной связи съ улучшеніемъ животноводства стоятъ мѣропріятія по улучшенію кормовъ. Сюда относятся мѣры къ улучшенію естественныхъ выгоновъ и сѣнокосовъ и мѣропріятія по искусствен-

ному травосѣянію. Последнее заслуживаетъ особеннаго вниманія, такъ какъ будущность его въ Грузіи, несомнѣнно, весьма значительна, до сего-же времени въ этой области не сдѣлано абсолютно ничего. Конечно, начинать работу надо съ приглашенія персонала—спеціалиста или спеціалистовъ по данной отрасли, которые только и смогутъ, по ознакомленіи со всѣми деталями мѣстныхъ условій, намѣтить отвѣчающій имъ конкретный планъ мѣропріятій.

Другихъ отраслей хозяйства распространенныхъ лишь въ отдѣльныхъ районахъ, какъ-то табаководства, культуры цѣнныхъ растений (мандарины, чай) шелководства, пчеловодства и пр., мы касаться не будемъ, такъ какъ эти отрасли не имѣютъ общаго значенія для всей страны. Отмѣтимъ лишь, что планомерное обслуживание всѣхъ этихъ отраслей немыслимо однимъ техническимъ персоналомъ и мѣропріятія въ любой изъ нихъ должны исходить, прежде всего, изъ приглашенія руководителей—спеціалистовъ; какъ-бы мелка и незначительна ни была данная отрасль хозяйства, отдавать ее въ жертву „фельдшеризму“ нельзя—лучше совсѣмъ отказаться отъ мѣропріятій по ея улучшенію.

Б. П. Уваровъ.

Курортный вопросъ въ городахъ Республики Грузіи.

(Изъ работъ Мед.-Санит. Отдѣла).

Въ Грузіи, обладающей значительными природными богатствами, большимъ количествомъ минеральныхъ источниковъ и климатическихъ станцій, благодаря ея географическому положенію и орографическимъ условіямъ болѣе 25% городовъ (8 изъ 30) являются курортными мѣстами и климатическими станціями. Это обстоятельство ставитъ предъ городскими управленіями такихъ городовъ и Союзомъ Городовъ Республики въ первую очередь вопросъ о цѣлесообразномъ использованіи ихъ природныхъ богатствъ и о рациональной постановкѣ курортнаго дѣла въ нихъ.

Изъ городовъ, имѣющихъ значеніе курортовъ, Боржомъ, благодаря своимъ минеральнымъ источникамъ и климатическимъ даннымъ, является однимъ изъ наиболѣе важныхъ и извѣстныхъ далеко за предѣлами Грузинской Республики.

Расположенный на высотѣ 804 метровъ надъ уровнемъ моря въ одной изъ живописнѣйшихъ горныхъ тѣснищъ Грузіи, сплошь поросшихъ густымъ хвойнымъ лѣсомъ, Боржомъ по своей красотѣ

не даромъ называется однимъ изъ перловъ Кавказа. Извѣстность Боржому создали минеральные источники, принадлежащіе по своему составу къ разряду щелочно-углекислыхъ водъ и ничѣмъ не уступающіе знаменитнымъ заграничнымъ источникамъ Виши и Оберзальцбруненъ.

Боржомскіе источники отличаются отъ Виши и Оберзальцбрунена, главнымъ образомъ, полнымъ отсутствіемъ содержанія сѣрно-кислыхъ солей. Поэтому они являются болѣе чистыми щелечно-углекислыми источниками и представляютъ преимущество предъ Виши и Оберзальцбруненомъ во всѣхъ случаяхъ упадка питанія и слабости кипечника. Отъ Оберзальцбрунена они отличаются еще и вдвое большимъ содержаніемъ самаго важнаго агента щелочно-углекислыхъ водъ—двууглекислаго натра.

Дѣйствіе Боржомскихъ водъ довольно подробно изслѣдованы цѣлымъ рядомъ ученыхъ и врачей, изъ которыхъ можно назвать профф. Захарьина, Щербакова, Целя, Оболенскаго, Ковалевскаго, Залѣскаго, Мезерницкаго, Аладова, Bickel'я и д-ровъ Вацадзе, Делекторскаго, Мпхайлова, Вольфовича, Заборовскаго, Губарева Выходцева, Дорфмана и другихъ. Съ терапевтической цѣлью Боржомъ—воды могутъ быть назначены во всѣхъ случаяхъ, когда показано назначеніе щелочно-углекислыхъ водъ т. е. при заболѣваніяхъ желудка и кишекъ, печени и желчныхъ путей, подагрѣ и мочекишломъ діатезѣ заболѣваніяхъ почекъ и мочеводящихъ путей, заболѣваніяхъ верхнихъ дыхательныхъ путей и др. Тѣ же воды съ большимъ успѣхомъ употребляются въ видѣ ваннъ при ревматическихъ, подагрическихъ и невралгическихъ страданіяхъ, заболѣваніяхъ почекъ, женской половой сферы и т. д.

Благодаря тому, что дебетъ минеральной воды въ Боржомѣ довольно значительный (болѣе 5.000 вед. въ сутки обоихъ источниковъ), Боржомская вода служитъ не только для леченія на мѣстѣ, но въ значительномъ количествѣ вывозилась и вывозится въ разные мѣста Республики и заграицу для того, чтобы ею можно было пользоваться съ лечебною цѣлью и вѣдъ Боржома, что съ большимъ успѣхомъ и примѣнялось.

Боржомъ является хорошимъ субальпійскимъ курортомъ для слабогрудныхъ, легочныхъ и нервныхъ больныхъ и можетъ быть и зимнимъ курортомъ.

Благодаря своимъ прекраснымъ окрестностямъ, Боржомъ имѣетъ полное право стать міровымъ курортомъ. На разстояніи 10—30 верстъ и въ одномъ направленіи отъ Боржома по жел.-дор. пути имѣется еще цѣлый рядъ прекрасныхъ климатическихъ станцій и цѣлебныхъ

источниковъ: Цагвери съ желѣзо-извест. ист., Цеми, Патара Цеми, Бакуріани и Цихисъ-Джвари съ сѣрн. источ.—прекрасныя климатическія станціи на различныхъ высотахъ.

Такое разнообразіе и богатство курортовъ и климатическихъ станцій, расположенныхъ чрезвычайно близко другъ отъ друга при правильной постановкѣ курортнаго дѣла даетъ возможность строжайшимъ образомъ разнообразить и индивидуализировать лечение и сулитъ самое блестящее будущее Боржому и его окрестностямъ и одно изъ самыхъ почетныхъ мѣствъ въ ряду міровыхъ курортовъ.

Другой городъ—курортъ Грузіи—это Абастуманъ, расположенный на высотѣ 1260—1290 метровъ надъ уровнемъ моря въ дивномъ живописнѣйшемъ ущелии съ густымъ хвойнымъ лѣсомъ, насыщающимъ воздухъ ароматомъ смолистыхъ веществъ. Абастуманъ по своей красотѣ и климатическимъ условіямъ ничуть не уступаетъ всемірно извѣстнымъ курортамъ Лейзенъ и Давосъ. Абастуманъ, уступая Лейзену нѣсколько въ общемъ числѣ часовъ солнечнаго сіянія зимой, намного превосходитъ его числомъ часовъ солнечнаго сіянія весной, осенью и лѣтомъ.

Туманы въ Абастуманѣ чрезвычайно рѣдки, вѣтровъ почти никогда не бываетъ, кромѣ мѣстныхъ теченій воздуха по ущелью, освѣжающихъ воздухъ и благотвѣтельно дѣйствующихъ на его чистоту; буря въ Абастуманѣ отмѣчена за 12 лѣтъ только 1 разъ.

Такая отличная горная климатическая станція, какъ Абастуманъ, благотворно вліяетъ на малокровныхъ, лицъ съ упадкомъ питанія, невращенниковъ съ депрессіями и особенно на туберкулезныхъ больныхъ, какъ легочныхъ въ 1 и 2 стадіяхъ, такъ и хирургическихъ.

Въ Абастуманѣ имѣются горячіе минеральные источники, по своему клиническому составу являющіеся индифферентными термами съ довольно значительнымъ дебетомъ. По своему составу и t° Абастуманскіе источники близко подходят къ извѣстнымъ европ. источникамъ Теплицу, Вильдбаду и Гаштейну.

Такимъ образомъ, Абастуманъ является не только первоклассной горной климатической станціей, но и хорошимъ курортомъ для больныхъ подагрой, ревматизмомъ, хроническими гипеогологическими заболѣв., кожными страданіями и т. д., дающимъ возможность и другимъ больнымъ, пользующимся климатическимъ леченіемъ, благодаря обилію теплой и горячей воды въ случаяхъ нужды пользоваться также гидротерапевтическими методами леченія.

Значеніе горныхъ климатическихъ станцій имѣютъ еще 3 городка Грузіи—Манглисъ, Коджоры и Сурамъ.

Изъ этихъ 3 городковъ по своимъ климатическимъ даннымъ безспорно преимущество имѣеть Манглисъ, расположенный на высотѣ 1204 м., надъ ур. м. въ 60 верстахъ отъ Тифлиса, съ прекрасными парками изъ хвойныхъ деревьевъ; лѣто сухое мягкое и прохладное; воздухъ пропитанъ ароматомъ бальзамическихъ испареній.

При благоприятныхъ условіяхъ изъ Манглиса могла бы развиться не только хорошая лѣтняя климатическая станція для малокровныхъ, слабогрудныхъ, реконвалесцентоѡ и т. д., т. е. для всѣхъ тѣхъ, для леченія которыхъ показанъ горный климатъ, но и зимняя станція для туберк. въ начальноѡ періодѣ.

Два города Грузіи—Сухумъ и Гагры—обладаютъ прекраснымъ морскимъ климатомъ.

Расположенный на берегу Чернаго моря, на высотѣ 2—14 м. въ прилежающей къ морю части и 80—90 м. въ болѣе отдаленныхъ частяхъ, г. Сухумъ окруженъ предгорьями главнаго Кавказск. хребта, покрытыми богатѣйшею растительностью и вѣковыми лѣсами, защищающими его и его окрестности отъ холодныхъ сѣверныхъ и сѣверо восточныхъ вѣтровъ. Сухумъ расположенъ на склонахъ этихъ предгорій, почти амфитеатромъ, спускающимся къ морю, а потому условія инсоляціи для него чрезвычайно хорошія.

По своимъ климатическимъ особенностямъ Сухумъ представляетъ хорошую осеннюю климатическую станцію, весна и осень теплѣе, а лѣто прохладнѣе Ялты. Въ Ниццѣ, въ средн. t° зимы и весны на 2° выше t° Сухума, но осень въ Сухумѣ нѣсколько теплѣе. Наиболѣе холодный мѣс. въ Сухумѣ, январь, средняя t° его $+5.7^{\circ}$. Морозы въ Сухумѣ чрезвычайно рѣдки только ночью (-2° — 3° C), днемъ же даже въ зимніе мѣсяцы въ ясные дни t° доходитъ до 20° C.

Сухумъ имѣеть морскія купанія съ хорошимъ берегомъ, дномъ, покрытымъ крупнымъ гравіемъ и теплой водой: вода уже съ половины апрѣля достигаетъ 18° .

Въ 4 верстахъ отъ Сухума находятся холодные сѣрнистые источники съ дебетомъ воды до 40 тыс. ведеръ въ сутки съ 20° — 21.8° и съ суммой плотныхъ составныхъ частей 1.3734.

Въ окрестностяхъ Сухума въ большомъ количествѣ воздѣлывается виноградъ, которымъ и можно пользоваться для винограднаго леченія.

Такимъ образомъ, Сухумъ является хорошей осенней и зимней климатической станціей для первичныхъ, золотушныхъ, слабогрудныхъ и легочныхъ больныхъ, особенно больныхъ туберкулезомъ.

Другой морской курортъ Грузіи—Гагры, недалеко отъ Сухума въ равнинѣ на 6—8 м. надъ уровнемъ моря. Равнина эта вся покрыта роскошными парками и въ 2½ верстѣ отъ берега переходить на склоны Гагринскаго хребта, обращенные на ю.-в. и въ теченіе всего дня освѣщенные солнечными лучами.

Климатъ Сухума и Гагръ морской и субтропическій, окрестныя же горы, высота которыхъ не менѣе 1800 м., находятся въ условіяхъ горнаго климата. Разница съ Сухумомъ та, что зима въ Гаграхъ на 1.5° теплѣ Сухумской и только на ½° холоднѣе Ниццской, осень же на 2.5° теплѣе осени Ниццы и Сухума, весна же и лѣто холоднѣе Сухума и Ниццы.

Въ Гаграхъ на протяженіи 5 верстѣ тянется прекрасный пляжъ; вода чистая и прозрачная; t° ея въ теченіи купальнаго сезона (съ мая по ноябрь)—16°—22°C, съ самыми незначительными (менѣе 1°C) колебаніями въ теченіи дня, поэтому Гагры являются прекрасной, какъ зимней, такъ и лѣтней климатической станціей, а также и отличнѣмъ морскимъ курортомъ, по своимъ темп. особенностямъ болѣе всего подходящимъ къ всемірно-извѣстному курорту Ниццѣ и далеко превосходящимъ извѣстный крымскій курортъ—Ялту.

Къ этому нужно прибавить, что и по своему благоустройству (канализація, прекрасный водопроводъ, бойня, гидротерапев. и электротерапевт. заведенія, Рентгенов. кабинеты и т. д.) Гагры составляютъ пріятное исключеніе изъ всѣхъ нашихъ курортовъ и смѣло могутъ соперничать съ болѣе извѣстными русскими и европейскими курортами.

Наконецъ, и столица Грузіи, Тифлисъ, является курортомъ, такъ какъ имѣетъ большое количество теплыхъ и горячихъ минеральныхъ источниковъ, типа индифферентныхъ термъ съ преобладаніемъ сѣрнисто-щелочныхъ соединений, дебетъ которыхъ въ настоящее время доходитъ до 150 тыс. вед. въ сутки, но при правильномъ каптажѣ смѣло могутъ быть доведены до 200 тыс. ведеръ. Темп. воды Тифлисскихъ источниковъ праваго берега Куры, гдѣ расположено большинство изъ нихъ, 34°C—47°C, бани же Гогоило и Читахова, находящіяся на лѣвомъ берегу Куры, имѣютъ t° 29°C—32°5. По химическому составу и t°, Тифлискіе источники болѣе всего подходятъ къ Э-ле-Банъ, Котеръ и Бадену близъ Вѣны и, какъ и тѣ, съ большой пользой и съ хорошимъ цѣлебнымъ эффектомъ могутъ быть назначаемы при ревматическихъ и подагрическихъ заболѣваніяхъ, невралгіяхъ и нервичныхъ и цѣломъ рядѣ кожныхъ и гипекол. страданій.

Источниками Тифлиса можно пользоваться круглый годъ, такъ какъ въ Тифлисѣ зима сравнительно теплая съ большимъ количествомъ солнечныхъ и теплыхъ дней.

По темп. условіямъ Тифлисъ больше всего подходитъ къ городамъ южныхъ склоновъ Альпъ—Пьемонта и Ломбардіи, а именно къ Турину, Милану, Моденѣ и Александріи и значительно превосходить курорты группы Пятигорья.

Такова въ краткихъ чертахъ характеристика значенія курортовъ городовъ Грузіи. Здѣсь намѣренно не касаются благоустройства и санитарнаго состоянія город.-курортовъ, ибо только Гагры устроены, какъ настоящій курортъ. Остальные курорты не удовлетворяютъ элементарнымъ санитарнымъ требованіямъ и многого еще требуютъ для своего улучшенія въ чисто медико-терапевтическомъ отношеніи. Скажу, что ни въ одномъ изъ перечисленныхъ городовъ не имѣется канализація, кромѣ Тифлиса, гдѣ также канализація проведена не полностью, нѣтъ водопровода или если онъ имѣется (Тифлисъ, Боржомъ), то совершенно негодный, легко могущій послужить источникомъ развитія эпидемій. Не говорю о внѣшнемъ санитарномъ состояніи. Даже въ Тифлисѣ та часть города, гдѣ находятся источники, является самой грязной и самой антисанитарной и неблагоустроенной. Въ Боржомѣ кое-что еще устроено (каптажъ, военныя зданія); въ Абастуманѣ все, что было устроено, разрушено и разграблено, такъ что всѣ перечисленные выше города-курорты являются только дарами природы, рука же человѣка, кромѣ Гагръ, очень мало сдѣлала для ихъ рациональнаго использованія въ цѣляхъ облегченія больного человѣка.

Теперь, въ періодъ созидательной работы Республики, должно быть обращено самое серьезное вниманіе на благоустройство ея курортовъ вообще и въ частности курортовъ-городовъ. Въ развитіи и процвѣтаніи этихъ курортовъ, помимо самихъ городовъ, и Союза Городовъ Республики, въ сильной степени заинтересовано само государство, и прежде всего въ цѣлесообразномъ использованіи этихъ курортовъ для улучшенія постановки народнаго здравія въ странѣ; заинтересовано оно и экономически, такъ какъ при правильной постановкѣ курортнаго дѣла и при тѣхъ естественныхъ богатствахъ, какими обладаетъ Республика, курорты эти могутъ и будутъ привлекать къ себѣ больныхъ въ большомъ количествѣ и изъ заграницы. Поэтому государство, въ лицѣ своего Департамента Народнаго Здравія, будетъ завѣдывать всѣми курортами, имѣющими общегосударственное значеніе, такъ какъ оно обладаетъ большими средства-

ми для правильного и рациональнаго устройства курорта и скорѣе учесть общегосударственные интересы, тѣмъ отдѣльные города. Но 1) курорты, имѣющіе мѣстное значеніе могутъ быть управляемы своими городскими самоуправлениями. Таковыми курортами можно считать изъ городовъ Сурамъ, Коджоры, отчасти Манглисъ. 2) Города-курорты, обладающіе хорошо развитой муниципальной организацией и солидными врачебно-санитарными силами, сами могутъ завѣдывать своими курортами и развивать ихъ при помощи и содѣйствіи государства. Таковыми городами, имѣющими значеніе курортовъ являются Тифлисъ и Сухумъ.

Воржомъ, Абастуманъ и Гагры, которые по своимъ качествамъ имѣютъ первостепенное значеніе, и въ развитіи и процвѣтаніи которыхъ заинтересована вся Республика, должны находиться въ вѣдѣніи государства тѣмъ болѣе, что эти города являются чрезвычайно маленькими съ небольшимъ муниципальнымъ хозяйствомъ и со слабыми (если не несуществующими) санитарно-врачебными организациями.

Земская и городская жизнь.

(ОБЗОРЪ).

„Критическѣе“ положеніе земскихъ финансовъ, какъ правильно опредѣлили его сами Земцы на совѣщаніи въ Комитетѣ Союза Земствъ, по всѣмъ признакамъ будетъ длительнымъ и, вѣроятно, такъ же, какъ и въ городахъ надолго останется центральнымъ вопросомъ муниципальной жизни. Правительство озабочено этимъ не менѣе земства, о чемъ свидѣтельствуетъ единогласно и безъ преній принятый 11 сего мая Учредительнымъ Собраніемъ декретъ объ отпускѣ въ распоряженіе Правительства 100 милліоновъ на выдачу займовъ земствамъ и 6 милліоновъ руб. Кутаисскому городскому самоуправленію.

Эта сумма едва-ли будетъ достаточна, — чтобы удовлетворить хотя-бы самую острую нужду. — Ростъ земскихъ и городскихъ смѣтъ идетъ крайне быстро. Такъ, бюджетъ Лечхумскаго земства въ 1919 г. едва достигалъ 5 мил., а на 1920 онъ достигъ уже 25 милліоновъ; Тіанетское уѣз. зем. собр. въ мартѣ утвердило смѣту на 1920 г. въ суммѣ 28.670.579 руб., Зугдидское уѣз. земское собраніе въ концѣ февраля заключило свою смѣту въ суммѣ около 60 милліоновъ, причемъ почти „треть“ валового дохода земства составляютъ лѣсныя

операци^{*)}. Большой расходъ, вѣроятно, вызванъ постройкой жел. дор. пути Сенаки-Зугдиды. Борчалинское земство исчислило свои бюджеты съ 1 июля 1919 по 1 июля 1920 г. въ суммѣ около 60 милліоновъ ^{**}). Не имѣя подробныхъ данныхъ по означеннымъ смѣтамъ можно быть, однако, увѣреннымъ, что безъ поддержки Правительства эти земства не будутъ въ состояніи ихъ выполнить. Тифлисское уѣз. земство испрашиваетъ у правительства заемъ въ 2.000.000 рублей, Душетское только что получило изъ казны 2.000.000 руб. на продовольственное дѣло, Горійское возбудило вопросъ о выпускѣ облигаціоннаго займа въ 10.000.000 руб. Не слѣдуетъ забывать, что почти всѣ доходныя смѣты земствъ въ среднемъ содержатъ до 40% правительственныхъ дотаций и пособій ^{***}). Большой интересъ представляетъ изученіе Горійской уѣз. смѣты на 1919—1920 г. Первоначальная смѣта была составлена очереднымъ зем. собр., вѣроятно, осенью прошлаго года и въ мартѣ подвергалась пересмотру зем. собранія. Изученіе цифръ бюджета, характеризую земскую жизнь, позволяетъ судить объ основныхъ теченіяхъ земской мысли. Основную смѣту мы приводимъ въ обработкѣ А. Гончарова^{*)}, а пересмотрѣнную по даннымъ, опубликованнымъ въ газетѣ „Борьба“ (№ 74 отъ апрѣля 1920 „Зем. и гор. жизнь“).—См. Смѣту на стр. 48—49.

Къ сожалѣнію, мы не имѣемъ возможности останавливаться на всѣхъ измѣненіяхъ, внесенныхъ Земскимъ Собраніемъ въ свою первоначальную смѣту, которыя вызваны, какъ намъ кажется, не только общимъ вздорожаніемъ но и другими требованіями жизни.—Въ приходной смѣтѣ поражаетъ то, что главнымъ источникомъ земскихъ финансовъ является не земское обложение или сборы, не земскіе доходы отъ предпріятій и даже не земскія продовольственныя операціи, а правительственная помощь и займы. Дѣйствительно, если въ первоначальной, основной смѣтѣ пособия отъ правительства и займы достигали очепь крупной суммы равной 30,7% всѣхъ доходовъ, то въ пересмотрѣнной смѣтѣ эти статьи равняются 36,074 тыс. рублямъ, 7_{5,3}% всѣхъ доходовъ. Это обстоятельство подтверждаетъ фактъ „крѣпческаго“ положенія земскихъ финансовъ. Если мы исключимъ изъ земскихъ расходовъ суммы расходовъ общегосударственнаго характера (§ 1 см.), оставшіеся и

*) Газ. „Борьба“ № 75 (630).

***) Газ. „Борьба“ № 68 (623).

***) См. А. Гончаровъ „Смѣты уѣз. зем.“ „Кавказскій Городъ“. № 13—15.

послѣ пересмотра смѣты относительно всѣхъ расходовъ безъ измѣненія (3.559.000 руб. или $19,3\%$ 9.719.000)— $19,3\%$), то окажется, что въ основной смѣтѣ помощь правительства на специально земскія нужды выражалась въ суммѣ равной $21,4\%$, а послѣ ея пересмотра эта помощь (вмѣстѣ съ займами) достигаетъ невѣроятной суммы равной 52% смѣты. Типично земскія поступления, какъ налоги и сборы съ недвижимостей торговыхъ и промысл. предприятий, такъ же какъ и отъ оброчныхъ статей понижаются съ $44,3\%$ ($23,3+9,3+12,2$) до $15,5\%$ ($7,1+3,3+5,1$). Это уже достаточно ясно говорить о ненормальномъ положеніи земскихъ финансовъ.—Сравненіе расходной смѣты указываетъ на извѣстное сокращеніе ассигнованій на выполнение основныхъ земскихъ задачъ, такъ—по народному образованію, вмѣсто $25,3\%$ всей смѣты, значится $17,3\%$; по медицинѣ и санитаріи расходуетъ не $13,5\%$, а $8,8\%$; агропомическая помощь почти безъ измѣненія, всего $5,5\%$ смѣты (было $5,1\%$); обращено больше вниманія на дорожное дѣло, вмѣсто $2,2\%$ ассигновано $11,3\%$ смѣты.

Довольно значительно увеличиваются расходы по содержанию земскаго управленія. На первый взглядъ можетъ показаться обратное, ибо по этой статьѣ расходъ относительно сократился, вмѣсто $8,6\%$ ассигновано всего $4,5\%$ смѣты, процентъ значительно ниже средняго, бывшаго въ русскомъ земствѣ, но этотъ выводъ былъ бы ошибоченъ, такъ какъ въ смѣтѣ отдѣльно показаны эксплуатационныя расходы по земскимъ предприятиямъ, достигающіе $15,7\%$ и по всѣмъ вѣроятіямъ, изъ 5.687.000 руб., ассигнованныхъ на дорожное дѣло, часть расходовъ, и не малая, падаетъ на „техническую часть“, т. е. на то, что обычно входило въ расходы ассигнуемыя на содержание Управы. Такимъ образомъ, весь расходъ на земское управленіе выразится примѣрно въ $20—25\%$ всей смѣты, тогда какъ по основной смѣтѣ этотъ расходъ составлялъ всего около 20% ($8,6\%+10,8+часть\ 2,2\%$).—Новыми расходами являются отчисления въ пользу тѣмъ и въ фондъ пенсіонной кассы, составляющіе $11,2\%$ смѣты ($3,8\%+7,9\%$); нельзя, конечно, возражать противъ этихъ расходовъ, они вызваны жизнью, но, къ сожалѣнію пенсіонная касса обслуживаетъ интересы не всего населенія, а только служащихъ въ земствѣ и потому расходъ на нее долженъ быть отнесенъ въ рубрику расходовъ по содержанию Земскаго Управленія, вслѣдствіи чего весь расходъ по этой смѣтѣ выразится уже не въ $20—25\%$ смѣты, а на $7,9\%$ больше. Только что разсмотрѣнная нами смѣта обращаетъ на себя вниманіе еще и тѣмъ, что, кажется, это первая смѣта составленная, прав-

да не совѣмъ точно, но все же приблизительно также, какъ составлялись русскія земскія смѣты, что значительно облегчаетъ ея изученіе. Остается лишь пожелать, чтобы всѣ Земства послѣдовали примѣру Горійскаго и при составленіи своихъ смѣтъ пользовались бы пояснительной запиской по составленію земскихъ смѣтъ и раскладокъ, изданной Мин. Вн. Д., что дало бы возможность дѣлать систематическіе сводки и обзоры земской жизни.

Располагая чрезвычайно небольшими свѣдѣніями о финансовомъ положеніи городовъ, мы по всѣмъ даннымъ можемъ утверждать, что ихъ положеніе немногимъ отличается отъ земскаго. Такъ, на послѣднемъ засѣданіи Главнаго Комитета Союза Городовъ Грузіи, въ концѣ апрѣля, было установлено, что задолженность городовъ союза сильно увеличивается. На 1 января 1919 г. города должны были 700.000 р., на 1 января 1920 г. 4 милліона и на 1 апрѣля уже 7 милліоновъ рублей, и это по отдѣлу продовольственному, который для многихъ городовъ является, вѣроятно, самымъ доходнымъ и жизнеспособнымъ. Тяжелое финансовое положеніе гор. Гори, вызванное землетрясеніемъ, обратило на себя особое вниманіе правительства: въ распоряженіе Мин. Вн. Д. открытъ кредитъ до 1 милліона рублей для ликвидаціи служащихъ и на выдачу жалованія оставшимся; поручено Мин. Вн. Д. представить докладъ о дѣлахъ Горійскаго самоуправленія и о реконструкціи его *).—О финансовомъ положеніи г. Тифлиса можно будетъ подробно говорить, когда будетъ, наконецъ, утверждена Город. Думой смѣта на 1920 годъ, пока же достаточно указать, что расходная смѣта города исчислена управой въ суммѣ приблизительно 250 милліоновъ, тогда какъ доходовъ предвидится всего около 70 милл.—Говоря о Тифлисскомъ Городскомъ Самоуправленіи, нельзя не остановиться на дѣятельности продовольственнаго отдѣла Тифлисской Гор. Управы. Отдѣлу удалось нѣсколько организовать снабженіе рабочихъ и служащихъ города; выдача продуктовъ производится непосредственно изъ лавокъ продовольств. отдѣла 50.000 служащимъ и только 15.000 получаютъ черезъ кооперативы; за январь выдано: сахару 1.200 пуд., рису 2.400 п., керосину 10.000 пуд., дровъ 700 куб. саж. (заготовки прод. отдѣл.); хлѣба 20.902 п.; выпекается хлѣбъ въ трехъ городскихъ хлѣбопекарняхъ до 1.300 пуд. въ сутки; зерно перемалывается на собственной мельницѣ въ Орточалахъ; хлѣбъ отпускается по 5 руб. за фунтъ.

*) Газ, „Борьба“ № 93 отъ 27 апрѣля 1920 г.

Для всего населенія города Тифлиса открыто 8 продовольственных лавокъ, гдѣ продаются продукты первой необходимости; ежедневная выручка отъ продажи отъ 10 до 30 тысячъ рублей.— Отдѣломъ организована мануфактурная торговля въ городѣ изъ первыхъ рукъ, что создало сильную конкуренцію и понизило цѣны; первое время отдѣлъ могъ продавать мануфактуру на 40—50% и, во многихъ случаяхъ, на 100% ниже рыночной цѣны.—

Все населеніе снабжается жидкимъ топливомъ, въ день 15-ть городскихъ бочекъ развозятъ по городу до 3.000 пудовъ керосина, который продавался по 1 р. 65 к. и только послѣ Бакинскихъ событій отпускается по 4 р. 30 к. фуптъ.— Въ февралѣ мѣсяцѣ имѣлось у продовол. отдѣла товаровъ на сумму 45.974.694 рубля.— За тотъ же мѣсяць распределено товаровъ:

1. Среди служащихъ и рабочихъ общественныхъ, правительственныхъ, городскихъ и частныхъ учреждений на 3.562.790 руб.

2. Среди служащихъ и рабочихъ городскихъ учреждений. 1.434.950 рублей.

3. Среди городскихъ учреждений на 1.341.197 руб.

4. Среди прочихъ учреждений на 607.780 руб.

5. Среди остального населенія на сумму—14.396.924 руб. Всего было распределено на 21.237.641 руб.

Товаровъ рабочаго стола (хлѣба, риса и сахара) въ февралѣ имѣлось на 4.821.880 руб. и было распределено на 4.089.190 рублей. Отдѣлъ предполагаетъ организовать въ большихъ размѣрахъ продажу обуви, посуды, электрической арматуры, стекла и др.—

Оборотъ прод. отдѣла за 1919 г. достигъ до 200.000.000 руб.

Союзъ Городовъ 8 марта 1920 г. рѣшилъ передать свой оптово-розничный магазинъ прод. отдѣлу Тиф. Гор. Упр., при условіи, чтобы товары Союза обязательно продавались по цѣнамъ, установленнымъ Союзомъ на коммисіонныхъ пачалахъ. Нельзя не отмѣтить исключительнаго значенія Союза Городовъ Грузіи въ жизни городскихъ самоуправленій. Операціи хозяйственнаго, а нынѣ коммерческаго отдѣла Союза за время съ 1 августа 1918 г. выразились въ такихъ цифрахъ: на 1-ое августа 1918 г. было товаровъ, полученныхъ отъ Всерос. Союза Гор. на 1.700.000 руб., остатокъ на 1 января 1919 года—2.500.000 руб., прибыль на 1-ое января 1919 года—2 милліона руб., не считая 500.000 руб. прибыли отъ операцій соединенной комиссіи (по снабженію населенія хлѣбомъ).

Въ 1919 г. поступило товаровъ на 18 милліоновъ руб., отпущено на 21 милліонъ, остатокъ на 1 января 1920 г.—7 милліоновъ

руб., прибыль за 1919 г. около 7 миллионъ руб., въ январѣ 1920 г. куплено товаровъ на 1½ мил. руб., въ февралѣ и мартѣ на 20 миллионъ руб., въ апрѣлѣ на 24 миллионъ.—Такъ какъ главными потребителями Союза являются города, то изъ этихъ цифръ ясно, какое значеніе въ ихъ экономической жизни играетъ Союзъ: каковъ бы не былъ курсъ денежныхъ знаковъ, покупка въ одинъ мѣсяць товара на 24 миллионъ столь значительна, что не можетъ не отражаться на спекулятивномъ рынкѣ.—Значительно расширяется отдѣлъ дѣльныхъ предпріятій.

— Медико-Санитарный отд. предложилъ всѣмъ городскимъ самоуправлениямъ составить сметы на содержаніе больницъ и обще-санитарныхъ учрежденій.—Города должны заявить, какую часть расходовъ они могутъ нести въ области санитаріи.—Союзъ Городовъ изыщетъ источники пополненія недостающихъ средствъ. Отдѣлъ разрабатываетъ планъ борьбы съ дѣтской смертностью, съ туберкулезомъ, венерическими болѣзнями, маляріей и съ алкоголизмомъ, а также вопросы о правильной постановкѣ медицинской статистики, какъ въ центрѣ, такъ и на мѣстахъ.

— Работы технического отдѣла получили уже общую извѣстность.

— Въ области инструктированія городовъ—технич. отдѣломъ разработанъ проектъ бань, боевъ, водопровода, мусоросжигательныхъ печей и т. д.

— Проектъ боевъ составленъ, согласно заданіямъ медик.-санит. отдѣла, трехъ типовъ.—Разработаны проекты 4 типовъ больницъ. Составленъ проектъ перестройки больницы въ Телавѣ. Заканчиваются проекты бань для Поти и Самтреді пересоставляется смета къ проекту Кутаисскаго водопровода къ проекту инж. Курдіани. Проектируется водопроводъ для Сухума и Телава. Проектируется мусоросжигательная печь для Кутаиса. Разработаны проекты 4 типовъ школь (одно и двухклассная). Для Сурама составленъ проектъ театра; самый театръ уже строится. Составленъ проектъ мостовъ для Ланчутскаго района. Заканчиваются проекты трамваевъ коннаго для г. Кутаиса и съ механической тягой для Телава. Производятся работы по укрѣпленію оползней въ Сигнахѣ. При участіи технического отд. въ г. Хони сооружается гидро-электрическая станція въ 200 лошадиныхъ силъ; въ Телавѣ перестраивается мельница и электрическая станція; въ Душетѣ сооружается электрическая станція; въ Сигнахѣ при электр. станціи строится мельница; въ Ланчухтахъ заканчивается мельница; въ Самтреді сооружается электр. станція въ 150 лошадиныхъ силъ и мельница. Технич. отд. имѣетъ, какъ извѣстно, цѣлый рядъ предпріятій.

— Механическія мастерскія дали въ 1919 г. чистаго дохода 483 тыс. Деревообдѣлочная мастерская за 3½ мѣсяца дала чистый доходъ въ 86 тыс. р. Типографія за 1919 г.—679.854 руб. Хорошо поставленъ кожевенный заводъ. Налаживается производство, недавно приоб- рѣтенной на половинныхъ пачалахъ, фабрики гнutoй мебели. Техни- ческій отдѣлъ принимаетъ участіе въ работахъ по восстановленію г. Гори и по выработкѣ сеймостойкихъ жилищъ.

— Не мало сдѣлано при посредствѣ технического отдѣла и по съемкѣ городовъ. Произведены межевыя работы въ Телавѣ, Хашу- рахъ, Озургетахъ и Лапчхутахъ. Полевая работа уже закончена, теперь заканчиваются камеральныя работы. Предположено произвести съемку г. Тифлиса. Приступлено къ регулированію городовъ. Боль- шая заслуга передъ городами будетъ за Союзомъ Городовъ, когда ему удастся закончить эту огромную работу. Снятіе плановъ город- скихъ поселеній чрезвычайно важно для муниципальной работы по многимъ отдѣламъ городского хозяйства, и, между прочимъ, безъ плана невозможно произвести переоцѣнку городскихъ недвижи- мостей. На 8-ое іюня назначенъ съѣздъ представителей городовъ, гдѣ этотъ вопросъ въ порядкѣ дня. Намѣчена слѣдующая программа:

1. Доклады съ мѣстъ.
2. Доклады Отдѣловъ Главнаго Комитета С. Г.
3. Отчетъ за 1919 годъ.
4. Смета 1920 г.
5. Бюджетное право городовъ.
6. Муниципальная политика.
7. Выборы Главнаго Комитета и Ревизионной Комиссiи.
8. На Съѣздѣ возникшіе вопросы.

Попутно мы должны отмѣтить и привѣтствовать начинанія статистическаго отд. Ком. Земствъ, выработавшаго совместно съ представителями цент. статистическаго комит. и др. стат. организ. основныя положенія инструкціи для земскихъ и городскихъ статисти- ческихъ организацій. Безъ статистики немыслима правильная ра- бота ни въ земствѣ, ни въ городѣ, и отсутствіе этого элементарнаго условія при разрѣшеніи почти всякаго вопроса очень сказывается. Чѣмъ скорѣе будетъ заполненъ этотъ пробѣлъ, тѣмъ скорѣе на- ладится планомерная работа земствъ и городовъ.

„Долголѣтній опытъ земствъ Россіи показалъ, что никакое земское мѣропріятіе не можетъ быть правильно поставлено и успѣш- но проведено въ жизнь безъ предварительнаго всесторонняго изуче- нія и освѣщенія его опытыми данными, подтверждающими, какъ

цѣлесообразность, такъ и финансовую осуществимость даннаго мѣропріятія“, читаемъ мы въ докладѣ Гудаутской Земск. Управы чрезвычайному собранію, созванному въ декабрь 1919 года, „безъ этого предварительнаго, всесторонняго изученія и освѣщенія земство рискуетъ встрѣтить отрицательное отношеніе къ предпринятому мѣропріятію со стороны населенія, вызвать его недовѣріе и тѣмъ самымъ остановить начатое дѣло, затративъ на него непроизводитель-но денежные средства“; эта разработка должна выполняться коллективнымъ трудомъ, гарантирующимъ отъ одностороннихъ взглядовъ и увлеченій. „Это положеніе важно для всякаго земства вообще, а для молодого, какъ Гудаутское, въ особенности“, продолжаетъ Управа, предлагая земскому собранію создать постоянно дѣйствующіе совѣты школьный и медицинскій. Отличная, подлинно земская мысль и для ея выполненія необходима хорошая статистика.

Мысль объ организаціи коммунальнаго банка все еще находится въ стадіи предварительнаго обсужденія. 19 марта состоялось совѣщаніе по этому вопросу изъ представителей Ком. Земствъ, Союза Городовъ, Бюджетно-Фин. Комис. Учредит. Собранія, Мин. Фин., Госуд. Банка, Торгово-Промыш. Палаты, Московскаго Народ. Банка. Высказывалось мнѣніе, что Банкъ, открытый городами, скорѣе привлечетъ довѣріе частнаго капитала.

Много попытокъ сдѣлано, какъ городами, такъ и земствами въ дѣлѣ упорядоченія администраціи и милиціи. Безъ созданія хорошо дисциплинированнаго кадра гражданъ—милиціонеровъ демократіи непосильно закрѣпить гражданскій правопорядокъ на мѣстахъ. По этому поводу Горійское земство отмѣчаетъ, что нельзя все приписывать плохой организаціи администраціи или милиціи, такъ какъ главная причина лежитъ въ общихъ условіяхъ жизни уѣзда, въ низкомъ культурномъ уровнѣ населенія“ *). Конечно, это такъ, но все же надо употребить всѣ усилія, чтобы скорѣе создать возможность населенію мирно трудиться.

Тутъ мы сталкиваемся еще съ однимъ очень острымъ для земства вопросомъ, съ недостаткомъ подготовленныхъ людей на мѣстахъ для земской работы. Такъ, Горійское уѣздное земство отмѣчаетъ, что „главнымъ тормазомъ въ работѣ тѣми является полное отсутствіе грамотныхъ людей въ селахъ; въ виду чего дѣятельность тѣми идетъ очень вяло“, **) „Надо отмѣтить, говорится въ отчетѣ

*) Газ. „Борьба“ № 73 отъ 31 марта 1920 г.

**) Газ. „Борьба“ № 73.

объ Агбулахскомъ районномъ земствѣ, что население въ общемъ и цѣломъ относится къ общественнымъ работникамъ недовѣрчиво, подозрѣвая ихъ въ своекорыстіи. Проявить себя въ должной мѣрѣ земство не можетъ за отсутствіемъ средствъ, а бездѣятельность его вызываетъ недовольство населенія“ *). Отсутствіе работниковъ замѣчается и въ другихъ отрасляхъ земской жизни: въ Лечхумскомъ уѣздномъ земствѣ нѣтъ уѣзднаго агронома. **) Тоже наблюдается и въ области медицины: недостатокъ врачей заставляетъ земства допускать „фельдшеризмъ“, что всегда такъ избѣгалось въ Россіи; въ Лечхумскомъ Уѣзд. земствѣ 7 фельдшерскихъ пунктовъ, въ Горійскомъ 12 самостоятельныхъ фельдш. пунктовъ и въ Зугдидскомъ 16 фельдш. пунктовъ.

Нельзя не привѣтствовать, что въ Зугдидскомъ уѣзд. земствѣ *всѣ земскіе врачи, кромѣ врачей центральной больницы не имѣютъ права заниматься частной практикой, и врачебная помощь, какъ амбулаторная, такъ и на дому, оказывается бесплатно.* Также и въ Лечхумскомъ уѣздѣ „земскіе врачи лишены права заниматься частной практикой и медицинская помощь оказывается за небольшую плату“. Принципъ бесплатности медицинской помощи и традиція, позволяющая заниматься частной практикой, созданы—врачами общественниками, лучшими представителями интеллигенціи, сдѣлавшими земскую медицину гордостью Россіи, что было отмѣчено на Всемирной Гигиенической Выставкѣ въ Дрезденѣ въ 1911 году.—Отсутствіе подготовленныхъ работниковъ сказывается и въ школьномъ дѣлѣ и почти всѣ земства заботятся о поднятіи уровня знаній народнаго учителя устройствомъ курсовъ или командированіемъ ихъ на курсы. Въ одномъ изъ земствъ введено внѣшкольное обученіе для взрослыхъ, причемъ занятія поручено вести школьному учителю по вечерамъ, что не можетъ не отразиться дурно на школьномъ дѣлѣ. Такое совмѣстительство было признано желательнымъ еще на первомъ обще-земскомъ съѣздѣ по народн. образ. въ Москвѣ въ 1908 году. Все это вызвало, конечно, недостатокъ подходящихъ работниковъ.

Интересно отмѣтить съѣздъ рабочихъ и служащихъ городовъ и земствъ Грузіи, бывший въ Тифлисѣ 17 и 18 мая. Главной темой было обсужденіе вопроса о трудовомъ договорѣ, проектъ котораго рассматривается въ Учредительномъ Собраніи въ юридической комиссіи. Послѣ горячихъ преній съѣздъ призналъ, что *трудовой*

*) Газ. „Борьба“ № 88 отъ 21 апр. 1920 г.

**) Газ. „Борьба“ № 79.

договоръ распространяется на всѣхъ служащихъ и рабочихъ, какъ государственныхъ, такъ и земскихъ и городскихъ учреждений.

Аграрная реформа, проводимая земствами, почти заканчивается, всѣ земли подлежащія передачѣ въ государственный фондъ уже приняты и теперь начинается вторая часть работы—продажа земельныхъ участковъ безземельнымъ гражданамъ.

Почти всѣ земства, въ томъ числѣ и многія тѣми, при выполненіи своихъ работъ, особенно по дорожному, водопроводному и отчасти строительному дѣлу, вынуждены прибѣгать къ натуральной повинности, причемъ отмѣчается, что населеніе довольно охотно (Озургетскій уѣздъ) отбываетъ эту повинность, благодаря чему удается съ помощью технического аппарата уѣздной управы кое-что сдѣлать въ области благоустройства.

Въ заключеніе нашего обзора необходимо отмѣтить, что какъ земская, такъ и городская жизнь все еще не привлекаетъ большого вниманія мѣстной печати и свѣдѣнія о творческой и созидательной работѣ, идущей въ провинціи, въ общемъ чрезвычайно скудны и рѣдки.—Единственнымъ, исключеніемъ является официальная газета „Борьба“, безъ которой мы, вѣроятно, почти не знали бы, что свершается въ земской и городской жизни Грузіи.—Само земство начинаетъ создавать свои органы печати: такъ, издается „Вѣстникъ Гурійскаго земства“; Комит. Союза Земствъ тоже приступилъ къ печатанію своего органа „Земство“, ставящаго себѣ задачу обслуживать тѣми.

В. Яновичъ.

Смѣта Горійскаго Уѣзда
(въ рубляхъ)

Предметы расходовъ	Основная смѣта	Пересмотрѣнная смѣта
§ 1. Участіе въ расходахъ правительственныхъ учреждений (админист. и судебныя учрежд.).	3.559.000 19,3%	9.719.000 19,3%
§ 2. Содержаніе Земскаго Управленія	1.587.600 8,6%	2.278.000 4,5%
§ 3. Устройство и содержаніе заключенія	60.000 0,3%	110.000 0,2%
§ 4. Дорожная повинность	400.000 2,2%	5.687.000 11,3%
§ 5. Народное образованіе	4.781.100 25,9%	8.767.000 17,8%
§ 6. Общественное призрѣніе	—	100.000 0,2%
§ 7. Медицинская часть	2.486.400 13,5%	4.469.000 8,8%
§ 8. Ветеринарная часть	240.000 1,3%	346.500 0,7%
§ 9. Расходы по содѣйствию экономическаго благосостоянія	942.600 5,1%	2.682.000 5,5%
§ 10. Уплата долговъ	770.500 4,2%	1.000.000 0,2%
§ 11. Разныя расходы	1.486.000 8,1%	2.698.000 5,3%
Статья 2. Эксплуатационныя расходы по земскимъ предпріятіямъ	1.988.150 10,8%	7.913.000 15,7%
§ 12. Ст. 2. (кап. пенсіон. кассы) Отчисленіе на образованіе капиталовъ	—	4.000.000 7,9%
§ 13. Запасная сумма	130.250 0,7%	—
Отчисленія въ пользу тѣми	—	1.688.000 3,3%
Итого	18.432.440 100%	50.557.500 100%

го Земства на 1919—1920 г.

и въ ‰‰‰).

Предметы доходо́въ	Основная смета	Пересмотрѣнная смета
Зачисленіе свободныхъ остатковъ:		
а) иеимѣющая опредѣленнаго назначенія наличность	—	—
б) Недоимка по земскимъ сборамъ, признаваемая благонадежной къ поступленію	500.000 2,7‰	500.000 1,0‰
§ 1. Доходы, съ принадлежащихъ земству имуществъ и оброчныхъ статей	2.230.000 12,2‰	2.620.000 5,1‰
§ 2. Разные сборы (санит. налогъ)	2.000.000 10,8‰	2.813.000 5,6‰
§ 3. Пособія земству и возвратъ расходовъ (поступленія отъ правительства и займы)	4.666.440 25,3‰	25.487.000*) 50,3‰
§ 4. Разныя поступленія	2.020.000 11,0‰	3.307.500**) 6,5‰
Ст. 3. Поступленія изъ продовольственныхъ суммъ	1.000.000 5,4‰	10.587.000 21,0‰
§ 5. Съ документовъ на право торговли и промысловъ (налоги и сборы съ торговли и промысл.).	1.720.000 9,3‰	1.712.000 3,3‰
§ 6. Сборы съ недвижимыхъ имуществъ	4.300.000 23,3‰	3.585.000 7,1‰
Итого	18.436.440 100‰	50.557.500 100‰

*) Въ этой суммѣ значится и 10 миллионный облигаціонный заемъ.

**) Кроме „разныхъ поступленій“, въ этой суммѣ показано 1.650.500 рублей, составляющіе или дефицитъ сметы или необозначенные въ отчетѣ газ. „Борьба“ № 174.—

АРМЕНІЯ.

(Отъ нашего корреспондента).

С М Ъ Т А

города Эривани на 1920 годъ.

По смѣтѣ гор. Эривани на 1920 г.

Расходъ нечисляется въ суммѣ 41.753.000 руб.

Доходъ " " " 36.880.000 руб.

Дефицитъ около 8.000.000 руб.

Городская Управа еще въ началѣ 1919 г. твердо была убѣждена въ томъ, что обыкновенными налогами ни въ коемъ случаѣ не возможно покрыть расходы города, и что единственнымъ и самымъ рациональнымъ средствомъ надо считать созданіе и развитіе въ широкомъ масштабѣ городскихъ доходныхъ предприятий и обработку городскихъ нахотныхъ земель.

Въ 1919 г. городъ приобрѣлъ электрическую станцію, основалъ кожевенный и мыловаренный заводы, завелъ городскіе огороды, посѣвы, открылъ сапожную и чувячную мастерскія и т. п.

Результаты такого направленія вполне оправдали надежды Городской Управы, что видно изъ слѣдующихъ данныхъ.

По смѣтѣ на 1920 г. сборъ съ недвижимыхъ имуществъ составляетъ только 6% бюджета, между тѣмъ, прежде этотъ сборъ занималъ первое мѣсто, составляя 45—47%.

Остальные сборы, включая туда и непудный сборъ, составляютъ только 6%.

Доходы съ городскихъ имуществъ и земель 27%

Доходы съ городскихъ предприятий 47%

Пособіе отъ правительства и возвратъ расходовъ . . 14%

Расходы выражаются въ слѣдующемъ видѣ:

Медико-санитарная часть 36%

Благоустройство города 24%

Содержаніе городского управленія . . . 15%

Содержаніе городскихъ предприятий . . 12%

Уплата долговъ 5%

Народное образованіе 4%

Остальные расходы 4%

Городъ принимаетъ крупное участіе въ дѣлѣ снабженія населенія продовольствиемъ и предметами первой необходимости: ежедневно выпекается въ собственныхъ пурняхъ 900 пуд. хлѣба.

Продовольственные продукты и предметы первой необходимости а также и мануфактуру городъ раздаетъ населенію по особымъ карточкамъ при содѣйствіи мѣстныхъ кооперативовъ.

ПОЧТОВЫЙ ЯЩИКЪ.

1. Вопросъ. Общественныя Управленія снабжаютъ свои обязательныя постановленія карательной санкціей, указывая на грозящее ихъ нарушителямъ наказаніе. Какое значеніе имѣетъ такое указаніе, если исполнительные органы этихъ управленій лишены права самостоятельно, не обращаясь къ суду, налагать наказаніе? Будутъ-ли суды, коимъ подсудны дѣла о нарушеніяхъ обязательныхъ постановленій, при опредѣленіи наказанія руководствоваться обязательными постановленіями?

1. Ответъ. Такое указаніе носить характеръ только напоминанія объ отвѣтственности за нарушеніе обязательныхъ постановленій. Наказанія, къ коимъ могутъ быть приговорены въ судебномъ порядкѣ виновные въ ихъ нарушеніи, опредѣлены въ ст. 29 (по постановленію Россійскаго Временнаго Правительства 17 марта 1917 года, „Собран. Узакопеній“, ст. 376) устава о наказаніяхъ, налагаемыхъ мировыми судьями, если нарушеніе означенныхъ постановленій не предусмотрено другими карательными постановленіями (ст. 110¹ Городового Положенія).

Поэтому указанія на всякія иныя наказанія лишены значенія и судъ ими нисколько не связанъ. Помимо того необходимо замѣтить, что не всякое постановленіе, именуемое „обязательнымъ“, снабжено санкціей на случай его нарушенія, а только издаваемыя по предметамъ, перечисленнымъ въ ст. 108 Гор. Пол.

2. Вопросъ. Въ правѣ ли мѣстныя самоуправленія взыскивать канцелярскій сборъ съ просителей за выдаваемыя послѣднимъ удостовѣренія, официальные справки и т. д?—Если въ правѣ, то въ какомъ размѣрѣ?

2. Ответъ. Согласно ст. 131 Общаго Учрежденія Губернскаго (т. 11 Св. Зак.), лица, просящія о выдачѣ копій съ опредѣленій или другихъ бумагъ, обязаны представить, кромѣ подлежащей гербовой пошлины, по двадцати копѣекъ за каждый листъ просимой ими копіи, каковыя деньги обращаются въ пользу канцелярій присутственныхъ мѣсть.

3. *Вопросъ.* Въ какомъ порядкѣ возбуждается уголовное преслѣдованіе противъ служащихъ мѣстныхъ самоуправленій какъ за преступныя дѣянія по службѣ, такъ за обще-уголовныя дѣянія?

3. *Отвѣтъ.* Уголовное преслѣдованіе за преступныя дѣянія по службѣ возбуждается прокуроромъ того судебного установленія, коему подсудно дѣло. Жалобы и объявленія частныхъ лицъ, сообщенія присутственныхъ мѣстъ и должностныхъ лицъ о преступныхъ дѣяніяхъ, наказаніе за которыя налагается по суду, а равно приносимыя служащими повинны, обращаются или непосредственно къ прокурору того судебного мѣста, коему подсудно дѣло, или же къ ближайшему лицу прокурорскаго надзора, которое передаетъ таковыя подлежащему прокурору (ст. 9 постановленія Росс. Врем. Прав. „объ уголовной и гражданской отвѣтств. служащихъ“ отъ 11 апрѣля 1917 г.).

Уголовное же преслѣдованіе противъ тѣхъ же служащихъ за общія преступныя дѣянія возбуждается въ общемъ для всѣхъ гражданъ порядкѣ.

4. *Вопросъ.* Освобождены ли мѣстныя самоуправленія отъ уплаты гербоваго сбора.

4. *Отвѣтъ.* Не подлежатъ оплатѣ гербовымъ сборомъ всѣ письменныя сношенія городскихъ и земскихъ самоуправленій съ правительственными установленіями и должностными лицами, въ томъ числѣ и всѣ судопроизводственныя бумаги.

Оплатѣ же подлежатъ акты и документы по сдѣлкамъ мѣстныхъ самоуправленій между собою, съ казною, или съ частными лицами (п. п. 2 и 3. ст. 2 Уст. о Герб. Сб.), при чемъ по сдѣлкамъ съ казною гербовый сборъ уплачивается самоуправлениями. Однако, когда имущественныя сдѣлки съ казною заключаются не на основаніи публичныхъ торговъ, казеннымъ управленіямъ предоставляется, по взаимному соглашенію съ ними, принять на себя уплату гербоваго сбора, частью или вполнѣ (п. 3 ст. 2 того же Устава).

Издатели: Союзы Гор. и Земствъ Респ. Грузін.

Редакторы: } А. Бритнева.
 } Л. Натадзе.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1920 ГОДЪ
Ежемесячный журналъ по вопросамъ мѣстнаго управления
на грузинскомъ и русскомъ языкахъ.

ГОРОДЪ

3-й годъ изданія

12 №№ въ годъ

и ЗЕМСТВО

(быв. „КАВКАЗСКІЙ ГОРОДЪ“)

Органъ Союзовъ Городовъ и Земствъ Респуб. Грузіи.

Редакторы: А. С. Бритнева, Л. Я. Натадзе.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА

На годъ 500 р.
На 6 мѣсяцевъ 275 р.
На 3 мѣсяца 140 р.
Цѣна отдѣльнаго номера 30 р.

ПЛАТА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ

Строка петита впереди текста 15 р.
„ позади текста 10 р.
Для „лицъ“, ищущихъ труда въ го-
родскихъ и земскихъ управленіяхъ—въ половинномъ размѣрѣ.

Журналъ ставитъ себѣ задачей укрѣпленіе и развитіе идей мѣстнаго управления, всестороннюю разработку и освѣщеніе теоретическихъ и практическихъ вопросовъ мѣстнаго Управления.

Въ журналѣ печатались статьи по вопросамъ, организации Городскаго и Земскаго Управления, финансовымъ, муниципализаціи предприятий, муниципальнаго права, медицины, санитаріи, народнаго образованія; дорожнаго и общаго дѣла, статистики и др.; корреспонденціи съ мѣстъ, хроника обязательнаго постановленія библиографія.

Адресъ Редакціи и конторы: Тифлисъ, Союзъ Город., Пушкинская, 3.
ТЕЛЕФОНЪ 1—78.

КАТИТТВО

Кавказское Техническое и торговое Т-во

Инж. А. А. Коргановъ и Ко

Проспектъ Руставели № 27 (Головинскій).

- 1) ПРОИЗВОДИТЪ УСТАНОВКИ электрическихъ станцій, мастерскихъ, гидравлическихъ сооружений и т. п.
- 2) ИМѢЕТЪ НА СВОИХЪ СКЛАДАХЪ электрическія принадлежности, двигатели, динамо-машинны, провода, насосы, станки, и прочее.
- 3) Являясь представителемъ заграничныхъ фирмъ, БЕРЕТЪ НА СЕБЯ ПОСТАВКУ всевозможныхъ товаровъ.
- 4) СОСТАВЛЯЕТЪ проекты и смѣты.
- 5) БЕРЕТЪ ОБОРУДОВАНІЕ всевозможныхъ городскихъ и земскихъ сооружений.

ПРАВЛЕНІЕ Т-ВА.

3 813
1920

ОТКРЫЛАСЬ

Первая въ Грузіи и на Кавказѣ ФАБРИКА ГНУТОЙ МЕБЕЛИ

Союза городовъ Республики Грузіи.

Изготавливаются вѣнская мебель, кровати, автомобильныя дуги
и проч.

Съ заказами и съ справками обращаться по адресу: Антоніев-
ская—1 (уголь Черкезовской и Антоніевской).

При КОЖЕВЕННОМЪ ЗАВОДѢ

Союза Городовъ Республики Грузіи

открыта фабрика обуви.

Изготавливается всякаго рода обувь. Принимаются заказы на
шевровые, лаковые, замшевые и др.

ДЕРЕВООБДѢЛЧНАЯ МАСТЕРСКАЯ

СОЮЗА ГОРОДОВЪ РЕСПУБЛИКИ
ГРУЗИИ.

Къ свѣдѣнію городовъ и Земствъ.

Въ образцовой деревообдѣлоч-
ной и мебельной мастерской
Союза Городовъ въ Тифлисѣ
изготавливаются

ВСЕВОЗМОЖНЫЕ ЗАКАЗЫ

Отъ художественной мебели
до специальной Школьной Боль-
ничной и проч., а также окон-
ные и дверныя переплеты, на-
кеты и т. п.

имѣются ОБРАЗЦЫ и РИСУНКИ.